

Journal for Cyprus Studies

VOLUME
CİLT 4

ISSUE
SAYI 1

WINTER
KIŞ

YEAR
YIL 98

Kıbrıs
Araştırmaları
Dergisi

Kıbrıs Araştırmaları Merkezi

S.10.6

CENTRE FOR CYPRUS STUDIES
KIBRIS ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

- I Publisher - Sahibi**
DAÜ-KAM

- I Board of Directors - Yönetim Kurulu**
Prof. Dr. Halil İNALCIK (**Honorary Chair** - Onursal Başkan)
İsmail BOZKURT (**Chair** - Başkan)
Prof. Dr. Erdil R. TUNCER
Doç. Dr. Ayhan BİLSEL
Ali ATAKAN
Filiz ÇERMEN
M. KANSU

- I Chief Editor - Genel Yayın Yönetmeni**
İsmail BOZKURT

- I Assistant Chief Editor - Genel Yayın Yönetmen Yardımcısı**
Ayşen DAĞLI

- I Editorial Board - Yayın Kurulu**
Prof. Dr. Halil İNALCIK (**Honorary Chair** - Onursal Başkan)
İsmail BOZKURT (**Chair** - Başkan)
Doç. Dr. Hasan Ali BIÇAK
Doç. Dr. Netice YILDIZ
Yrd. Doç. Dr. Fikret TURAN
Dr. (h.c) Zaim NECATİGİL
Oğuz YORGANCIOĞLU

- I Translation - Çeviri**
Sibel KAMBER
Johann PILLAI

- I Graphic Design - Grafik**
Ersev SARPER
Hüseyin PEKÜN

- I Typesetting - Dizgi**
Nihal SAKARYA

Eastern Mediterranean University

Doğu Akdeniz Üniversitesi
Gazimağusa, KKTC
Tel: (392) 366 - 6588, Fax: (392) 366 1604

CONTENTS / İÇİNDEKİLER

Page/SAYFA 1

Peridun Kemal PERİDUN

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Demografik Yapısı

Turkish Republic of Northern Cyprus and It's Demographic Structure
(ABSTRACT)

Page/SAYFA 33

İsmail BOZKURT

Kıbrıs Türkleri'nde İngiliz Sömürge Yönetimi'ne Karşı Destanlarla Direnme

The Resistance of the Turkish Cypriots to the British Colonial Rule through
Epic Poems (ABSTRACT)

Page/SAYFA 45

Engin TEZCAN
Paul LARBALSTIER

Adult Education and Training in The TRNC: Present Limitations and Some
Recommendations for Future Development

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Gelişiminde Yetişkinlerin Eğitimi: Sorunlar
ve Gelecekteki Gelişmeler (ÖZET)

Page/SAYFA 53

Halil NADİRLİ

Satış Elemanlarının Yönetimi ve Bu Alanda Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde
Yapılmış Olan Bir Saha Çalışması

Management of the Salesman and a Field Work on This Subject in TRNC
(ABSTRACT)

Page/SAYFA 83

Soyalp TAMÇELİK

Hariciye Nezareti Arşivi'ne İstinaden Kıbrıs'ın İngiltere'ye Devredilmesi ile İlgili
Belgenin Hukuk ve Siyasi Tarih Açısından Değerlendirmesi

The Evaluation of Foreign Affairs Ministry Document Related to
Annexation of Cyprus to United Kingdom, from the Point of Legal
Procedure and Political History (ABSTRACT)

KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ'NİN DEMOGRAFİK YAPISI

Feridun Kemal FERİDUN*

ÖZET

Kıbrıs Adası, tarihsel süreç içerisinde bakıldığı zaman üzerinde yaşayan nüfus açısından sürekli olarak önem arzeden bir konumda olmuştur. Coğrafi, stratejik ve jeopolitik özellikleri de gözönünde tutulduğu zaman bu önemi daha da artmıştır.

Kıbrıs nüfusunun tarihsel boyutu bizlere açıkça şunu göstermektedir: Ada üzerinde yapılan her politik ve idarî statü değişikliği, Ada'nın nüfusunun göçler dolayısı ile artmasına veya azalmasına neden olmuştur ve bunu Ada'nın bir özelliği olarak kabul etmek gerekmektedir.

Nüfus değişimlerine etki eden üç temel unsurdan göç olayının, ada ekonomilerinde diğerlerinden daha etkin bir rolü olmuştur. Ancak bu öneme karşın yine tüm ülkelerde olduğu gibi göçlerle ilgili veri toplamada güçlüklerle karşılaşmaktadır. Kıbrıs'ın dinamik nüfus yapısındaki politik duyarlılık da demografik çalışmaların kısmen gelişmesini önleyen nedenler arasında bulunmaktadır.

Adanın yakın tarihinde 11 Aralık 1960'da yapılan Genel Nüfus Sayımı uzun yıllar tek ve açıklanan nüfus sayımı özelliği göstermiş ve bugüne kadar Kıbrıs'taki nüfus çalışmaları daha çok tahmin ve projeksiyonlara dayandırılarak yapılmıştır.

Hazırlanan bildiri, geçmişteki nüfus verileri ile özellikle 1974 Barış Harekâtı sonrası toplanan, derlenen ve analiz edilen nüfus verilerinin bir zaman serisi içerisindeki görünümünü sunmakta ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin demografik yapısı hakkında ipuçları vermektedir.

TARİHSEL BOYUT

Kıbrıs'taki iki etnik toplumdaki birisi olan Türk Toplumunu, demografik açıdan incelenebilme şansını çok az yakalayabilmiş bir toplumdur. Tarihsel

* KKTC Başbakanlık Devlet Planlama Örgütü İstatistik ve Araştırma Daire Başkanı, Doğu Akdeniz Üniversitesi Ekonomi ve İşletme Fakültesi, Ekonomi Bölümü Part-Time öğretim görevlisi. Tel: (392) 227 8037, Fax: (392) 228 5988, e-mail: Feridun@benet.be.emu.edu.tr.

açından bakıldığı zaman sayısal verilere rastlamak mümkün olmakla birlikte gerçek anlamda demografik verilerin toplanması, derlenmesi ve yorumlanması ancak 1974 sonrası için düşünülebilmektedir.

Tarihsel, sosyal, ekonomik ve politik birçok faktörler bu veri yetersizliğinde rol oynamıştır. Ancak bunların incelenmesi başka bir araştırmacının konusunu oluşturacak niteliktedir. Bu görevi zaten tarihçiler siyaset bilimciler ve diğerleri yerine getirmeye çalışmaktadırlar. Bunu kanıtlayan bir çok eserler yazılmış ve yazılmaktadır. Bakıldığı zaman görülecektir ki Kıbrıs'la ilgili tüm çalışmalar daha çok tarihsel ve politik nitelikli olmuş ancak sosyal ve ekonomik yapıya ilişkin incelemeler bir elin parmakları kadar az kalmıştır. Bugün Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde kurulan üniversitelerin bu eksik kalan işlevi de yerine getireceği inancımızı korumaktayız ve özellikle son yıllardaki çalışmalar cesaret verici niteliktedir.

Kıbrıs Adası tarihin her kesiminde coğrafi, politik ve stratejik konumundan dolayı üzerinde yaşayan insanlar açısından çok hareketli bir yapıya sahip olmuştur. Etnik yapı politik unsurlardan etkilenerek bu özelliği sürdürmüştür. Ada oluşu ve tüm ada ekonomilerinde görülen nüfus hareketliliği Kıbrıs'ta da gözlemlenebilmektedir. Adanın nüfusu tarihin hiçbir kesiminde milyon nüfusa ulaşamamış ve ulaşması da mümkün görülmemektedir. Her coğrafi bölgenin kaldırabileceği bir nüfus bulunduğu gibi Kıbrıs'ın da sürdürebileceği bir nüfus hacmi bulunmaktadır. Optimum nokta dediğimiz bu noktaya ulaşıldığı zaman doğal kuralların da etkisi ile göç olayı kendiliğinden oluşmaktadır. Bugün Dünyanın her kesimine dağılmış bir Kıbrıslı Türk görebilmek bunun kanıtlayıcı göstergesi olabilmektedir. Tablo I, Osmanlı Dönemi'nde, Tablo II, İngiliz Dönemi'nde ada üzerinde yaşayan Türk ve Rum nüfusu göstermektedir. Çeşitli kaynaklara dayandırılarak verilen nüfus verileri adadaki Türk nüfusun 307 yıl süren Osmanlı İdaresi'nden çok 82 yıl devam etmiş İngiliz İdaresi döneminde Kıbrıs'tan önemli göç dalgaları olmasına rağmen düzenli bir artış kaydettiğini göstermektedir. Elbette bunun nedeni "Demografik Geçiş Kuramı" gözönünde tutulduğu zaman daha açık bir şekilde anlaşılmaktadır. 1571 yılında Osmanlılar Kıbrıs Adasını fethettikleri zaman Sultan II. Selim tarafından ilân edilen ferman ile Adaya 5720 aile takriben 40,000 kişi yerleştirdikleri bilinmektedir. ¹ Nüfus yapısına etki eden üç temel unsurdan Göçler, Doğumlar ve Ölümün her birisinin nüfusun yaş ve cinsiyet yapısına etki ettikleri bilinmektedir. Göçler kısa dönemde nüfusun yaş ve cinsiyet yapısını dramatik bir şekilde etkilemekte ancak uzun dönemde etkisinin önemsiz olduğu söylenebilmektedir. ²

TABLO I
OSMANLI DÖNEMİ KIBRIS NÜFUSU (1571 - 1878)

Yıl	Toplam	Türk	Rum	Diğer
1526 ³	180,000			
1540 ³	197,000			
1570 ³	200,000			
1596 ⁴		18,000	75,000	
1600 ³	250,000			
1670 ⁴	150,000	30,000	120,000	
1673 ⁵		30,000	30,000	
1673 ⁴	90,000	30,000	60,000	
1675 ⁴	250,000	100,000	150,000	
1695 ⁴	144,000	32,000	112,000	
1738 ⁴	90,000	30,000	60,000	
1750 ⁵	200,000	150,000	50,000	
1757 ³		47,000	37,000	
1760-67 ⁵	120,000	60,000	60,000	
1790 ³		60,000	20,000	
1814 ⁴	70,000	35,000	35,000	
1821 ⁴	70,000	35,000	35,000	
1835 ⁴	100,000	50,000	50,000	
1841 ³	110,800	33,000	76,000	1,800
1842 ⁴	100,000	30,000	70,000	
1846 ⁴	90,000	35,000	55,000	
1847 ⁴	115,000	37,600	77,400	
1861 ⁴	165,000	44,000	121,000	
1861 ⁴	200,000	67,000	133,000	
1872 ⁴	180,000	55,000	125,000	
1877 ⁵	202,000	67,000	135,000	
1878 ⁴	143,000	45,000	95,000	

TABLO II
İNGİLİZ DÖNEMİ KIBRIS NÜFUSU (1878 - 1960) 6

Yıl	Toplam Nüfus	Yıllık Nüfus Artışı %	Rum Nüfus	% Pay	Yıllık Nüfus Artışı %	Türk Nüfus	% Pay	Yıllık Nüfus Artışı %	Diğer Nüfus	% Pay	Yıllık Nüfus Artışı %
4 Nisan 1881	186,173		137,631	73,9		45,458	24,4		3,084	1,7	
6 Nisan 1891	209,286	1.2	158,585	75.8	1.4	47,926	22.9	0.5	2,775	1.3	-1.1
31 Mart 1901	237,022	1.2	182,739	77.1	1.4	51,309	21.6	0.7	2,974	1.3	0.7
2 Nisan 1911	274,108	1.5	214,480	78.2	1.6	56,428	20.6	1.0	3,200	1.2	0.7
24 Nisan 1921	310,715	1.3	244,887	78.8	1.3	61,339	19.7	0.8	4,489	1.2	3.4
27 Nisan 1931	347,959	1.1	276,572	79.5	1.2	64,245	18.5	0.5	7,142	2.0	4.6
10 Kasım 1946	405,114	1.7	361,199	80.2	1.8	80,548	17.9	1.5	8,367	1.9	1.1
11 Aralık 1960	573,566	1.7	441,656	77.0	1.4	104,942	18.3	1.9	26,978	4.7	8.4

Osmanlı Döneminden başlayarak Ada'da yaşayan Türklerin toplu olarak göçüne neden olan belli başlı tarihleri şöyle sıralamamız mümkündür:

- a) 1878 yılında Ada Osmanlı İdaresinden İngiliz İdaresine kiralandığı zaman 22,000 dolaylarında Türk "gavur geldi" diye adayı terk edip Anadolu'ya yerleşmişlerdir. ⁴
- b) 1911-1913 yılları arasında Balkan harbi esnasında yine birkaç bin Türk Anadolu'ya göç etmişlerdi. ⁵
- c) 1914 yılında İngilizler Adayı ilhak ettiklerini açıkladıktan sonra Kıbrıslı Türklere Ada'da kalıp İngiliz tabiiyetine geçmeyi veya terk ederek Osmanlı tabiiyetini koruma seçeneğini sunmuşlar ve akabinde binlerce Türk Osmanlı tabiiyetini kaybetmemek için Anadolu'ya göç etmişlerdi. ⁴
- d) 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra, Türk yetkililer Ada'daki Türklerin Misak-i Milli sınırları içerisine göç etmesini teşvik etmişlerdir. ⁷ Lozan Andlaşmasının 21. maddesi 5 Kasım 1914 tarihinde Kıbrıs'ta daimi ikamet etmekte olan Türklerin İngiliz tabiiyetini elde etmelerini ancak Türk tabiiyetini seçmek isteyenlerin de 6 Ağustos 1924-6 Ağustos 1926 tarihleri arasında bu haklarını kullanabileceğini öngörüyordu. Türk tabiiyetini seçecek olanların ise en geç 6 Ağustos 1927 yılına kadar adayı terk etmeleri isteniyordu. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, Türkiye'ye göç etmek isteyen Kıbrıslı Türkleri cesaretlendirmek ve yardımcı olmak için Larnaka'da Haziran 1925 tarihinde bir de konsolosluk açmıştı. Türkiye Cumhuriyeti tabiiyetini almak için 9800 Kıbrıslı Türk müracaatta bulunmuş ve 7000 civarında Türk Türkiye'ye göç etmişti. ⁵
- e) 1955-1974 yılları arasında 17,106 Kıbrıslı Türk'ün Ada'dan göç ettiğini Tablo III'de görmekteyiz. Bu dönemde en yoğun göç 1959-1961 yılları arasında olmuş ve 6,011 Kıbrıslı Türk yurt dışına ve büyük bir çoğunlukla %71'i İngiltere'ye göç etmiştir. ⁸⁻⁹ Bu göç dalgası diğerlerinin aksine Türkiye'ye değil İngiltere'ye olmuştur.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasına ilişkin 17 Şubat, 1959 tarihinde imzalanan andlaşma ile Kıbrıs'tan göçün başladığı ve 16 Ağustos, 1960 tarihinde Garanti Andlaşması, Londra ve Zurich Ortaklık Andlaşmalarının imzalanması ile yürürlüğe giren vatandaşlık mevzuatı, imza günü Kıbrıs'ta bulunan halkı otomatik olarak Kıbrıs vatandaşı sayıyor ve özel durumları olanlara (imza günü İngiltere veya Kolonilerinde bulunanlara) da 6 aylık bir süre tanıyarak İngiliz veya Kıbrıs Cumhuriyeti uyruklarından birini seçme hakkı veriyordu. ¹⁰

O yıllarda yapılan muhaceret ile ilgili uygulamalardaki değişiklikler Kıbrıslıların İngiliz tabiiyetini kaybetmemek ve muhafaza etmek amacı ile İngiltere'ye göç ettikleri izlenimini vermektedir. Ayrıca kurulacak olan Kıbrıs Cumhuriyeti'ne ve statüsüne kuşku ile bakan bir kesim, gelecekleri için göç etmeyi uygun görmüş olabilmektedirler. Ayrıca 1956-1958 yılları arasında EOKA mensuplarının İngiliz polisi tarafından yakalanmasına yardımcı olan bazı Kıbrıslı Türk polis ve sivil İngiltere'ye İngilizlerin sağladığı imkan ile göç etmişlerdir.

Tablo III Kıbrıslı Türklerin dışa göçlerinin 1964-1967 yıllarında arttığını ve 1974'e kadar her yıl bu eğilimin devam ettiğini göstermektedir. 1964-1974 yılları arasında kayıtlara geçen 6,500 civarında Kıbrıslı Türkün göç ettiği görülmekle birlikte, aslında göçün boyutunun daha da büyük olduğu sanılmaktadır. Bu dönemdeki göç olayı üzerinde Kıbrıslı Rumların, Kıbrıslı Türklere uyguladıkları, sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi bir çok baskının rol oynadığı ve Kıbrıs Türk Toplumunun sosyo-ekonomik yapısının sözü edilen nedenlerle gerilemesi göçü hızlandırıcı en büyük neden olmuştur.

1955-1974 yılları arasında Kıbrıslı Türkler başta İngiltere olmak üzere Kanada, Avustralya, ABD ve Türkiye'ye göç etmişlerdir. Tablo IV 3 yıl süren Kıbrıs Cumhuriyeti Dönemi ile 1964-1974 Dönemi Kıbrıs Türk ve Rum nüfuslarını göstermektedir. ^{11,12}

Kıbrıs Nüfusunun Tarihsel Boyutu bizlere açıkça şunu göstermektedir; Ada üzerinde yapılan her politik ve idari statü değişikliği, Adanın nüfusunun göçler dolayısı ile artmasına veya azalmasına neden olmuştur ve bunu Ada'nın bir özelliği olarak kabul etmek gerekmektedir.

KKTC 1974 SONRASI NÜFUS VERİLERİNE BAKIŞ

20 Temmuz 1974 tarihinde gerçekleştirilen Kıbrıs Barış Harekatı ile Kıbrıs Türk Toplumunda sosyal, ekonomik ve siyasi alanlarda meydana gelen köklü değişiklikler demografik alanda da kendini göstermiştir. Ada üzerinde dağınık bir şekilde yaşayan Türk ve Rum nüfus ilk kez, iki toplum lideri

sayın Denktaş ve sayın Klerides'in 2 Ağustos 1975 tarihinde Viyana Görüşmelerinin 3. turunda imzalanan Nüfus Mübadele Andlaşması ile iki bölgeyi iki toplumlu bir yapıya kavuşmuştur⁽¹³⁾. Kuzey Kıbrıs'ta Türk Toplumunu, Güney Kıbrıs'ta ise Rum Toplumunu demografik yönden homojen bir yapı oluşturmuştur. 20 Temmuz 1974 tarihinden itibaren Güney Kıbrıs'tan Kuzey'e göç eden Türklerin sayısının 65,000 olduğu tahmin edilmektedir¹³

Tablo V 1975-1995 yılları arasında Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile

TABLO III					
1955-1974 YILLARI ARASINDA KIBRIS'TAN YAPILAN GÖÇ 8,9					
Yıllar	Kıbrıs'tan Göç Eden Toplam Nüfus	Kıbrıs'tan Göç Eden Türk Nüfus	Kıbrıs'tan Göç Eden Rum Nüfus	Kıbrıs'tan Büyük Britanya'ya Göç Eden Toplam Nüfus	Kıbrıs'tan Büyük Britanya'ya Göç Eden Tahmini Türk Nüfus
1955	5704	862	4817	4469	675
1956	6461	863	3621	5233	723
1957	5447	928	3053	4702	801
1958	5273	608	3897	4579	528
1959	6250	1248	4211	5809	1160
1960	14589	2220	11764	13534	2059
1961	13489	2543	10726	12337	2325
1962	6277	870	5056	4970	689
1963	2933	453	2305	2187	338
1964	5081	992	3995	3859	753
1965	2967	566	2380	1993	380
1966	3408	538	2855	1868	295
1967	3470	900	2540	2229	578
1968	2676	503	2169	1452	273
1969	2378	337	2027	1164	165
1970	2318	567	1741	800	196
1971	2271	612	1649	676	182
1972	1318	449	868	288	98
1973	1312	430	881	206	68
1974	3346	587	2757	649	114
TOPLAM	96968	17106	73312	73004	12223

TABLO IV
KIBRIS'IN NÜFUSU (1960-1974)

Yıl	Toplam Nüfus 11	Yıllık Nüfus Artışı (%)	Türk Nüfus 12	% Pay	Yıllık Nüfus Artışı (%)	Rum + Diğer Nüfus	% Pay	Yıllık Nüfus Artışı (%)
1960	573,566		104,942	18.3		468,624	81.7	
1961	579,000	0.9						
1962	576,000	-0.5						
1963	582,000	1.0	105,995	18.2	0.3	476,005	81.8	0.5
1964	587,000	0.9	110,761	18.9	4.5	476,239	81.1	0.0
1965	591,000	0.7	111,992	18.9	1.1	479,008	81.1	0.6
1966	595,000	0.7	113,238	19.0	1.1	481,762	81.0	0.6
1967	599,000	0.7	115,496	19.3	2.0	483,504	80.7	0.4
1968	604,000	0.8	115,768	19.2	0.2	488,232	80.8	1.0
1969	609,000	0.8	117,054	19.2	1.2	491,946	80.8	0.8
1970	615,000	1.0	118,355	19.2	1.1	496,645	80.8	1.0
1971	620,000	0.8	119,656	19.3	1.1	500,344	80.7	0.7
1972	626,000	1.0						
1973	634,000	1.3						
1974	639,000	0.8	115,758	18.1	-1.1	523,242	81.9	1.5

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti toprakları dahilinde yaşıyan nüfusu göstermektedir. ^{14,15,16}

26 Ocak 1975 İşgücü Envanteri

Otonom Kıbrıs Türk Yönetimi Planlama ve Koordinasyon Bakanlığına bağlı Planlama Teőkilatının, TC Devlet İstatistik Enstitüsü ile birlikte gerçekleőtirdiđi 26 Ocak 1975 tarihli iőgücü envanteri sonuçları (Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri), Kuzey Kıbrıs'ta yaşıyan nüfusun 106,493 olduğunu göstermektedir. Ancak Türklerin Güney Kıbrıs'tan, Kuzey'e göçleri tamamlanmadan yapılan bu sayım eksik bir sayım olarak kalmıő ve 2 Ağustos 1975 tarihinde, sayımın yapıldığı tarihten yaklaşık 6 ay sonra "Nüfus Mübadelesi Andlaőması" imzalanmıő ve sayım dıőı kalmıő olan Güney Kıbrıs'taki, Erenköy'deki, İngiliz üslerindeki Türk nüfus ve geçici olarak İngiliz üslerinden Türkiye'ye aktarılan nüfusun toplam nüfusa dahil edilmesi ile Kuzey Kıbrıs'taki nüfus 126,949 olarak saptanmıőtır.¹⁴ 26 Ocak 1975 tarihinde gerçekleştirilen İőgücü Envanteri zamanlama ačasından oldukça hatalı ve aceleci bir kararla nüfusun en deđiőken ve hareketli olduğu bir tarihte yapılmıőtır. Halbuki nüfus sayımlarının yapılması için önerilen zaman genellikle devingenliğin en az olduğu dönemlerdir. Tüm Türk Nüfusun Kuzey Kıbrıs'a göçünün tamamlanması sonrasında sayımın yapılması daha sağlıklı bir neticeyi doğuracaktı kanaatindeyiz.

Planlı Kalkınma Döneminin baőlangıç yılı olan 1977 yılı için KTFD Başbakanlık Devlet Planlama Örgütü tarafından yapılan nüfus tahminine göre toplam nüfusun 145,000 olduğu saptanmıştır. ¹⁷

TABLO V
KIBRIS'TAKİ TÜRK VE RUM NÜFUS (1975-1995)

Yıl	Toplam Nüfus	Yıllık Nüfus Artışı (%)	Türk Nüfus (14), (15)	% Pay	Yıllık Nüfus Artışı (%)	Rum Nüfus (16)	% Pay	Yıllık Nüfus Artışı (%)
1975	625,249		126,949	20.3		498,300	79.7	
1976	627,736	0.4	130,136	20.7	2.5	497,600	79.3	-0.1
1977	643,000	2.4	145,000	22.6	11.4	498,000	77.4	0.1
1978	648,040	0.8	146,740	22.6	1.2	501,300	77.4	0.7
1979	654,301	1.0	148,501	22.7	1.2	505,800	77.3	0.9
1980	661,910	1.2	149,610	22.6	0.8	512,300	77.4	1.3
1981	669,433	1.1	151,233	22.6	1.1	518,200	77.4	1.2
1982	677,839	1.3	153,239	22.6	1.3	524,600	77.4	1.2
1983	687,021	1.4	155,521	22.6	1.5	531,500	77.4	1.3
1984	696,384	1.4	157,984	22.7	1.6	538,400	77.3	1.3
1985	704,887	1.2	160,287	22.7	1.5	544,600	77.3	1.2
1986	713,576	1.2	162,676	22.8	1.5	550,900	77.2	1.2
1987	721,635	1.1	165,035	22.9	1.5	556,600	77.1	1.0
1988	729,956	1.2	167,256	22.9	1.4	562,700	77.1	1.1
1989	741,972	1.6	169,272	22.8	1.2	572,700	77.2	1.8
1990	758,569	2.2	171,469	22.6	1.3	587,100	77.4	2.5
1991	776,324	2.3	173,224	22.3	1.0	603,100	77.7	2.7
1992	794,318	2.3	175,118	22.0	1.1	619,200	78.0	2.7
1993	806,920	1.6	177,120	22.0	1.1	629,800	78.0	1.7
1994	817,508	1.3	179,208	21.9	1.2	638,300	78.1	1.3
1995	826,663	1.1	181,363	21.9	1.2	645,300	78.1	1.1
1978	648,040	0.8	146,740	22.6	1.2	501,300	77.4	0.7
1979	654,301	1.0	148,501	22.7	1.2	505,800	77.3	0.9
1980	661,910	1.2	149,610	22.6	0.8	512,300	77.4	1.3
1981	669,433	1.1	151,233	22.6	1.1	518,200	77.4	1.2
1982	677,839	1.3	153,239	22.6	1.3	524,600	77.4	1.2
1983	687,021	1.4	155,521	22.6	1.5	531,500	77.4	1.3
1984	696,384	1.4	157,984	22.7	1.6	538,400	77.3	1.3
1985	704,887	1.2	160,287	22.7	1.5	544,600	77.3	1.2
1986	713,576	1.2	162,676	22.8	1.5	550,900	77.2	1.2
1987	721,635	1.1	165,035	22.9	1.5	556,600	77.1	1.0
1988	729,956	1.2	167,256	22.9	1.4	562,700	77.1	1.1
1989	741,972	1.6	169,272	22.8	1.2	572,700	77.2	1.8
1990	758,569	2.2	171,469	22.6	1.3	587,100	77.4	2.5
1991	776,324	2.3	173,224	22.3	1.0	603,100	77.7	2.7
1992	794,318	2.3	175,118	22.0	1.1	619,200	78.0	2.7
1993	806,920	1.6	177,120	22.0	1.1	629,800	78.0	1.7
1994	817,508	1.3	179,208	21.9	1.2	638,300	78.1	1.3
1995	826,663	1.1	181,363	21.9	1.2	645,300	78.1	1.1

1-30 Nisan 1978 Tarım Sayımı

1978 Nisan ayında bir ay süre ile yapılan Tarım sayımı sırasında Kıbrıs Türk Toplumunun demografik özellikleri de toplanmaya çalışılmıştır, Bu sayımdan elde edilen toplam nüfus 146,740¹⁸ olmuştur.

BİRİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI NÜFUS PROJEKSİYONU

1978-1982 yılları arasında uygulanan İinci Beş Yıllık Kalkınma Planı için KTFD Başbakanlık Devlet Planlama Örgütü, İstatistik ve Araştırma Dairesi nüfus projeksiyonlarını yapmıştır.¹⁵ Bu projeksiyonlar yapılırken kullanılan veriler 11 Aralık 1960 tarihinde yapılan Nüfus ve Tarım Sayımı yaş ve cinsiyet verileri¹⁹, 26 Ocak 1975 İşgücü Envanterinin (nüfusun sosyal ve ekonomik nitelikleri) yaş ve cinsiyet verileri ile Nisan, 1978 Tarım Sayımı sırasında elde edilen yaş ve cinsiyet verileri kullanılmış ayrıca 1978 yılından itibaren düzenli bir şekilde toplanmaya başlanan doğum ve ölüm verileri projeksiyonda temel verileri oluşturmuştur.

İKİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLÂNI NÜFUS PROJEKSİYONU

1988-1992 yılları arasında uygulanan nüfus projeksiyonu Frederic Shorter ve David Pasta'nın hazırlamış olduğu bilgisayar özel programına uygun olarak saptanmış ve hesaplanmıştır.²⁰ Programda kullanılan veriler yine doğum ve ölüm verileri olmuştur. Yaş ve cinsiyet yapısında olabilecek değişiklikler okul öncesi, ilk, orta ve lise gibi eğitim kurumlarındaki kayıtlı öğrenci sayıları ile seçmen sayımlarının neticeleri gözönünde tutularak tutarlılık testi sağlanarak yapılmıştır.

ÜÇÜNCÜ BEŞ YILLIK KALKINMA PLÂNI NÜFUS PROJEKSİYONU

1993-1997 yılları için hazırlanan ve halen planın son dilimi olan 1997 yılı programının uygulandığı Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı için de henüz genel bir Nüfus Sayımı yapılmadığından yine projeksiyona dayalı bir nüfus tahmininde bulunulmuştur. 1992 yılında İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda olduğu gibi TC Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı'nda yine aynı yöntemle

göre KKTC, DPÖ uzmanları ve TC, DPT uzmanlarının işbirliği ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti nüfus verileri kullanılmak sureti ile hazırlanmıştır.

Genel Nüfus Sayımının yapılmaması nedeniyle bu çalışmalarda mümkün olan tüm demografik analiz teknikleri kullanılarak nüfus projeksiyonlarının gerçeği en iyi şekilde yansıtılabilmeleri sağlanmaya çalışılmıştır. 1979-1996 yılları yaş ve cinsiyete göre nüfus projeksiyonları EK'te sunulmaktadır. Kıbrıs'ta, 11 Aralık 1960 yılında yapılan Nüfus ve Tarım Sayımından sonra bu denli geniş kapsamlı bir sayım Türk Toplumunu için 36 yıl sonra ilk kez 15 Aralık 1996 tarihinde gerçekleştirilmiş ve kesin olmayan sonuçlara göre Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin de-facto nüfusu 198,215 olarak saptanmıştır.²¹

1974 Kıbrıs Barış Harekatından sonra Ada'da meydana gelen sosyal, ekonomik ve özellikle politik ve idari yapıdaki gelişmeler sunuşumuzun tarihsel boyutunda da belirtildiği gibi nüfusu bir kez daha etkilemiştir.

1974 yılından sonra başlayan ekonomik kalkınma seferberliği, işgücüne olan ihtiyacı doğurmuş ve özellikle tarım, inşaat, turizm sektörlerindeki işgücü açığı Türkiye'den karşılanmıştır. Bu arada Kıbrıs'tan çeşitli dönemlerde göç eden Kıbrıslı Türk nüfusun bir kısmı Ada'ya yerleşmek amacıyla geri dönüş yapmıştır.

Demografik analizlerin ulusal ve uluslararası boyutunda kabul edilen gerçek, nüfusa etki eden dinamiklerden en zor ölçülebileninin göçler olduğunu ortaya çıkarmıştır. Özellikle adaların nüfus yapısı göçlerden oldukça etkilenmekte ve yoğun nüfus hareketleri de-jure ve de-facto nüfuslarda farklılıklar yaratmaktadır.

Özellikle 1987 yılından başlayarak son 10 yıl içerisinde KKTC'de yoğunlaşan ve büyüyen üniversite sektörü Türkiye'den Kıbrıs'a üniversite eğitimi için gelen öğrencilerin sayısında büyük artışlara neden olmuştur.

Bu arada turizm, ticaret, kültürel ve ekonomik işbirliği çerçevesinde Anavatan Türkiye ile gelişen ilişkiler karşılıklı dinamik bir nüfus akışını da beraberinde getirmiştir.

KKTC NÜFUS GÖSTERGELERİ

Demografik analizi olanaklı kılacak verilerin toplanması, 1974 yılından sonra başlamıştır. Bu nedenle sunuşumuzun bu bölümünde 1974-1995 yılları arasındaki demografik gelişmeler incelenerek bugün Demografik Geçiş Kuramının hangi safhasında olduğumuz ile gelişmekte ve gelişmiş olan ülkelerin nüfus verilerine bakıldığı zaman hangi aşamada yerimizi aldığımız saptanmaya çalışılacaktır.

DOĞUMLAR

Tablo VI Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti doğurganlık verilerini göstermektedir. 1975-1996 yılları itibarıyla doğum olayları incelendiği zaman Kaba Doğum Oranının en yüksek olduğu yıl binde 23 ile 1975, en düşük olduğu yıl ise binde 17 ile 1996 yılıdır. Genelde kaba doğum oranında yumuşak bir düşüş gözlenmektedir.

Doğurganlık çağı olan 15-49 yaş grubunda bulunan her 1000 kadına düşen doğum sayısını gösteren Genel Doğurganlık Oranı en yüksek binde 92 ile 1975 yılında ve binde 65 ile 1996 yılında görülmektedir.

Yaş gruplarına göre doğurganlık oranı incelendiği zaman en yüksek doğurganlık 1975-1980 yılları arasında 20-24 yaş grubundaki kadınlarda görülürken, 1981-1989 yılları arasında 25-29 yaş grubuna kaydığı izlenmektedir. 1990-1993 yılları arasında yine 20-24 yaş grubuna inilmiş ve 1995 yılı aynı özelliği gösterirken 1994 ile 1996 yıllarında yine 25-29 yaş grubu en yüksek doğurganlığı yansıtmıştır. Yaş kuşaklarındaki kadın nüfus, yaş gruplarına göre doğurganlık oranını etkilemektedir. Bu nedenle her iki yaş grubundaki yıllar itibarıyla farklılık ortaya çıkmaktadır. Ancak genelde yüksek doğurganlığın gelişmiş ülkelerde olduğu gibi 20-24 yaş grubundan 25-29 yaş grubuna kaymakta olduğu görülmektedir.

Toplam doğurganlık oranı, 15-49 yaşları arasındaki kadınların doğurgan oldukları süre boyunca ortalama doğurabilecekleri çocuk sayısını göstermektedir. Toplam doğurganlık oranı yine 1975 yılında en yüksek 2.92, en düşük 1996 yılında 2.07 olmuştur. Toplumun doğurganlık açısından bugün geldiği nokta doğumlar yoluyla kendi kendini ancak yenileyebileceği seviyedir. Bu seviyeyi gösteren toplumlar göçler bir kenara bırakılınca uzun dönemde nüfusun durgun bir noktaya ulaşacağını göstermektedir.

En hassas doğurganlık göstergesi olan ve doğurganlık çağındaki her kadına düşen ortalama doğan kız çocukların sayısını gösteren katkılı ve katkısız yenilenme oranları diğer doğurganlık göstergeleri gibi 1975 de 1.4 ve 1.3 ile en yüksek ve 1996 da en düşük seviyede olmuştur. 1996 yılında gelinen nokta yine toplumun doğumlar yoluyla ancak kendi kendini yenileyebileceği bir seviyedir.

Kaba doğurganlık oranı gibi elimizde hiçbir doğurganlık göstergesi olmadığı zamanlarda başvuracağımız kaba bir gösterge de çocuk kadın oranıdır. 0-4 yaş grubunda bulunan çocukların doğurganlık çağındaki kadın nüfusa bölünmesi ile elde edilen çocuk-kadın oranı en yüksek 1988 yılında doğurganlık çağındaki her bin kadına düşen 382 çocuk sayısıdır. Bu oran yıllar itibarıyla çok yumuşak farklılıklar göstermektedir.

Doğurganlığa etki eden en önemli faktörlerden birisi de ortalama evlenme yaşıdır. Tablo VII Kıbrıs Türk Toplumunda 1975-1996 yılları

arasında evlenme yaşını göstermektedir. Kadın nüfusta ortalama evlenme yaşı sözkonusu yıllar arasında 23-25, erkek nüfusta ise 26-28 yaşları arasında görülmektedir. Ortalama evlenme yaşı her iki cinsiyette de artan bir özellik göstermektedir.

Doğurganlığa etki eden bir diğer gösterege ise doğumda ortalama anne yaşıdır. İlk çocukta ortalama anne yaşı 23-26, toplam doğumlarda ortalama anne yaşı ise 25-27 yaşları arasında değişmektedir.

Doğurganlıkla ilgili tüm göstergeler Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ndeki doğurganlık yapısının gelişmiş bir ülkenin özelliklerini yansıtmakta olduğunu kanıtlamaktadır.²²

Tablo VI
KKTC DOĞURGANLIK GÖSTERGELERİ 1975-1996

Yıl	Yaş Gruplarına Göre Doğurganlık Oranı (‰)										Toplam Doğurganlık Oranı	Katkılı Doğurganlık Oranı	Katkısız Doğurganlık Oranı	Oranı (‰)
	Kaba Doğum Oranı (‰)	Genel Doğurganlık Oranı (‰)	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	Oranı (‰)				
1975	23.0	91.5	43.8	183.9	169.8	123.2	41.7	17.5	3.4	2.92	1.40	1.34	323.5	
1976	22.0	87.5	41.8	175.9	162.4	117.8	39.9	16.8	3.3	2.79	1.36	1.30	323.5	
1977	20.2	80.2	38.3	161.1	148.8	108.1	36.5	15.3	3.0	2.56	1.33	1.28	323.5	
1978	20.2	80.2	38.3	161.3	148.8	108.2	36.6	15.4	2.9	2.56	1.20	1.15	323.5	
1979	21.0	83.5	33.8	167.5	155.9	120.5	46.1	12.6	2.3	2.69	1.24	1.24	323.6	
1980	20.0	77.9	26.8	150.9	150.3	115.7	43.6	10.1	2.9	2.50	1.20	1.15	318.7	
1981	20.1	77.1	25.6	144.4	144.8	115.8	48.7	8.2	2.8	2.45	1.23	1.18	320.4	
1982	19.9	75.8	28.4	137.9	148.8	96.9	43.4	10.0	3.8	2.35	1.15	1.10	328.3	
1983	20.0	75.4	23.3	133.7	149.4	96.1	45.6	12.5	2.7	2.32	1.14	1.09	341.0	
1984	20.5	77.0	16.6	137.6	155.1	93.1	48.1	16.2	2.1	2.34	1.08	1.04	355.4	
1985	19.5	73.0	19.9	130.1	142.8	87.5	42.2	11.2	1.5	2.18	1.05	1.01	365.7	
1986	19.0	70.9	26.4	128.8	133.9	79.2	36.4	9.1	1.5	2.08	1.02	0.98	374.2	
1987	20.5	76.7	23.7	126.7	147.3	96.6	45.4	10.5	1.0	2.26	1.11	1.07	380.0	
1988	19.2	71.7	29.2	133.5	136.1	71.3	33.0	10.0	1.2	2.07	0.99	0.95	382.3	
1989	19.1	71.4	29.3	127.7	142.9	82.7	17.9	7.2	1.2	2.04	0.96	0.92	380.3	
1990	20.5	77.0	33.3	151.1	137.1	85.2	29.1	11.1	1.7	2.24	1.08	1.04	380.7	
1991	20.0	75.4	32.4	159.7	132.6	72.7	33.2	12.8	1.9	2.23	1.12	1.08	376.3	
1992	19.0	71.9	28.9	149.5	140.0	70.6	27.1	7.9	1.7	2.13	1.07	1.03	370.8	
1993	19.0	72.3	34.2	149.3	138.4	72.7	35.0	6.3	0.5	2.18	1.07	1.03	363.7	
1994	18.0	68.8	34.5	135.6	160.4	70.0	15.0	2.5	0.0	2.09	1	0.96	354.9	
1995	18.0	69.1	26.7	144.3	136.8	86.2	29.1	7.5	0.7	2.16	1.01	0.97	345.2	
1996	17.0	65.4	17.6	125.0	159.4	85.0	21.0	5.4	0.6	2.07	0.99	0.95	337.8	

Kaynak: KKTC Başbakanlık DPÖ İstatistik ve Araştırma Dairesi

TABLO VII
DOĞUMDA VE EVLENMEDE ORTALAMA YAŞ İLE
EVLENME VE BOŞANMA ORANI

Yıl	Annenin Ortalama Yaşı		Evlenmede Ortalama Yaş		Evlenme Oranı (%)	Boşanma Oranı (%)
	Toplam Doğumlarda	I. Çocukta	Kadın	Erkek		
1975	25.1	23.2	22.7	26.8	8.0	1.0
1976	25.8	23.5	22.9	27.0	8.1	1.0
1977	25.6	23.7	22.5	26.4	8.0	1.2
1978	25.6	23.5	22.8	26.3	7.3	1.0
1979	25.9	23.7	24.4	27.9	7.0	1.0
1980	26.1	23.8	22.4	26.0	7.1	1.0
1981	26.2	24.2	22.3	26.1	7.0	1.0
1982	26.0	24.1	22.6	26.0	7.2	1.1
1983	26.2	24.1	23.4	27.1	6.9	1.2
1984	26.5	24.1	23.1	26.7	7.2	1.1
1985	26.3	23.9	23.0	26.5	6.9	1.1
1986	26.0	24.5	23.1	26.8	6.8	1.1
1987	26.6	25.1	22.9	26.5	7.0	1.1
1988	26.0	24.5	23.9	26.3	6.4	1.1
1989	26.1	24.3	25.5	27.8	6.9	1.2
1990	26.2	24.9	23.3	27.1	6.3	1.2
1991	26.3	25.2	24.0	27.1	5.9	1.4
1992	26.3	25.0	24.1	27.5	6.5	1.4
1993	26.5	24.9	24.4	27.8	6.2	1.2
1994	26.2	25.0	24.5	27.9	6.1	1.5
1995	27.0	25.6	23.7	27.8	5.9	1.6
1996	27.3	26.0	25.2	28.3	5.7	1.4

Kaynak : KKTC Başbakanlık, DPÖ İstatistik ve Araştırma Dairesi

ÖLÜMLER

Nüfusun yapısını etkileyen ikinci önemli faktör ölümler ve ölümlerle ilgili özelliklerdir.

1975-1996 yılları arasındaki ölümlerle ilgili göstergeler Tablo VIII'de görülmektedir. Kaba ölüm oranı binde 10-8 arasında değişmektedir. 1975-1981 yılları arasında binde 10 olan kaba ölüm oranı 1982 yılından itibaren binde 8 olmuştur. Erkek ölüm oranı tüm toplumlarda olduğu gibi Kıbrıs Türk Toplumunda da kadın nüfusa oranla yüksektir. 1979 yılı baz alınarak hazırlanan yaşam tablosu, doğustaki yaşam ümidini erkek için 70, kadın için 72 yıl olarak göstermektedir. Aynı tablo'da yer alan bebek ölüm oranına bakıldığı zaman 1975 yılında binde 27'den 1995 yılında binde 10'a düştüğü görülmektedir. Tüm bu göstergeler yine nüfusun gelişmiş bir ülke nüfusunun özelliklerini yansıttığını kanıtlamaktadır.²³

YAŞ VE CİNSİYET YAPISI

Kıbrıs Türk Toplumunun cinsiyet yapısı kadınların erkeklerden fazla olduğu normal bir yapı göstermektedir. Doğumdaki cinsiyet oranı 103-110 arasında değişirken, erkeklerin kadınlara oranla daha erken yaşlarda ölmesi sonucunda kadın nüfus, erkek nüfusa oranla daha yüksektir.

Yaş yapısını gösteren Tablo IX incelendiği zaman yaş yapısının da yine gelişmiş bir ülke modelini yansıtmakta olduğu görülmektedir.. 0-14 yaş grubu 1975 yılında toplam nüfusun %29'unu gösterirken giderek 1996 yılında %27'ye düşmüştür. 65 yaş ve yukarı ise yaşlı nüfusu göstermekte olup toplam nüfusun %9'unu oluşturmaktadır. Yaşlı-çocuk oranı ise her 100 çocuk nüfusa (0-14) düşen yaşlı (65+) sayısını göstermekte olup 32 ile 37 arasında değişmektedir. Son yılda 33 olmuştur. Bağımlılık oranı ise ekonomik yönden aktif olmayan (0-14) + (65+) nüfusun aktif olan (15-64) nüfusa oranını işaret etmekte olup ekonomik yönden aktif olan her 100 kişiye, aktif olmayan 64 ile 56 kişinin var olduğunu göstermektedir. Ortanca yaşa bakıldığı zaman 1975-1996 yılları arasında 25 yaştan başlayarak 30 yaşın üzerinde bir eğilim gözlenmekte olup toplumun genç bir nüfustan çok yaşlanmakta olan bir yapıya sahip olduğu izlenimini vermektedir.

Özellikle doğustaki yaşam ümidinin artması, doğum oranının düşmesi ortanca yaşın yükselmesi nüfusun yaşlanmakta olduğunu gösteren bulgulardır.

Tablo X, çeşitli yıllar itibarıyla nüfus piramitlerini göstermektedir. Toplumun tarihsel açıdan nüfusla olan anlatımını da yansıtan piramitler, geçmiş yıllardaki toplumsal, ekonomik ve politik etkenlerin nüfusun yaş ve cinsiyet yapısını nasıl etkilediklerini yansıtımları açısından önem arz etmektedir.

TABLO VIII
ÖLÜM GÖSTERGELERİ

Yıl	Kaba Ölüm Oranı (‰)	Erkek Ölüm Oranı (‰)	Kadın Ölüm Oranı (‰)	Ölümden Cinsiyet Oranı (‰)	Bebek Ölüm Oranı (‰)
1975	10.0	10.7	9.4	1115	27.0
1976	10.0	10.6	9.4	1097	26.0
1977	10.0	10.6	9.5	1089	26.0
1978	9.8	10.4	9.2	1102	26.0
1979	10.0	10.5	9.5	1077	25.0
1980	10.0	10.3	9.7	1038	23.0
1981	10.0	10.7	9.3	1115	21.0
1982	8.0	8.4	7.6	1081	21.0
1983	8.5	8.9	8.1	1079	20.0
1984	9.3	9.8	8.8	1096	19.0
1985	8.0	8.3	7.7	1061	19.0
1986	8.0	8.5	7.5	1109	17.0
1987	8.0	8.2	7.8	1015	15.0
1988	7.0	7.3	6.7	1069	15.0
1989	8.0	8.5	7.5	1099	15.0
1990	8.0	8.5	7.5	1101	13.0
1991	8.0	8.5	7.5	1116	13.0
1992	8.0	8.3	7.7	1065	13.0
1993	8.0	8.6	7.4	1136	12.0
1994	8.0	8.4	7.6	1092	12.0
1995	8.0	8.4	7.5	1099	10.0
1996	8.0	8.4	7.7	1072	11.0

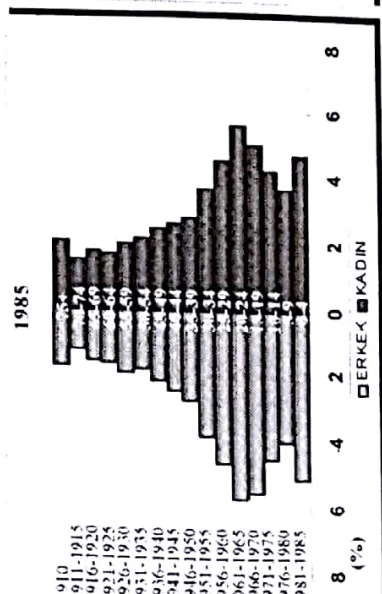
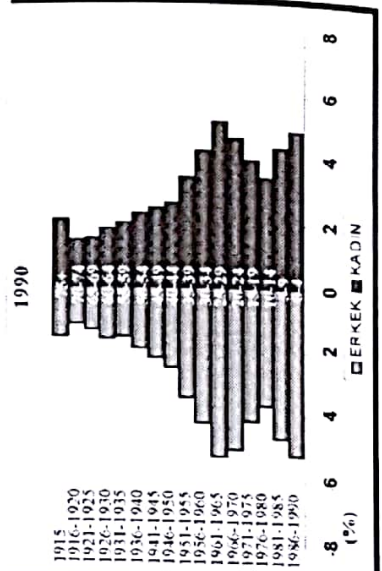
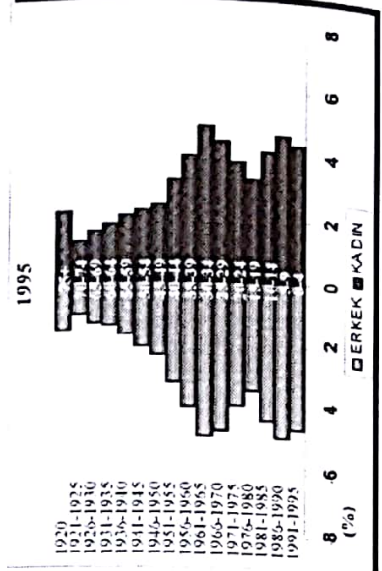
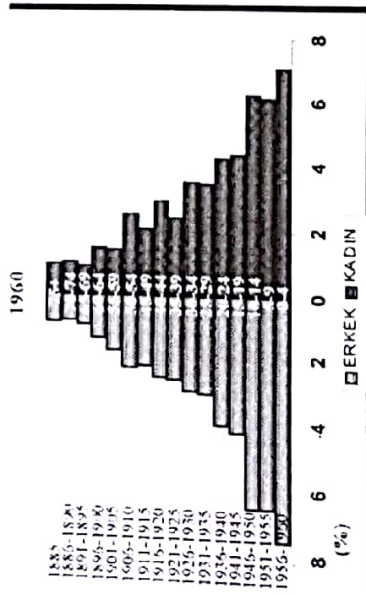
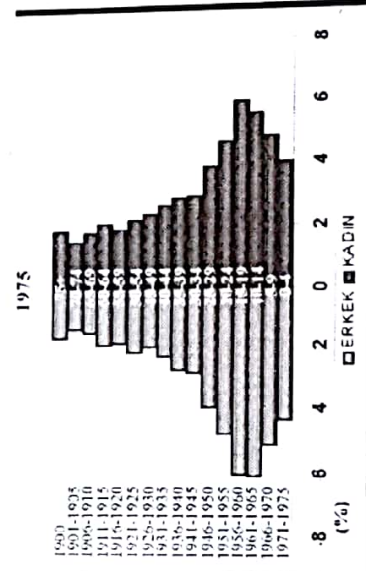
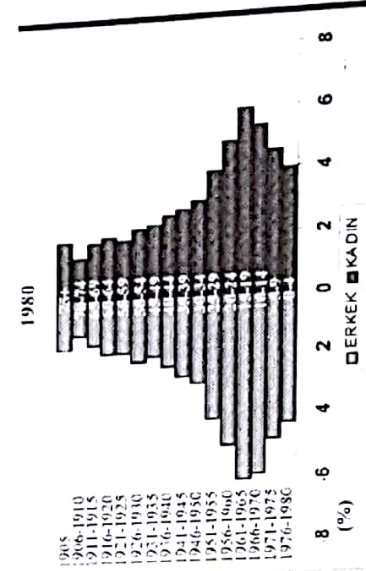
Kaynak: KKTC Başbakanlık DPÖ İstatistik ve Araştırma Dairesi

TABLO IX
YAŞ YAPISI

Yıl	Yaş Gruplarına Göre Nüfus ve % Payı					Yaşlı Çocuk Oranı %	Bağımlılık Oranı %	Ortanca Yaş
	0-14	15-44	45-64	65+				
	1975	37,522	56,958	20,448	12,021			
1976	38,462	58,388	20,962	12,324	9.5	32.0	64.0	24.6
1977	42,856	65,058	23,355	13,731	9.5	32.0	64.0	24.6
1978	43,371	65,837	23,636	13,896	9.5	32.0	64.0	26.4
1979	43,893	66,625	23,920	14,063	9.5	32.0	64.0	24.6
1980	42,934	68,811	23,913	13,952	9.3	32.5	61.3	24.8
1981	42,257	70,900	23,960	14,111	9.3	33.4	59.4	25.0
1982	41,835	72,873	24,093	14,438	9.4	34.5	58.0	25.2
1983	41,636	74,721	24,309	14,855	9.6	35.7	57.0	25.6
1984	41,621	76,436	24,582	15,345	9.7	36.9	56.4	25.9
1985	41,828	78,007	24,943	15,509	9.7	37.1	55.7	26.3
1986	42,218	79,427	25,412	15,619	9.6	37.0	55.2	26.6
1987	42,756	80,697	25,920	15,662	9.5	36.6	54.8	26.9
1988	43,407	81,819	26,384	15,646	9.4	36.0	54.6	27.2
1989	44,137	82,804	26,777	15,554	9.2	35.2	54.5	27.5
1990	45,088	83,654	27,097	15,630	9.1	34.7	54.8	27.8
1991	45,989	84,390	27,363	15,482	8.9	33.7	55.0	28.1
1992	46,915	85,009	27,660	15,534	8.9	33.1	55.4	28.4
1993	47,805	85,561	28,031	15,723	8.9	32.9	55.9	28.8
1994	48,561	86,108	28,524	16,015	8.9	33.0	56.3	29.2
1995	49,118	86,693	29,148	16,404	9.0	33.4	56.6	29.7
1996	49,497	87,315	29,923	16,555	9.0	33.4	56.3	30.1

Kaynak: KKTC Başbakanlık, DPÖ İstatistik ve Araştırma Dairesi

TABLO X
KIBRIS TÜRK TOPLUMUNUN YAŞ VE CİNSİYET YAPISINI YANSITAN
ÇEŞİTLİ YILLARA AİT YAŞ PİRAMİTLERİ

GÖÇLER

1975-1996 yılları arasında meydana gelen nüfus hareketleri sayesinde içe ve dışa yönelmiş nüfus hareketlerini tam ve kesin olarak saptamak mümkün olmamakla beraber, Kıbrıs Türk Toplumunun nüfus projeksiyonları ile yıllar itibarıyla elde edilen nüfus rakamları ve doğal artış (yıllık doğum-ölüm rakamları arasındaki fark) bir önceki ve bir sonraki toplam nüfus arasında dengelendiği zaman net göçü (içe göç-dışa göç arasındaki farkı) bizlere vermektedir. Tablo XI'de, net göçün en yüksek 1975-1977 yılları arasında toplam 24,555 kişi ile yaşanmış olduğunu izlemekteyiz. Aynı yöntemle 1975-1996 yılları arasında net göç hesaplandığı zaman toplam 28,309 rakamına ulaştığımız görülmektedir.

1974-1996 yılları arasında nüfusun 40,236 doğal artış, 28,309 net göç olarak toplam 68,545 artış kaydettiğini söylememiz mümkündür.

Diğer bir yöntemle göre 1975-1996 yılları arasında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti hava ve deniz limanlarından giriş ve çıkış yapan yolcu rakamlarına bakıldığı zaman giriş ve çıkış yapanlar arasındaki farkın 1975-1996 yılları arasındaki kümülatif toplamı bizlere 34,230 rakamını vermektedir. Bu itibarla 22 yıllık dönemde net göçün 34,230 rakamına ulaşabildiğini kabaca söyleyebiliriz. İki yöntem arasındaki net göç farkı gözönünde tutulduğu zaman 1974-1996 yılları arasında tahminen 30,000 civarında net göç olayı yaşandığı ortaya çıkmaktadır.

SONUÇ

1975-1996 yılları arasındaki Kıbrıs Türk Toplumunun demografik göstergeleri incelendiği zaman, doğurganlık, ölüm ve yaş yapısı ile ilgili veriler sosyal ve ekonomik kalkınmışlık düzeyi, bugünkü küreselleşen dünyamızın gelişmiş ülke göstergeleri ile benzerlik arz etmektedir.

İnsan hakları, kadın erkek eşitliği, kadının işgücüne katılım oranı, hanehalkı yapısı, laik ve sosyal hukuk devleti özellikleri, parlamenter demokratik rejimin benimsenmiş oluşu, modern çağdaş toplumlarda uygulanan liberal bir kurtaj yasasının uygulanması, okuma yazma oranının yüksek oluşu, evlenme oranı düşerken, boşanma oranının yükselmekte oluşu, 15 yaşına kadar eğitimin zorunlu oluşu, okullaşma oranının yüksek oluşu, bebek ölüm oranının düşük, doğuştaki yaşam ümidinin yüksek oluşu ortalama evlenme ve doğurganlık yaşları ve hepsinden önemlisi toplum bireylerinin çağdaş düşünce ve yargı erklerini özümsemiş oluşları toplumun, ikinci demografik geçiş kuramını yaşamaya aday bir toplum özelliğini yansıtmaktadır.

TABLO XI
NÜFUS ARTIŞ GÖSTERGELERİ

Yıl	Nüfus	Nüfus Yoğunluğu (Kişi/km ²)	Nüfus Artış Hızı (%)	Doğal* Artış Hızı (‰)	Doğum Ölüm Oranı (‰)	Sayısal* Doğal Artış	Net Göç
1975	126949	37.8	9.7	13.0	2297	1649	9542
1976	130136	38.8	2.5	12.0	2206	1565	1622
1977	145000	43.2	11.4	10.2	2016	1473	13391
1978	146740	43.7	1.2	10.4	2058	1522	218
1979	148501	44.3	1.2	11.0	2100	1634	127
1980	149610	44.6	0.8	10.0	2000	1496	-387
1981	151233	45.1	1.1	10.1	2011	1528	95
1982	153239	45.7	1.3	12.0	2493	1831	175
1983	155521	46.4	1.5	11.5	2350	1785	497
1984	157984	47.1	1.6	11.2	2205	1770	693
1985	160287	47.8	1.5	11.5	2438	1844	459
1986	162676	48.5	1.5	11.0	2376	1790	599
1987	165035	49.2	1.5	12.5	2563	2063	296
1988	167256	49.9	1.4	12.2	2742	2040	181
1989	169272	50.5	1.2	11.1	2388	1879	137
1990	171469	51.1	1.3	12.5	2562	2143	54
1991	173224	51.6	1.0	12.0	2499	2080	-325
1992	175118	52.2	1.1	11.0	2372	1926	-32
1993	177120	52.8	1.1	11.0	2380	1952	50
1994	179208	53.4	1.2	10.0	2245	1787	301
1995	181363	54.1	1.2	10.0	2255	1817	338
1996	183290	54.6	1.1	9.0	2123	1649	278

* Kaydı yapılmamış ve kayıt dışı kalmış doğum ve ölümler gözönünde tutularak hesaplanmıştır

Kaynak : KKTC Başbakanlık DPÖ İstatistik ve Araştırma Dairesi

KKTC İÇİN NASIL BİR NÜFUS POLİTİKASI

Kıbrıs'taki politik tarihsel süreç Kıbrıslı Türklerin yurt dışına göç etmesinde büyük rol oynamıştır. Hatta politik çözümsüzlük bugün hala yurt dışına göçte bir etken olarak görülmektedir. Ekonomik olanakların kıtlığı, doğal kaynakların, coğrafi büyüklüğün, iklimin, tarım arzisinin ve su sorununun olması Ada Ekonomisinin fazla nüfusu barındıramıyacağı doğrudur. Kaldı ki; Bugün Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti diye iki coğrafi bölgeye ayrılan Kıbrıs Adasının, kıt olan kaynakları da ikiye bölünmüş ve her iki bölgede yaşayabilecek insan sayısı da sınırlandırılmıştır. Bu nedenle KKTC'de izlenecek olan nüfus politikası, nüfusun niceliğini artırmaktan ziyade niteliğini artırmaya yönelik olmalıdır. Büyük bir olasılıkla KKTC'de izlenebilecek olan pro-natalist (doğurganlığı artırıcı) ve dıştan göçlerle nüfusu artırma politikaları belirli bir süre sonra belirtilen nedenlerden dolayı ters tepki yapacak ve başarısızlığa uğrayabilecektir. Küçük ve olanakları sınırlı bir ülke için özel koşulları da gözönünde tutularak izlenecek nüfus politikası, nüfus artış hızını doğrudan doğruya ekonomik ve sosyal gelişmenin etkisine bırakmaktır.

Yapılacak olan kalkınma planlarında ve yıllık programlarda nüfus artış hızı ile ilgili herhangi bir hedef saptansa ve bu doğrultuda yasal ve yönetsel bir takım önlemler alınsa dahi, ülke insanlarının tutum ve davranışları bu hedefe ulaşmakta izlenen politikaları başarısızlığa uğratabilecektir. Bugün Kıbrıs Türk Toplumunun sosyal, ekonomik ve kültürel yapısını gözlemlediğimizde toplumun çağdaş modern bir aile yapısına sahip olduğu görülmektedir. Belirli eğitim seviyesine ulaşmış olan erkek ve kadının eşit koşullar altında iş hayatına katıldığı, aile kararlarının eşler arasında birlikte alındığı bir toplumda, izlenecek nüfus politikaları ancak toplum bireylerinin beklentileri doğrultusunda olduğu sürece başarılı olabilecektir.

Ülke gereksinim ve koşullarına uygun başarıyla izlenebilecek sosyal ve ekonomik politikaların neticesinde toplum nüfusu, kendiliğinden nitelik ve nicelik olarak optimal noktaya ulaşacaktır.

EK
Nüfus Projeksiyonları
(1979-1996)

Yaş Grupları	1960			1975			1977			1978		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
0-4	15234	7793	7441	10329	5307	5022	11797	6061	5736	11939	6134	5805
5-9	13171	6714	6457	12520	6388	6133	14301	7296	7005	14473	7384	7089
10-14	13296	6723	6573	14672	7618	7054	16758	8701	8057	16959	8805	8154
15-19	8918	4325	4593	15143	7561	7582	17297	8637	8660	17505	8741	8764
20-24	8564	4100	4464	11843	5937	5906	13526	6780	6746	13688	6861	6827
25-29	6769	3134	3635	9747	4887	4860	11133	5582	5551	11266	5649	5617
30-34	6767	3074	3693	7217	3492	3725	8244	3989	4255	8343	4037	4306
35-39	5249	2716	2533	6903	3305	3598	7884	3775	4109	7978	3820	4158
40-44	5734	2658	3076	6105	2787	3318	6974	3184	3790	7057	3222	3835
45-49	4433	2291	2142	5390	2454	2936	6157	2803	3354	6231	2837	3394
50-54	4945	2338	2607	5440	2676	2764	6213	3056	3157	6288	3093	3195
55-59	3239	1768	1471	4627	2271	2356	5285	2595	2690	5349	2626	2723
60-64	2915	1413	1502	4991	2378	2613	5699	2716	2983	5768	2749	3019
65-69	1881	985	896	4091	1881	2210	4674	2149	2525	4730	2175	2555
70-74	1937	871	1066	3613	1729	1884	4128	1975	2153	4178	1999	2179
75+	1890	916	974	4317	2052	2265	4930	2343	2587	4988	2370	2618
Toplam	104942	51819	53123	126949	62723	64226	145000	71642	73358	146740	72502	74238

Yaş Grupları	1979			1980			1981			1982		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
0-4	12083	6208	5875	12237	6301	5936	12624	6505	6119	13245	6821	6424
5-9	14646	7473	7173	13947	7102	6845	13343	6796	6547	12796	6534	6262
10-14	17164	8911	8253	16750	8706	8044	16290	8443	7847	15794	8137	7657
15-19	17715	8846	8869	17978	9029	8949	17989	9116	8873	17798	9113	8685
20-24	13852	6943	6909	14605	7303	7302	15494	7724	7770	16407	8159	8248
25-29	11400	5716	5684	11915	5986	5929	12331	6198	6133	12717	6388	6329
30-34	8442	4085	4357	8848	4311	4537	9426	4633	4793	10108	5011	5097
35-39	8074	3866	4208	8124	3904	4220	8105	3897	4208	8082	3884	4198
40-44	7142	3261	3881	7341	3381	3960	7555	3517	4038	7761	3654	4107
45-49	6306	2871	3435	6379	2880	3499	6513	2931	3582	6691	3015	3676
50-54	6364	3130	3234	6396	3107	3289	6344	3028	3316	6251	2924	3327
55-59	5413	2657	2756	5468	2689	2779	5637	2777	2860	5871	2891	2980
60-64	5837	2782	3055	5670	2698	2972	5466	2604	2862	5280	2524	2756
65-69	4787	2201	2586	4934	2265	2669	5126	2354	2772	5269	2423	2846
70-74	4227	2023	2204	3779	1745	2034	3574	1609	1965	3590	1594	1996
75+	5049	2399	2650	5239	2472	2767	5416	2536	2880	5579	2590	2989
Toplam	148501	73372	75129	149610	73879	75731	151233	74668	76565	153239	75662	77577

Yaş Grupları	1983		1984		1985		1986					
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın			
0-4	14059	7230	6829	14948	7675	7273	15669	8041	7628			
5-9	12331	6320	6011	12039	6189	5850	12169	6263	5906			
10-14	15246	7806	7440	14634	7465	7169	13990	7126	6864			
15-19	17495	9035	8460	17141	8894	8247	16730	8689	8041			
20-24	17171	8539	8632	17676	8817	8859	17939	9000	8939			
25-29	13190	6616	6574	13815	6916	6899	14566	7275	7291			
30-34	10778	5378	5400	11365	5692	5673	11879	5961	5918			
35-39	8163	3928	4235	8410	4065	4345	8815	4290	4525			
40-44	7924	3765	4159	8029	3839	4190	8078	3876	4202			
45-49	6884	3115	3769	7073	3221	3852	7269	3339	3930			
50-54	6187	2839	3348	6197	2805	3392	6269	2813	3456			
55-59	6069	2977	3092	6170	3000	3170	6199	2976	3223			
60-64	5169	2482	2687	5142	2477	2665	5206	2513	2693			
65-69	5338	2462	2876	5361	2487	2874	5190	2411	2779			
70-74	3791	1677	2114	4129	1831	2298	4374	1944	2430			
75+	5726	2634	3092	5855	2666	3189	5946	2673	3272			
Toplam	155521	76803	78718	157984	78039	79944	160287	79190	81097	162676	80389	82287

Yaş Grupları	1987			1988			1989			1990		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
0-4	16810	8629	8181	17127	8798	8329	17220	8853	8367	17384	8939	8445
5-9	13292	6839	6453	14107	7253	6854	14888	7652	7236	15491	7963	7528
10-14	12654	6470	6184	12173	6244	5929	12029	6182	5847	12213	6283	5930
15-19	15788	8124	7664	15232	7792	7440	14614	7450	7164	13949	7100	6849
20-24	17760	9085	8675	17457	9006	8451	17102	8864	8238	16693	8661	8032
25-29	16364	8128	8236	17126	8507	8619	17629	8783	8846	17891	8965	8926
30-34	12678	6361	6317	13151	6589	6562	13774	6888	6886	14523	7245	7278
35-39	10071	4987	5084	10737	5351	5386	11323	5665	5658	11833	5931	5902
40-44	8036	3856	4180	8116	3900	4216	8362	4036	4326	8765	4260	4505
45-49	7685	3609	4076	7847	3719	4128	7951	3792	4159	7997	3827	4170
50-54	6575	2945	3630	6765	3043	3722	6951	3147	3804	7141	3261	3880
55-59	6061	2800	3261	6001	2720	3281	6013	2689	3324	6083	2697	3386
60-64	5599	2706	2893	5771	2778	2993	5862	2797	3065	5876	2766	3110
65-69	4771	2225	2546	4688	2192	2496	4721	2214	2507	4855	2287	2568
70-74	4807	2151	2656	4811	2156	2655	4622	2069	2553	4467	1984	2483
75+	6084	2665	3419	6147	2659	3488	6211	2656	3555	6308	2675	3633
Toplam	165035	81580	83455	167256	82707	84549	169272	83737	85535	171469	84844	86625

Yaş Grupları	1991			1992			1993			1994		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
0-4	17315	8902	8413	17164	8819	8345	16926	8688	8238	16624	8524	8100
5-9	16136	8293	7843	16606	8535	8071	16934	8705	8229	17173	8829	8344
10-14	12538	6457	6081	13145	6769	6376	13945	7175	6770	14764	7590	7174
15-19	13387	6805	6582	12833	6533	6300	12374	6323	6051	12135	6224	5911
20-24	16170	8392	7778	15618	8074	7544	15052	7730	7322	14475	7386	7089
25-29	18010	9074	8936	17876	9079	8797	17541	8989	8552	17102	8828	8274
30-34	15229	7590	7639	16029	7982	8047	16820	8375	8445	17446	8700	8746
35-39	12390	6214	6176	12866	6446	6420	13316	6658	6658	13824	6898	6926
40-44	9204	4502	4702	9787	4825	4962	10458	5194	5264	11126	5554	5572
45-49	8077	3881	4196	8124	3909	4215	8189	3943	4246	8349	4029	4320
50-54	7307	3367	3940	7464	3472	3992	7607	3573	4034	7728	3659	4069
55-59	6178	2729	3449	6335	2804	3531	6533	2910	3623	6732	3022	3710
60-64	5801	2683	3118	5737	2605	3132	5702	2544	3158	5715	2516	3199
65-69	4947	2331	2616	5079	2391	2688	5197	2435	2762	5292	2460	2832
70-74	4102	1808	2294	3908	1721	2187	3876	1720	2156	3984	1791	2193
75+	6433	2713	3720	6547	2748	3799	6650	2779	3871	6739	2806	3933
Toplam	173224	85741	87483	175118	86712	88406	177120	87741	89379	179208	88816	90392

Yaş Grupları	1995		1996			
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
0-4	16303	8349	7954	16110	8245	7865
5-9	17345	8917	8428	17326	8902	8424
10-14	15470	7950	7520	16061	8253	7808
15-19	12188	6266	5922	12517	6442	6075
20-24	13901	7067	6834	13342	6773	6569
25-29	16623	8612	8011	16103	8345	7758
30-34	17809	8912	8897	17928	9021	8907
35-39	14439	7195	7244	15141	7537	7604
40-44	11733	5872	5861	12284	6151	6133
45-49	8649	4193	4456	9083	4431	4652
50-54	7827	3727	4100	7906	3779	4127
55-59	6904	3124	3780	7065	3224	3841
60-64	5768	2518	3250	5869	2554	3315
65-69	5388	2480	2908	5342	2414	2928
70-74	4201	1917	2284	4358	1997	2361
75+	6815	2828	3987	6855	2839	4016
Toplam	181363	89927	91436	183290	90907	92383

NOTLAR VE KAYNAKLAR:

- (1) ALASYA, Halil Fikret. "Cyprus in the light of changes in the Turkish World from a historical perspective", Cyprus International Symposium on Her Past and Present, Ankara 1994, S.54.
- (2) WEEKS, John R.. *Population An Introduction to Concepts and Issues*, Wodsworth Publishing Company (sixth edition) Belmont California, USA, 1996.260
- (3) İNALCIK, Halil; "A Note on the Population of Cyprus". Journal for Cyprus Studies 3 (1) 1997 S.3-11.
İNALCIK, Halil "The Recent History of Cyprus", Proceedings of The First International Congress On Cyprus Studies, Gazimağusa 20-23 Nov. '96, Eastern Mediteranean University Press 1997, 25-32.
- (4) TOPCAN, Ahmet Sami. "Kıbrıs Türk Nüfusunun Dünü ve Bugünü", Halkın Sesi Gazetesi, 13Aralık 1988.
- (5) GAZİOĞLU, Ahmet C.. "The Demography of Cyprus, A few historic facts and figures", CYREP Cyprus Research and Publishing Centre Research Series, No:16 Lefkoşa (Nicosia), December 1995.
- (6) *Demographic Report 1971*, Published by the Statistic and Research Dept., Ministry of Finance Republic of Cyprus, Nicosia, 1977.
- (7) GÜRKAN, Haşmet M.. "Bir zamanlar Kıbrıs'ta", Cyrep Yayınları 2, Lefkoşa, 1986, S. 96-97.
- (8) *1966-1974 Statistical Abstracts*, Published by Republic of Cyprus Statistics and Research Dept., Ministry of Finance.
- (9) *Cyprus Vital and Migration Statistics 1956*, Published by the Statistics Section, Financial Secretary's Office, Cyprus Government Printing Office Nicosia, 1957.
- (10) *Cyprus*, presented to parliament by the secretary of State for the Colonies, the secretary of state for foreign Affairs and the Minister of Defence by command of her majesty. Her Majesty Stationery Office London, Reprinted 1964.
- (11) *Demographic Report 1976*, Published by the Statistics and Reasearch Dept., Ministry of Finance Republic of Cyprus, Nicosia, 1977.
- (12) *Evlenme, Boşanma Davaları ve Kararları (1963-1971)*, Kıbrıs Türk Yönetim Plânlama Teşkilatı, Lefkoşa, Ekim 1972.
- (13) ERTEGÜN, Necati. *The Cyprus Dispute and the Birth of the Turkish Republic of Northern Cyprus*, Published by K. Rustem and Brother, January 1984, P. 39-42.
- (14) *1980 Nüfus Raporu*. Kıbrıs Türk Federe Devleti Başbakanlık Devlet Planlama Örgütü İstatistik ve Araştırma Dairesi, Mart 1982, S. 11.
- (15) *İstatistik Yıllıkları 1976-1995*, KKTC Başbakanlık Devlet Planlama Örgütü, Lefkoşa.

- (16) *Demographic Report, 1995*, Published by the Statistics and Research Department Ministry of Finance Republic of Cyprus, Nicosia, 1996.
- (17) *Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1978-1982) Yasası*, Kıbrıs Türk Federe Devleti Başbakanlık Devlet Planlama Örgütü, Lefkoşa, 14 Şubat 1979, S. 31.
- (18) *1982 Nüfus Raporu*. Kıbrıs Türk Federe Devleti Başbakanlık Devlet Planlama Örgütü İstatistik ve Araştırma Dairesi, Aralık, 1983, Lefkoşa, S. 12.
- (19) *Census of Population and Agriculture 1960 (Volume I) Population By Location, Race and Sex, Volume II Housing, Volume III General Characteristics of the Population of Cyprus, Volume IV Housing (addition volume), Volume V Employment and Education, Volume VI Agriculture*. Printed at the printing office of the Republic of Cyprus, 1962, 1963.
- (20) SHORTER Frederic and PASTA David. *“Computational Methods for Population Projections: with particular reference to development Planning”*, Population Council, New York, 1974.
- (21) *“KKTC Başbakanlık Devlet Planlama Örgütü Müsteşarı Sayın Ahmet Zeki Bulunç’un 26 Aralık 1996 Tarihli Basın Bildirisi”*, Kıbrıs Gazetesi, 27 Aralık 1996, Sayı 2660, S.4.
- (22) *World Development Indicators 1997*, The World Bank Washington D.C. USA, Mart 1997, S.29-86.
- (23) *1997 World Population Data Sheet, Demographic data and estimates for the countries and regions of the world*, Population Reference Bureau, Washington DC USA., Mayıs, 1997.

TURKISH REPUBLIC OF NORTHERN CYPRUS AND IT'S DEMOGRAPHIC STRUCTURE

ABSTRACT

Viewed from the standpoint of historical perspective Cyprus depicts a position of high significance in respect of its population structure. Taking into account the geographical strategical and geological peculiarities of Cyprus, this position can be seen more distinctly.

The historical dimensions of the Cyprus population clearly indicate the effects of political or administrative changes in the status quo growth and decline of the population precipitated by migrations this is observed as a prominent feature of the Island's population structure.

From amongst the three main components effecting population changes, the migration factor plays a far more effective role in the Island's economies. In spite of this, most countries face difficulties in collecting data pertaining to migration. Also, in this connection, it has to be noted that the political susceptibility of the dynamic population structure of Cyprus, constitute a partial impediment for the development of demographic studies. In the recent history of the island, the "General Census of Population" carried out on 11th December, 1960 has been the only one which was held, for a long time. The results of this census were released and upto this day demographic studies are based on estimates and projections.

This study is prepared with the object of presenting the population statistics pertaining to the past and specially to the period after the Peace Operation of 1974, collected compiled, collated and analysed in time series and also giving some clues regarding the demographic structure of the Turkish Republic of Northern Cyprus.

KIBRIS TÜRKLERİ'NDE İNGİLİZ SÖMÜRGE YÖNETİMİ'NE KARŞI DESTANLARLA DİRENME

İsmail BOZKURT*

ÖZET

Kıbrıs Türkleri 1878'de başlayan İngiliz Sömürge Yönetimi'ne karşı çeşitli biçimlerde direniş gösterdi.

Bazı istisnalar dışında bu direniş genellikle pasif nitelikte, kimlik arayışı içine girme, ulusal-kültürel değerlere sahip çıkma, örgütlenme, basın aracılığı ile sesini duyurma biçiminde oldu.

Bir direniş yöntemi de destanlarla oldu. Kıbrıs Türk halkı sıradan cinayet ve kanun kaçağı olaylarını bile destanlaştırarak Sömürge Yönetimi'ne karşı tepkisini dile getirdi. Özellikle *Hasanbulliler Destanı*'nda bu tepki çok belirgindir.

I. KIBRIS'IN İNGİLİZ SÖMÜRGE YÖNETİMİNE GİRMESİ VE KIBRIS TÜRKLERİ'NİN BU OLAYA GÖSTERDİKLERİ TEPKİ

Kıbrıs 1878'e kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası idi. 1878'de İngiltere'ye kiralandı. Türkiye'nin Birinci Dünya Savaşı'na girmesiyle, İngiltere kendine göre bir neden yarattı ve 5 Kasım 1914'te Kıbrıs'ı tek yanlı olarak ülkesine kattığını ilân etti. 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Barış Andlaşması'yla bu durum hukuksallaştırıldı, Türkiye de bu durumu kabul etti.

Kıbrıs Türkleri, 1878'e kadar büyük bir bütünün parçası idiler. 1878'den başlayarak kendilerini yabancı bir ülkenin yönetiminde buldular. Doğal olarak kimlik arayışına girdiler, şu ya da bu biçimde direniş gösterdiler. Bu direniş,

* Doğu Akdeniz Üniversitesi Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Başkanı ve Kıbrıs Araştırmaları Dergisi Genel Yayın Yönetmeni, Gazimağusa, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti.

genellikle pasif nitelikte, kimlik arayışı içine girme, ulusal-kültürel değerlerine sahip çıkma, örgütlenme, basın aracılığı ile sesini duyurma biçiminde oldu. Biri 1918'de, diğeri 1931'de olmak üzere iki ulusal kongre toplayarak örgütlenmeyi ileri aşamalara götürme çabası yürütüldü¹.

Kıbrıs Türkleri tarafından, İngiliz Sömürge Yönetimi'ne karşı bir tek 1918 yılında silâhlı eylem girişimleri oldu. Bir grup aydın, Çanakkale Savaşı'nda İngilizlere esir düşüp Mağusa'da bir kampta tutulan Türk subaylarını kaçırmayı, onların liderliğinde başkaldırmayı plânladı, ancak İngiliz Sömürge Yönetimi plânı haber aldı. Aydınları toplayıp Girne Kale'sine hapsetti. Böylece tasarı, eyleme dönüşemedi².

İngiliz Sömürge Yönetimi'ni benimseyip onun güdümüne ve hizmetine girenler de oldu kuşkusuz!. Bu gibiler toplumdaki direnişi kırmak için çaba gösterdiler. Bir yandan Sömürge Yönetimi'ne karşı direniş, diğeri yandan Sömürge Yönetimi'ne hizmet; başka bir deyişle bir yandan sömürgecilere karşı savaşım, diğeri yandan sömürgecilerle işbirliği çizgileri, tüm İngiliz Dönemi'nde çeşitli platformlarda ve değişik biçimlerde sürüp gitti³.

İngiliz Sömürge Yönetimi halkın başeğmesini, sinmesini, kişiliğini-kimliğini yitirmesini kendine özgü yöntemlerle sağlamaya çalıştı. Resmî yazışmalarda bile "ast-üst", "buyruk veren-buyruk alan", "sahip-kul (köle)" imajını güçlendirecek söylemler yerleştirdi. Bir kişi ya da makama yazılan bir dilekçe, resmî yazı ya da başka bir metin (rapor, jurnal ve benzeri); "*muti bendeleriniz olmakla müftechir (I have the honour to be your obedient servant)*", bugünkü Türkçe ile "*sadık kulunuz olmakla onur duyan*" ifadesiyle imzalanırdı. (Böyle bir belgenin sureti, metnin sonunda EK olarak verilmektedir.)

Buna karşın Türk halkı da karşı söylemler geliştirdi: Yemek yendikten ve bilinen dinsel şükürden sonra, "*yedik içtik, Allah bin belâsını versin İngiliz'in*" tekerlemesi bunlardan biridir. Çocukluğumda, rahmetli dedemin, bu tekerlemeyi çocuk ruhuna hitabedecek biçimde söyleyişi ve bize ezberletiş, hâlâ daha capcanlı olarak belleğimdedir:

*Şükür Bekir
Varsa (varısa) daha getir.
Yetik, içtik
Allah bin belâsını versin İngiliz'in.*⁴

Yine çocukluğumdan belleğimden kalan bir tekerleme de,

*"Buna İngiliz devri derler
Dünya kaldı p_ _ tlar elinde
(Kaldı dünya p—tlar elinde)"*

biçimindedir. Bu tekerleme, belleğimden silinen ve daha sonraları herhangi

bir kaynakta rastlayamadığım uzunca bir yergi manzumesinden sonra gelirdi. Bu tekerlemeler (ve manzumeler)'in bir tür direnç simgesi olduğuna inanıyorum.

II. KIBRIS TÜRK DESTANLARI'NDA İNGİLİZ SÖMÜRGE YÖNETİMİ'NE KARŞI DİRENME/BAŞKALDIRI ÖGESİ

1878'de Kıbrıs'ta İngiliz Yönetimi başladıktan sonra Kıbrıs Türk destanlarında bir tür patlama oldu. Birçok destan ortaya çıktı⁵. Bu destanların bir kısmının ozanı belli, bir kısmının belirsizdir⁶. Her iki durumda da ortaya çıkan destanların, giderek anonimleşmeye başladığını görüyoruz. Bu destanlar değişik konulardadır; ancak özellikle "*başkaldırı ve kanun kaçağı*" konulu destanların ağırlıkta olduğunu söyleyebiliriz. Genel olarak Kıbrıs Türk destanlarında canlandırmacılık, cinsellik, şaşırtmacılık, yergi, sözünü sakınmazlık egemendir. "Yergi" ve "başkaldırı-kanun kaçağı" konulu destanlarda, İngiliz Yönetimi'ni inceden inceye yerme, bu yönetime karşı direniş ve başkaldırı vardır.

Yergi destanı olarak "*Polis Destanı*" üzerinde kısaca durmak istiyorum: Bu destan, 33 dördlükten oluşur. Yazarı konusunda değişik savlar vardır.⁷ İngiliz sömürge polisini, katı disiplin kurallarını, jurnalcılığı, hapisanelerin çağdışı durumunu, tutuklulara reva görülen muamelelerle esir gibi çalışmalarını yeren bir destandır. Kuşkusuz her yergi bir tepkidir, eleştiridir ve her tepki, her eleştiri, bir direnişin de simgesidir. Dolayısı ile *Polis Destanı*'ni salt ve basit bir yergi destanı olarak değil, bir direniş destanı olarak da değerlendirmek gerekir.

İngiliz Sömürge Yönetimi devrinde Kıbrıs Türk Halkı'nda ortaya çıkan başkaldırı ve kanun kaçağı destanlarının başlıcaları ise şunlardır:

Hasanbulliler Destanı
Halid Arap Destanı
Mida Destanı
Kaçak Ali Destanı
Ana ile Muallime Kızın Katli Destanı
Lakadamyalı Ali Destanı
Dr. Behiç Destanı

Hasanbulliler Destanı 'na geçmeden önce, başkaldırı ve kanun kaçağı destanları hakkında genel bir fikir vermesi için *Halid Arap* ile *Mida Destanları* üzerinde kısaca durmak istiyorum.

Halid Arap ya da *Gülsün Hanım Destanı*, evli ve üç babası Kıbrıslı Türk bir kabadayının kendisine yüz vermemeğe başlayan metresini öldürdükten sonra kanun kaçağı olmasını ve yakalanıp idam edilmesini anlatır. 61 dördlükten

oluşmaktadır. Yazannın Ahmet Babacan olduğu, ancak sonradan anonim nitelik kazandığı genellikle kabul edilir. 1920'li yılların toplum yapısını, gelenek-göreneklerini, namus anlayışını, genel olarak değer yargılarını ve giyim-kuşamını çok güzel anlatır.⁸

Mida Destanı, ünlü bir Kıbrıslı Türk kanun kaçağı olan Mida'nın serüvenlerini anlatır. 214 dizedir. Yazarı belli değildir. Metin yalnız Oğuz Yorgancıoğlu'nun kitabında vardır.⁹

Kıbrıs Türk destanlarının en ünlüsü, toplum belleğinde uzun süre yer eden ve hâlâ daha üzerinde konuşulan, yazılan, araştırmalar yapılan destan; *Hasanbulliler Destanı*'dir.

*Hasanbulliler Destanı*nda, İngiliz döneminin başlarında, haksız suçlamalarla haksız olarak mahkûm edilerek dağa çıkan, yıllarca dağda yaşayan üç kardeşle, onların yandaşlarının öyküsü dile getirilir. Dağa çıkış iki değişik dönemde gerçekleşir: Birinci dağa çıkış, 1877 Mayıs'ındadır ve 1888 yılının Kasım'ına kadar 11 yıl sürer. 1877 Mayıs'ı, Kıbrıs'taki Osmanlı Yönetimi'nin son ayıdır. İngiliz Sömürge Yönetimi Kıbrıs'ta başlarken olayın kahramanı Hasan Ahmet Bulli dağda idi. Sömürge Yönetimi onbir yıl onun ve arkadaşlarının peşine düşer, ama yakalayamaz. Hasan Ahmet Bulli, bu sürenin sonlarında sıtmaya yakalanıp yöredeki bir eve saklanır. Köylü saklandığı yeri ihbar etmez. Sonunda kendisi bir kadını polise gönderip yerini ve teslim olacağını bildirir. Hasan'ın teslim olmasıyla Hasan Bullilerin ilk dönemi biter. Altı yıl sonra 1894 Aralıkta, bu kez Hasan'ın iki kardeşi, Kaymakam lâkabıyla bilinen Mehmet Ahmet Bulli ve Kavunis lâkabıyla bilinen Hüseyin Ahmet Bulli, bir cinayete katılarak dağa çıkarlar. Bunu haber alan ağabey Hasan, kardeşlerine katılmak için hapisneden kaçır, ancak vurularak öldürülür. Mehmet ile Hüseyin, yandaşları ile birlikte Şubat 1896'ya kadar dağda kalırlar. Bu tarihte sömürge polisiyle (ele verilip sarıldıkları bir evde) çatışmaya girerler. Kardeşlerden Hüseyin vurulur, Mehmet yakalanıp idam edilir.¹⁰

Bu üç kardeşin sömürge yönetimine karşı başkaldırıları, Kıbrıs'ta Türk ve Rum halklarının belleğinde o denli yer etmiştir ki haklarında hem Türkçe¹¹, hem Rumca¹² destanlar yazılmıştır. Türkçe destan, YORGANCIOĞLU ile GÜRKAN'da 390, GÖKÇEOĞLU'nda 398 dizeden oluşmaktadır. Arada dörtlükler de olmasına karşın, ikili ve üçlü dizeler halindedir. Ozanı hakkında araştırmacılar arasında görüş birliği yoktur.¹³ Zaten destan anonim bir nitelik kazanmıştır.

Hasanbulliler Destanı, İngiliz Sömürge Yönetimi'ne karşı yukarıda kısaca öykülerini verdiğimiz bir grup kanun kaçağının gerçekleştirdiği direniş ve başkaldırının destanıdır. Destanda, Sömürge Yönetimi İngiliz sözcüğü ile anlatılmakta ve bu sözcük yedi değişik yerde kullanılmaktadır. Şöyle ki:¹⁴

*“Talha'nın garazı vardı bize
Hileyle verdi bizi İngiliz'e”*

(YORGANCIOĞLU-GÜRKAN-GÖKÇEOĞLU, Dize 5-6)

ve

*“Kör ol Talha sen kıydın canımıza
İngiliz eli soktun kanımıza”*

(YORGANCIOĞLU-GÜRKAN, Dize 106-107)
(GÖKÇEOĞLU, Dize 109-110)

dizelerinde İngiliz'in(yani İngiliz Sömürge Yönetimi'nin) yabancılığı, “bizden biri olmadığı” dile getiriliyor.

“Öldüm teslim olmadım İngiliz'e”

(YORGANCIOĞLU-GÜRKAN-GÖKÇEOĞLU, Dize 9)

ve

*“Mümkün değildir bırakalım bunu biz
Mahvedecek olsa bizi İngiliz”*

(YORGANCIOĞLU-GÜRKAN, Dize 316-317)
(GÖKÇEOĞLU, Dize 323-324)

dizelerinde, ölümü bile göze alan başkaldırı ve direniş azmi açıkça görülüyor.

“Sönsün İngiliz'in ocağı”

(YORGANCIOĞLU-GÜRKAN, Dize 190)
(GÖKÇEOĞLU, Dize 194)

dizesinde, hem bir ilenç, hem de İngiliz'e kızgınlığın ifadesi var ve hiç kuşkusuz bu kızgınlık, İngiliz'in ocağını batırmak yani onu yoketmek, yönetimini sona erdirmek azmini de gösteriyor.

*“Ben bu dolaba reyimle (kendi isteğimle) beygir gibi koşulmam
İngiliz beni assın yazık bana
Ölüm bu rezalleten bana daha âlâ”*

(YORGANCIOĞLU-GÜRKAN, Dize 344-346)
(GÖKÇEOĞLU, Dize 252-254)

dizelerinde hem ölümü bile göze alan direnme azmi, hem de İngiliz'e duyulan güvensizlik var. İngiliz'e duyulan güvensizlik,

“Düştüler İngiliz'in damına(dolabına)”

(YORGANCIOĞLU-GÜRKAN, Dize 359)

(GÖKÇEOĞLU Dize 367)

ve

*“Kraliçe kralına kızkardeş olsa
(Kralın kraliçesi da kızkardeşim olsa)
Mahşer divanı da bu saat gurulsa
Asacaklar bizi asla medet yok
İngiliz derler bunda merhamet yok”*

(YORGANCIOĞLU-GÜRKAN, Dize 376-380)

(GÖKÇEOĞLU, Dize 384-387)

dizelerinde de açıkça dile getiriliyor.

Destanda direnişin önkoşulu olan yiğitlik öğeleri de belirgin olarak ortaya çıkmaktadır:

*“Hüsnü der ki ben güzel tüfeng atarım
On düşmanı bir kurşuna satarım
İnsanları birbirine katarım”*

(GÖKÇEOĞLU, Dize 22-24)

(YORGANCIOĞLU-GÜRKAN, Dize 21-23)

dizelerinde “yiğitliğin” yanısıra “övünç” ve “kendine güven” de var.

*“Bulliler kendilerini ateşe atar
Divane olsa yine adam korkar”*

(YORGANCIOĞLU-GÜRKAN, Dize 29-30)

(GÖKÇEOĞLU, Dize 30-31)

dizelerinde gözüpeklik var.

Yiğitliğin meydan okumak duygusu yarattığı açık. Destan'da bunu da görüyoruz:

*"Bitirelim ortalığı yakalım
Bize karşı çıkan var mı bakalım"*

(YORGANCIOĞLU-GÜRKAN, Dize 83-84)
(GÖKÇEOĞLU, Dize 85-86)

Dizelerindeki gibi!

*"Sarı zeybek der ki dağda gezeriz
Şu gelen zaptiyelerin başını ezeriz"*

(YORGANCIOĞLU-GÜRKAN, Dize 244-245)
(GÖKÇEOĞLU, Dize 255-256)

dizelerinde ise, "yiğitlik", "meydan okuma", "kendine güven" in hepsi var.

*"Hüseyin der ölüyüz biz ölüyüz
On on değil eğer gelseniz yüz yüz
Mehmet Çavuş biz Bulli'nin dölüyüz"*

(YORGANCIOĞLU-GÜRKAN, Dize 249-251)
(GÖKÇEOĞLU, Dize 260-262)

dizelerinde de öyle! "Ölüyüz biz ölüyüz" sözcüklerini, "ölmeğe hazırız" ya da "nasıl olsa öleceğiz" anlamında almak gerekir.

*"Zan eylemeyin bizi şeytanız
Biz er oğlu er Müslüman'ız"*

(YORGANCIOĞLU-GÜRKAN, Dize 257-258)
(GÖKÇEOĞLU, Dize 268-269)

dizeleri bir yandan "kendine güveni" vurguluyor; diğer yandan "kaypaklık", "şeytanlık", "ikiyüzlülük" değil, "erlik", yani "yiğitlik" ön plâna çıkarılıyor.

*"Ya vurulur kurtuluruz bu candan
Ya vurur çekiliriz biz bu meydandan"*

(YORGANCIOĞLU-GÜRKAN, Dize 261-262)
(GÖKÇEOĞLU, Dize 273-274)

dizelerinde “ölümü göze alış”, “yiğitlik”, “meydan okuma”, “kendine güven duygusu” yanında; “vurur çekiliriz” sözcükleri ile, en temel çete/gerilla kuralının bilinci dile getiriliyor.

“Hüseyin der ölürüm teslim olmam”

(GÖKÇEOĞLU, Dize 350)

dizesinde de “ölümü göze alış”, “yiğitlik”, “meydan okuma”, “kendine güven”, “azim-kararlılık”, “direnme gücü”nün hepsi bir arada görülüyor.

Hasanbulliler olayı, İngiliz’in, egemenliğini yerli halka kanıtlamak için uyguladığı baskılara karşı bir geri tepmedir. İngiliz Sömürge Yönetimi’nin başlarına ödül koymasına, onlar için özel yasa çıkarmasına, arkalarına saldırdığı bölük bölük güvenlik güçlerine, tuttuğu onca maaşlı muhbire karşın Hasanbulliler, yıllarca dağda yaşayabilmişlerdir. Hiç kuşkusuz bu, halkın onları kollaması, saklaması, desteklemesi, beslemesi, tehlikelerden haberdar etmesi, yani onlara yataklık etmesi ile mümkün olmuştur. *Hasanbulliler Destanı*, İngiliz Sömürge Yönetimi’nin uygulamalarına karşı geri tepmenin dışı vurumudur; dağda eylemle ve silâhla gerçekleşen direniş ve başkaldırının, pasif-silâhsız biçimidir.

Yabancı bir yönetimde kimlik arayışı içine giren Türk toplumunun, bu yabancı yönetime karşı her ne nedenle olursa olsun direniş gösterenlerle başkaldıranları kahraman gibi görmesini, onları efsaneleştirip destanlaştırmasını, doğal bir tepki olarak kabul etmek gerekir. İlginç olan, sıradan cinayetleri işleyen kanun kaçaklarının bile halkta sempati yaratması; halkın onları beslemesi, koruması ve onları destanlaştırmasıdır. “Bunun başlıca nedeni, kuşkusuz (Kıbrıs Türk) halkın(ın), bu kişileri, pek ısınmadıkları yabancı sömürge yönetimine ve bu yönetimin yasaklarına başkaldırmış yiğitler olarak görmesinde ve onların dağlardaki etkinliklerini, Türk Halkı’nın sönmeyen özgürlük duygularını kamçılamasında aranmalıdır.”¹⁵

IV. KISA BİR DEĞERLENDİRME

Başkaldırı edebiyatı, dünyada oldukça yaygındır. Konu bilimsel araştırmalara da konu olmuştur.¹⁶ Değişik coğrafyalarda, yasalara göre suçlu oldukları halde halkın gözünde suçsuz, hatta kahraman sayılan ve efsaneleştirilen kişiler vardır. Hasanbulli kardeşler de bu kategoridendir. Güney Kıbrıs’ta İngilizce olarak yayımlanan *The Cyprus Weekly* gazetesi daha yakın bir zamanda, Hasanbullileri Amerikalıların kitaplara, filmlere konu olan ünlü Jesse James’ine benzetmiştir.¹⁷ Hasanbulliler, Kıbrıs’ta roman, öykü, destan gibi edebî türlere konu olmuşlar; haklarında araştırmalar yapılmıştır.¹⁸ Hâlâ daha gazetelere haber olmaktadır.¹⁹

Kıbrıs Türk Halkı'nın, ozanları ya da anonim istenci kanaliyle başta Hasanbulliler olayı olmak üzere, yalnız gerçek anlamda direniş ve başkaldırı olaylarını değil, sıradan cinayet ve kanun kaçağı olaylarını bile destanlaştırması, hiç kuşkusuz Türk halklarının tümünde var olan destan geleneğinin ve özgürlük bilincinin yansımasıdır. Bizim burada vurgulamak istediğimiz husus, bu destanların; bugün Türkiye dışında başka bir devlet tanımasa bile, varolan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni yaratan tarihsel süreçte, Kıbrıs Türk Halkı'nın özgürlük özlemi, direniş bilinci ve başkaldırı gücü ile azmini beslediğidir.

EK

Ref:- P.31/61/101.
(CBC Ref:- P.477).

THE OFFICE OF THE
PUBLIC SERVICE COMMISSION,
NICOSIA.

Date:- 1st February, 1963.

.....
.....
.....
.....
.....

I have the honour to be,

Sir,

Your obedient servant,

Chairman,

Public Service Commission.

NOTLAR VE KAYNAKLAR:

1. Sözü edilen iki ulusal kongre için bkz: İSMAİL, Sabahattin-BİRİNCİ, Ergin; *Kıbrıs Türkü'nün Varoluş Savaşı'nda İki Ulusal Kongre:Meclis-i Millî (1918)-Millî Kongre (1931)*, Lefkoşa, Kasım 1987. FEDAI, Harid; "Bir Yıldönümü: 11 Aralık 1918", Yeni Kıbrıs, Ocak 1985. FEDAI, Harid; "31 Kongresi'nin Müftüsü: Ahmet Sait Efendi", Yeni Kıbrıs, Mayıs 1985.
2. YAKIŞ, Hüseyin; "Kıbrıs'ta Kaybolanlar", Kıbrıs Postası Gazetesi, 24 Ekim-18 Kasım 1986. GÜREL, Şükrü S.; *Kıbrıs Tarihi (1878-1960)- Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika*, Kaynak Yayınları, İstanbul-Ankara, Kasım 1984, S.102-103.
3. GÜREL, a.g.e., S.159-194; İSMAİL Sabahattin, *1571'den Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne Kıbrıs Sorunu (İç Etkenler)*, KKTC Turizm ve Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1986, S.40-119.
4. 1974 yılında 86 yaşında ölen rahmetli dedem Hasan İbrahim Muhtar, şimdi Güney Kıbrıs'ta kalan ve nüfusu (Türk-Rum) karma olan Boğaziçi(Aytotro) köyünde, çok uzun yıllar muhtarlık yapmıştı.
5. İngiliz Sömürge Yönetimi döneminde ortaya çıkan Kıbrıs Türk destanları için bkz: BOZKURT, İsmail; "Kıbrıs Türkleri'nde Halk Halk Edebiyatı Bakımından Destan Geleneği", Kıbrıs Araştırmaları Dergisi 2(1) 1996, S.59-64; YAŞIN, Mehmet; *KıbrıslıTürk Şiiri Antolojisi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1994, S.102-132.
6. BOZKURT, a.g.m., S.61.
7. *Polis Destanı* için bkz: GÖKÇEOĞLU, Mustafa: *Aynalı'nın Okuduğu Destanlar*, Gökçe Yayınları, Lefkoşa, 1993, S.13-20. Destanın yazarı için bkz.: BOZKURT, a.g.e., S.61.
8. *Halid Arap* ya da *Gülsün Hanım Destanı* için bkz.: GÜRKAN, Haşmet Muzaffer; *Bir Zamanlar Kıbrıs'ta 2*, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 1996(2. Baskı), S.82-89. GÖKÇEOĞLU; a.g.e., S.28-42. FEDAI, Harid; *Halkbilim Sempozyumları*, KKTC Turizm ve Kültür Bakanlığı Yayınları, 1986, S.239-259.
9. Mida Destanı için bkz.: YORGANCIOĞLU, Oğuz. *Kıbrıs Folkloru*, Mağusa, 1980, S.100-102.
10. Hasan Bulliler olayı ve destanı için bkz: GÜRKAN, a.g.e. S.42-81; YORGANCIOĞLU, a.g.e., S.92-96; GÖKÇEOĞLU, a.g.e., S.48-72.
11. GÜRKAN, a.g.e., S.42-81; YORGANCIOĞLU, a.g.e., S.92-96; GÖKÇEOĞLU, a.g.e., S.48-72. GÜRKAN, "Hasanbullilerin Destanı"; YORGANCIOĞLU, "Hasan Bulliler Destanı"; GÖKÇEOĞLU, "Hasan Bulliler'in Destanı" adını kullanır. Biz, "Hasanbulliler Destanı" adını kullanmayı yeğledik.
12. FEDAI Harid(X), "Kıbrıs'ta Destan Söyleme Geleneği ve Aşık Kenzi Divanı'ndaki Destanlar", Halkbilim Sempozyumları-Bildiriler, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1-7 Temmuz 1993. GÜRKAN, a.g.e., S.62-70..

13. BOZKURT, a.g.e., S.61.
14. Verilen dizelerin altındaki sayı (Dize ...), soyadı ile belirtilen yazarın yapıtındaki *Hasanbulliler Destanı*'nın dize sırasını göstermektedir.
15. SAYIL, Altay. *Kıbrıs'ta Cinayet Kurbanı Kadınlar*, Lefkoşa, 1988, S.18.
16. MORAN, Berna. *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2-Sabahattin Ali'den Yusuf Atılgan'a* (2. Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul(?), Yıl ?, S.79-81.
17. LYSSARIDES, B.. "*Hassan Poulis, The Jesse James of old Cyprus (Eski Kıbrıs'ın Jesse James'i)*", The Cyprus Weekly, July 14-20, 1995, S.11.
18. KAREKLAS, M. Ch.; *The Criminal Activities of the Hassan Poulia (Hasanbullilerin Ağır Suç Eylemleri)*, The Government Printing Office, Nicosia, 1938. MACHLOUZARIDES, P.; *Criminilaty in Cyprus (Kıbrıs'ta Ağır Suçlar) Book I(Period Up To 1900)*, Nicosia, 1973. GELEN, Nazemin; *Bir Devrin Efsane Kahramanları: Hasan Bulliler*, Lefkoşa, 1973. İSMAİLOĞLU, Yaşar; *Kıbrıs'ın Sosyal Yaşamından Bir Yaprak-Hasan Bulliler*, Dört Renk Matbaası, Lefkoşa, 1984. SERDAR, Gülgün; *1571'den 1964'e Kıbrıs Türk Edebiyatı'nda Gazavatname, Efsane, Kahramanlık Şiiri*, Lefkoşa, 1986. İSLAMOĞLU, Mahmut; *Kıbrıs Türk Kültür ve Sanatı*, Lefkoşa, Temmuz 1994. YORGANCIOĞLU, a.g.e.. SAYIL, a.g.e.. FEDAI, Harid (X), a.g.m.. GÖKÇEOĞLU, a.g.e.. GÜRKAN, a.g.e..
19. *Ortam* Gazetesi'nin 4 Ağustos 1997 sayılı nüshasında Neriman CAHİT'in anlattığı bir olay var: Ekrem TAŞER adlı Kıbrıs asıllı bir kişi, Anadolu'yu sağlık memuru olarak dolaşırken Aksaray'ın Darıhöyük köyünde, Kıbrıs ağız ile konuşan birine raslar. Adam önce Kıbrıslı olduğunu yadsır. Sıkıştırılınca, Kıbrıslı Türk ve adının Hüseyin olduğunu, Hasanbulliler'le birlikte dağa çıktığını, çete dağılınca Türkiye'ye kaçarak kimliğini gizlediğini itiraf eder. Ekrem TAŞER bu olayı İzmir'deki Kıbrıs Türk Kültür Derneği Lokalinde 22 Temmuz 1997 günü anlatırken ben de orada idim (İ.B.). Daha fazla bilgi için bkz. CAHİT, Neriman; "*BAY Dergisi ve Karşıyaka Belediyesi İşbirliğiyle II. Uluslararası Balkanlar Türk Kültür-Sanat Şöleni*", *Ortam* Gazetesi, Lefkoşa, 4 Ağustos 1997,

THE RESISTANCE OF THE TURKISH CYPRIOTS TO THE
BRITISH COLONIAL RULE THROUGH EPIC POEMS

ABSTRACT

The Turkish Cypriot Community tried to develop different means of passive resistance to the British Colonial Rule in Cyprus after its establishment in 1878.

Apart from some exceptions, this passive resistance took forms of emphasising their national/cultural identity and cultural values, and speaking up through the press.

As another form of passive resistance, the Turkish Cypriots articulated their reaction against the British Colonial Rule by retelling some ordinary criminal incidents as epic poems. Such a reaction is clearly seen in the epic poem called '*Hasanbulliler*'.

ADULT EDUCATION AND TRAINING IN THE TRNC : PRESENT LIMITATIONS AND SOME RECOMMENDATIONS FOR FUTURE DEVELOPMENT

Engin TEZCAN *
Paul LARBALESTIER **

ABSTRACT

The article gives the findings of a recent survey of employers in the TRNC, in Banking, Tourism and International Trading, to discover their staff training needs. It then considers how local educational institutions might be made more responsive to these needs and discusses an adult training and development model from the British Island of Jersey.

The present article derives from a post graduate survey of adult training, in three sectors of the local economy, undertaken by Engin Tezcan, Director of NAICA (Cyprus) Ltd. and NA-CA Co. (Jersey) Ltd. It will present some of the findings of that survey, together with wider reflections on their significance than was appropriate for a formal thesis. The authors will seek to address three main issues. First, how far are appropriate levels of education and training for staff seen by TRNC employers, in three sectors of the economy, as an industrial priority and what measures do they pursue to achieve them? Secondly, does the high level of investment in private and state institutions to provide higher education to international students compliment the needs of local industry? Finally, the study will consider what might be learnt from educational organization in another island economy, the British Island of Jersey.

* Director of NAICA (Cyprus) Ltd. and NA-CA Co.
(Jersey) Ltd. and a post graduate researcher in Adult Education.

** ELT Department, Eastern Mediterranean University.

Tezcan's survey was divided between an analysis of how personnel in international trading, banking and tourism related to their occupations in terms of personal development, and a parallel survey of employer needs in these sectors and their requirements for staff training and development¹. The present study will examine the second range of data. But before examining these findings, it may be helpful to foreground the socio-political and economic context in which these industries function in the TRNC.

Prior to 1960, the Turkish Cypriot community had been predominantly agrarian with limited communal influence in trade, finance or law. After 1963, Turkish Cypriots were forcibly excluded from the political life of the Island and came under attack in their own homes. The community was driven to dependence upon Ankara, long before the Turkish State established a safe heaven for Cypriot Turks in 1974. At present the imposition of political isolation on the TRNC, through active Greek and Greek American lobbying, and European indifference, has made the new state dependent upon Ankara in the socio-economic sphere in a way that the Turkish State has never actively encouraged.

Over a decade of political trauma, prior to 1974, was followed by the fledgling Turkish Cypriot economy being uprooted from the British/Cypriot Sterling zone, with its minimal inflation, to the volatile market of the Turkish Lira. An inexperienced community was forced to understand the workings of an inflation economy and the short-term results were painful, sometimes disastrous. Understandably, state employment was to become increasingly attractive due to its relative security. Initiatives to promote entrepreneurial activity in the local economy, to generate revenues, too often became token measures to reassure Ankara that the community was moving towards financial independence. The reality was a state sector that was soon to absorb 40% of the work force, much of it from the best educated members of the community. This can be a disincentive to TRNC based businesses to generate revenue through employment ; rather, they may prefer to keep costs to a minimum to avoid seeing capital drawn into a state sector that is a self-sustaining enterprise, with over 14,000 employees and a further 15,000 pensioners.

Many businesses in the TRNC are single owner, often family enterprises. They can be friendly to deal with, yet a sense of drive and the need to survive through expansion and staff efficiency are not qualities widely encountered. Business objectives are usually modest and based on what has always been done in the past. Even those organizations in the TRNC that are international and expansionist in outlook, tend to focus all their energies inwards upon specific company needs. There is little realisation that business is well placed to exert pressure upon Island politicians and educationists

to produce a coherent local policy for adult education that can help to train and develop everyone, from the youngest school learner to senior management. It is such a strategy, we shall argue, that has greatly enhanced the prosperity of island economies like Jersey. In the TRNC, which faces peculiar and unfair external political pressures, such a policy would seem to be a vital stage in galvanizing the local economy.

The survey of labor supply and recruitment needs in Tourism, International Trading and Banking was carried out by interviews in Turkish followed by the completion of a detailed questionnaire in English. Follow-up interviews were carried out when uncertainties or ambiguities occurred².

Response of Selected Survey in Tourism, Banking and International Trading with Present Labor Market and Measurement of Needs-Oriented Education.

The participants stated that vacancies are hard to fill in the following categories :

Assistants.....	40 %
Officers.....	32 %
Managers.....	22 %
Trainees.....	6 %

This finding confirmed that the company owners liked to manage firms by themselves and that most of them needed mid-managers and assistants rather than trainees. The reasons why these positions are hard to fill are itemized below, in order of importance :

- A lack of applicants with the required qualifications and skills
- A lack of applicants with the required work experience
- A lack of people applying for the job as the sector does not appear to appeal to them
- The job entails unsocial hours
- They can not attract people from outside the TRNC due to accommodation problems
- Local people do not want to work in this sector
- Other companies offer higher wages

On the other hand, only 50% of employees stated that they had difficulty to fill vacancies. The employers selected the following suggestions given below in percentages, to overcome the problems related to their difficulty to fill vacancies :

Accept skills gap and train staff to required standard / more training	72 %
Import (more) staff from outside TRNC	19 %
Use new recruitment sources & offer higher wages	9 %

They also offered intensive training and internal exams within the company. On the question of whether on-the-job training was provided by companies, there was an initial response of 'Yes' from 64% of employers.

When the researcher interviewed further ; however, only 10% of those included in the initial 'Yes' , had in fact received any formal, structured training, i.e., if a problem occurred it was corrected. The employee was not trained to be autonomous. The preferred types of training are listed in order:

Modular courses (which you can pick the session where you want to)	50 %
Evening or weekend classes	25 %
Full time courses	15 %
Day release	10 %

Additionally, access to regular day release, or on-site training seminars for staff were seen as highly desirable. It was the possibility of frequent updates on modern methods and techniques that employers most wanted for their employees.

41 % of the companies mentioned that they had a written business plan and 46 % of them mentioned that they had formal appraisals for staff (to review how they are performing). However, as this information conflicted with the data received, these points were broached in follow-up interviews and it became clear that the idea of appraisal sheets and business plans were in the minds of the managers, not on paper. Only, 5% had any tangible evidence.

Almost 95 % of the participants stated that they needed to compare themselves with companies outside the Island as well as local ones when looking at skill levels and strongly agreed that investment in training would be money well spent.

When the participants were asked if they would be willing to work together with other businesses in the same sector to improve the skill levels and training within the industry, and if they would be willing to take part in case of a further research in the future to find out more views of business people in the TRNC, the ratio of 'YES' answers reached 86%.

The first three skills expected from a top manager by the employer were as follows :

1. Executive management skills
2. Improving co-ordination among managers
3. How to increase subordinates' productivity

In all types of business environment, top managers stated that mid-managers must have the following skills, in this order :

- Time management
- Decision making and problem solving skills
- How to improve group productivity (motivation)
- Creativity in marketing and sales
- Sales techniques and customer relations
- Planning and self-management
- Cost reduction techniques

The priority skills expected from office personnel were listed as below.

- Computer literacy
- Contemporary secretarial skills
- Language (s).

An initial analysis of the data indicates a perceived need for staff training and development within the Island. The interviews, however, reflected that there was a low level of perception among a majority of employers that the quality of new and existing staff in the TRNC is a political-educational issue that they have a collective right to influence.

The shortage of capable middle-managers indicates that meaningful staff development does not exist in many branches of the industries assessed. Whilst the relatively easy access to trainees (only 6% recruitment shortfall) is encouraging, but the clear demand for computer, secretarial and language skills cited is an indication of where school/college career strategies should point. In short, adult education, for the sectors of local economy examined, could supply the need for middle management training and supplement, or enhance, high school skills in the needs areas identified for trainees.

As stated above, the TRNC has a remarkably high level of investment in institutions for adult education. There are five universities and plans for two new colleges in addition to a state technical college and vocational training school for the Tourist Industry. The state Maarif College system provides a predominantly English medium education for academically able adolescents two years beyond the legal school leaving age.

For a community of fewer than 180,000 people, this represents an enormous amount of educational activity. Whilst the clientele for most of these

colleges are attracted from Turkey and overseas, the scale of educational activity must represent a valuable indigenous resource for North Cyprus if properly accessed. Yet the local business person, or school learner, has no disinterested local agency in the TRNC to turn to for comprehensive advice on the range and suitability of educational training available. Whilst government and educators lack the informed feedback from such an agency on the needs of the local economy ; information that could help to plan the correct use of resources and sustainable courses of study or in-service training.

It has been the establishment of such an agency in the British Island of Jersey that has given great clarity and focus to adult education within the Jersey economy. Jersey is an autonomous Crown Dependency within Great Britain. It defers to Westminster on matters of Foreign Policy and depends upon Britain for defence - its local militia is part of the British Territorial force. The elected assembly of Jersey, the States, has the right to pass all laws, set the tax rate, raise its own budget and issue its own currency (within the Sterling zone). Its economy is based upon Agriculture, Tourism, International Trade and Finance and Banking. These latter sectors provide over 70% of its USDollars 480 million+ annual revenue and some USDollars 240 billion are invested in its offshore companies and accounts.³ The traditional culture of the Island is Norman-French and French is still the official language of law. Geographically, Jersey is part of France, yet for political and religious reasons it has always regarded France as a potential enemy and has fought to retain British military protection throughout the centuries. The socio-political climate of Jersey would be familiar to Turkish Cypriots, but two other important points of comparison deserve attention.

Jersey has a much higher dependency upon employment in the state sector than other areas of Britain. The right to settle in the Island is strictly limited, to avoid cultural and demographic inundation from England. Employment opportunities for locals are enhanced as a matter of State policy. For this reason, and to protect its finance sector, Jersey is not a member of the EEC and its citizens have no rights in the European Community. Britain represents Jersey at Brussels, through the Foreign Office, but the Island does not recognise the EEC's concept of free land purchase and settlement, neither of which have any legal status in Jersey.

The demand for a strong adult education network in Jersey has been driven by the need to limit importing workers and to maximize local skills, at all levels of the economy. Since 1995, this has been spearheaded by a small task force, sponsored by Government and local industry, the Training and Employment Partnership (TEP). The founding mission of the TEP was 'to ensure the work force have the skills and training to meet the current and future needs of the Island's economy'.⁴ The TEP is led by a retired Lieuten-

ant-General with extensive commercial and managerial experience.

Since 1995, the TEP has been responsible for an Island-wide survey of employer needs and a parallel documentation of all education - state and private (available in Jersey) - and all distance learning programs, University experts/teams engaged in weekend courses and media training programs that the local community can make use of. The TEP offers the following services, free of charge, to Jersey employers in all sectors of Island Industry :

1. Details of all surveys published in full.
2. A comprehensive guide to all education and training available on the Island.
3. A detailed guide to all study grants to individuals, and Jersey Government aid to companies, to assist with education and training.
4. Assistance in arranging seminars, conferences and ' in-house ' training sessions from visiting experts in computer sciences, management and marketing. The TEP has been very successful in reducing costs to individual companies by arranging joint training sessions, at local colleges, that can link up the staff attending from several local organizations at the same venue.
5. The TEP offers free advice on all aspects of training, to any Jersey employer, throughout the week and offers a weekend phone message service.

One important point needs to be established, however, if the Jersey adult education / training model is to be understood. In the 1960s, the Jersey States appointed an independent economic advisor to the Island. He has access to Government statistics, but is not a member of any Government Department or under the direct control of any local minister. The advisor's role has been to produce and publish an annual report on the Island's economy and to provide free and impartial advice on economic matters to politicians, civic and parish officials, and all branches of local commerce and industry. This appointment was highly controversial when it was first made, yet the decision to make it is one that is now recognized as an important stage in creating the considerable economic prosperity which Jersey enjoys.

The development of a unit like the TEP has been possible because of the offices of the economic advisor, and the cultivation in Jersey, since the 1960s, of non-partisan initiatives in education, training and economic development.

In the TRNC, a small task group of economic experts might be funded to provide an impartial annual report of the local economy and advise on its needs. A business and Economics Faculty, at one of the larger universities, would seem a logical base for such a body. If this could be initiated, then a training and development unit would be a logical next stage. The Jersey TEP

structure might be a good initial model to consider, as it is small scale yet highly effective.

The present authors believe that these twin developments could greatly assist the TRNC in shaping an economic identity, above partisan interests, and allow the educational activity in the Island to make a more coherent and cohesive contribution to the needs of local commerce and industry.

NOTES AND REFERENCES

1. TEZCAN, Engin. *An Analysis of the Provision of Adult Education in Three Sectors of the Turkish Cypriot Economy*, M.A. Thesis in ELT / Educational Studies, Institute of Graduate Studies, Eastern Mediterranean University, Gazimağusa, 1997.
2. TEZCAN (ibid.) pps. 28 - 48 for full details of the survey. The questionnaires are listed in the appendices pps 62 - 83.
3. *Financial Report*, Jersey Evening Post, Guiton Group Publications, February 1997, Jersey.
4. *Employer Survey*, TEP Publications, Jersey TEP Production, 1996, P.I.

YETİŞKİMLERİN EĞİTİMİ, SORUNLAR VE GELECEKTEKİ GELİŞMELER İÇİN ÖNERİLER

ÖZET

Makalede KKTC'deki bankacılık, turizm ve dış ticaret sektörlerindeki çalışanların eğitim ihtiyaçları ile ilgili olarak, yakın bir geçmişte yapılan bir araştırmanın verileri ortaya konmaktadır. Bu veriler ışığında yerel eğitim kurumlarının, yetişkinlerin eğitim ihtiyaçlarının tartışılması konusundaki sorumlulukları vurgulanıyor ve model olarak İngiliz Jersey Adası modeli irdeleniyor.

SATIŞ ELEMANLARININ YÖNETİMİ VE BU ALANDA KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ'NDE YAPILMIŞ OLAN BİR SAHA ÇALIŞMASI

Halil NADİRİ*

ÖZET

Satışçılık (salespeople) mesleği günümüzde hızla gelişen ve hak ettiği yere özellikle gelişmiş ülkelerde ulaşmakta olan bir meslektir. Bu mesleğin firmaların başarısındaki rolü küçümsenmeyecek kadar önemlidir. Bir diğer değişle bu iş alanında çalışan kişiler firma ve tüketiciler arasında köprü vazifesi yapan ve her iki tarafında çıkarlarını gözetmek durumunda olan kişilerdir.

Bu kadar önemli olan bir görevi yerine getirebilmek için kişinin bazı özellikleri olmalıdır. Bu yüzden firma yöneticilerinin satış elemanlarının tedariki, seçimi, eğitimi, ücretlendirilmesi, kontrolü ve değerlendirilmesi konularında oldukça titiz olmaları gerekmektedir. Bu yüzden Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde (K.K.T.C.) yeni yeni kabul görmeye başlayan bu mesleğin bir sektör üzerinde araştırılmasına karar vermiş ve ecza depolarında çalışan satış elemanlarına yönelik bir saha çalışması yapılmıştır.

Bu çalışma sonucunda elde edilen veriler doğrultusunda genel olarak satışçılık mesleğinin Kuzey Kıbrıs'taki durumu, geleceği ve yapılması gerekli çalışmalar konusunda bilgiler verilmektedir.

* Doğu Akdeniz Üniversitesi İşletme ve Ekonomi Fakültesi Öğretim Üyesi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Pazarlama Bilim Dalı Doktora Öğrencisi.

SATIŞ GÜCÜ YÖNETİMİNİN GEREKLİLİĞİ

Satış yönteminin bir çok önemli görevleri arasında yer alan "satış gücünün" oluşturulması o firmanın başarısı ile direkt olarak ilgilidir. Satış gücü o firmayı temsil eden, alıcılara firmanın malları hakkında doğru ve açıklayıcı bilgi veren ve kısacası alıcının o malı alıp almamasında önemli rol oynayan bir etkidir.

Günümüzün hızla değişen ve gelişen teknolojik yenilikler kendini mal üretiminde de hissettirmekte ve buna bağlı olarak tüketicilerin ihtiyaçları ve zevkleri de aynı oranda hızlı bir şekilde değişmektedir. Bu yüzden bir firmanın satış gücünü oluşturan satış elemanlarında bazı özellikleri taşımaları gerekmektedir. Bu arada şunu da belirtmek gerekir ki başarılı satış elemanları yalnızca doğuştan gelen özellikleri ile değil aynı zamanda sonradan eğitim yoluyla kendilerini geliştirerek başarılı olabilmektedirler. Kısacası başarılı bir satış elemanının oluşumu kişinin doğuştan sahip olduğu ve sonradan eğitimle elde ettiği kabiliyetlerinin birleşiminden oluşur. (combination of innate ability and acquired skills)

Satış gücünün bir firmanın başarısı için ne kadar önemli olduğunu belirttikten sonra bu satış gücünü oluşturan satış elemanlarının seçiminin ne kadar önemli olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Bir ürünü üretmek ne kadar zor ise bu ürünü tüketicilere ulaştırıp onları bu ürünün ihtiyaçlarını gidereceğine ikna edip satış işini gerçekleştirecek satış elemanlarının seçimi de o denli zor bir olaydır. Bu yüzden işletme amaçlarına ulaşmasında ve satış hedeflerini gerçekleştirebilmesinde gerekli olan satış elemanlarını bünyesinde toplayabilmelidir. Bunu yaparken satış elemanı olarak başvuran kişilerin seçiminde ne tip özelliklerin aranacağı ve bu kişilerde aranacak vasıfların neler olacağı işletme tarafından önceden belirlenmelidir.

Bu özelliklerin ve vasıfların belirlenmesi oldukça güçtür. Yapılan araştırmalar sonucunda başarılı bir satış elemanında bulunması gereken özellikler kişilikle ilgili ve kişilikle ilgili olmayan özellikler olarak iki ana gruba ayrılmıştır. Burada unutulmaması gereken bir konuda dünya'nın en iyi satış stajyerleri iyi bir satış ekibi ile desteklenmedikçe başarısız olmaya mahkum olmaktadır.

Kişilikle ilgili olmayan özellikleri iki gruba ayırmak mümkündür.¹

- a) Deneyimler : Satışçılar aşağıda belirtilen konularda deneyim sahibi olmalıdırlar.
 - Yönetim, planlama, iletişim, soru sorma ve dinleme, konuşmalardan sonuç çıkarma, dikkat çekme ve bunu sürdürme, ilgi yaratma, sunuş ve gösteri teknikleri, itirazlara cevap verme,

satış kapatma ve zamanı en uygun kullanma.

- b) Bilgi : Satışçılar çalıştıkları şirketlerin politikası, sistemleri, pazarlama planlaması, müşteri hizmet kolaylıkları, ürünleri ve diğer hizmetleri konusunda çok iyi bilgi sahibi olmaları gereklidir.

Kişilik özelliklerinin başlıcaları, satışçının güvenilir, hassas, dürüst, nazik, sabırlı, cesur, tarafsız ve gerçekçi olmalıdır. Bunlara ilaveten satışçının iyimser ve açık fikirli olması gereklidir.

Bu arada D. Mayer ve H. M. Greenberg'e göre kişilik özelliklerine bağlı olarak iyi bir satışçı duygu ortaklığı (empathy) ve benlik dürtüsü (ego drive) niteliklerine sahip olmalıdır.

Duygu ortaklığı, karşısındaki gibi duyabilme yeteneği diye tanımlanabilir. Diğer bir deyişle, karşısındaki kişinin tepkilerini sezebilme, onun içini okuyabilme, ölçüsünü alabilme, yargılayabilme ve böylece onun ne hissettiğini anlayabilmedir. Bu yoldan karşısındaki müşterinin tepkilerini sezip kendisini ona göre uyarlayabilme ve tutumunda, yanıtlarında, yaratıcı değişiklikler yaparak amacına ulaşabilme yeteneğidir.

Benlik dürtüsü (ego drive) ise azimkâr olma, bir işi gerçekleştirme kararlılığı içinde olma demektir. Benlik dürtüsü olan satışçı, satışı yapma zorunluluğu duyar. Satış onun için bir yengi, bir ele geçirmedir. Satışta herhangi bir başarısızlık onun benliğini daha da yükseltebilecek yeni bir başarı sağlama yolunda isteklendirecektir.

Bir diğer çok kabul edilir araştırmada Mc Murry ve Arnold tarafından yapılmıştır. Bu araştırmaya göre başarılı bir satış elemanında başlıca şu özellikler olmalıdır².

- Yüksek dercede enerjik olmak (high level of energy)
- İşleri başarılı bir şekilde yapabileceğine inancı olma (self - confidence)
- Paraya karşı devamlı bir açlığı olması (a persistent hunger for money)
- Üstlerinin yakın gözetimi olmaksızın başarılı ve istekli bir şekilde çalışabilmeli (ability to work hard without close supervision)
- Azimli bir kişiliğe sahip olma (a habit for perseverance)
- Doğal olarak rekabetçi bir yapıya sahip olma (natural tendency to be competitive)

Son olarak yapılan bir araştırmaya göre başarılı satış elemanlarının taşıması gereken başlıca nitelikler şu şekilde belirtilmektedir.

- Firmanın alıcıları tatminine verdiği önemi ortaya koyabilmesi
- Kendi firmasının ve alıcıların haklarını aynı anda gözete bilmesi
- Satış konusuna kendi kişisel yeteneklerini, profesyonelliğini ve gayretini ortaya koyabilmesi

- Satış işlemini geliştirecek planlama ve geliştirme stratejilerini kullanarak alıcıların zamanı en iyi şekilde kullanmalarına yardımcı olarak onlarla karşılıklı iyi ilişkiler içine girebilme
- Satış işlemini bir hayat tarzı olarak belirleyebilmek

Firmanın satış gücünde yer alan satış elemanlarının taşınması gerekli özelliklerin yanında, satış elemanlarının yönetiminden sorumlu yöneticilerin de dikkat etmesi gerekli hususlar vardır. Satış gücünün başarısı bir diğer deyişle firmanın başarısı satış ve firma yöneticilerinin satış elemanlarının tedarikinde, seçiminde, eğitiminde, ücretlendirilmesinde, kontrolünde ve değerlendirilmesinde gösterecekleri titizliğe bağlıdır.

Bu yüzden yeni bir satış gücünü oluşturabilmek veya eldeki satış gücünü genişletmek, ayrılma veya çıkarılma ve de kaydırılma ya da daha üst seviyeye yükseltim dolayısıyla satış gücündeki eksilmeleri doldurmak amacıyla satış elemanlarının devşirilebilmesi için iyi bir devşirme planının hazırlanması ve bunun başarılı bir biçimde uygulanması gereklidir.

Nitelikli ve yetenekli kişilerin bulunabilmesi için çok sayıda kişiler arasında seçim yapılırsa başarılı olma olanağı daha yüksek olur. Bu yüzden açık olan işe mümkün olduğunca çok sayıda satış elemanı adayının başvurması sağlanmalıdır. Aksi takdirde sıradan satışçıların tedariki işletmenin kârlılığının düşmesine ve piyasada önemli fırsatların kaçırılmasına neden olurlar. Satış elemanlarının devşirilmesi ve seçimi oldukça maliyetli bir olaydır. Bu yüzden yetenekli satış elemanı bulma ve işe alma maliyetleri arasında dengeyi sağlayacak optimum bir işe alma ve seçim süreci uygulanmalıdır.

Satışçıların seçilmesi ve işe alınmaları sürekli bir görevdir. İşletmelerde genellikle satışçıların seçimi ve işe alınmasından satış müdürleri sorumludurlar. Bazen daha üst düzeyde yöneticilerin veya genel müdürün bu görevden sorumlu olduğu görülmektedir.

Bir diğer önemli nokta da "Adama göre değil, işe göre adam" ilkesi benimsenerek seçim yapılmalıdır.

Nüfusun az olduğu ve ikili ilişkiler ön plana çıktığı gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkelerde genellikle firma yöneticilerinin "Adama göre iş" yaratma prensibini tercih ettikleri görülmektedir. Bunun nedeni ise firma yöneticilerinin gerekli bilgi ve eğitime sahip olmamalarıdır. Yukarıda bahsedilen sınıfta yer alan ülkelerden biri olan Kuzey Kıbrıs'ta bu olumsuzluklardan etkilenmektedir. Bu gerçekler göz önüne alındığı zaman, satış elemanlarının yönetimi gibi Kuzey Kıbrıs açısından oldukça yeni olan bir alanda firma yöneticilerinin uygulamalarının yeterlilik düzeyinin tespiti oldukça güç olacaktır. Fakat satış elemanlarının yönetimi ile ilgili olarak daha objektif sonuçlar elde edebilmek için mevcut uygulamaların

araŐtırılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden yöneticilerin yerine satış elemanlarına yönelik yapılacak bir çalışma uygulamalar konusunda daha objektif ve güvenilir sonuçlar ortaya çıkaracaktır. Uygulamaların gerçekte nasıl olması gerektiği ile ilgili olarak teorik bilgi detaylı bir Şekilde çalışmanın sonunda yer alan EK' te verilmektedir.

ARAŞTIRMANIN AMACI, KAPSAMI VE SINIRLARI

Bu araştırmada ecza depolarında satış elemanı olarak görev yapan kişiler araŐtırılmıŐ ve bu kişilerin satışçılık konusundaki Őahsi görüŐleri deĐerlendirilmiŐtir.

Yapılan bu araştırmada K.K.T.C sınırları içerisinde faaliyet gösteren tüm ecza depoları araştırmaya tabi tutulmuŐ ve bu yerlerde çalışan tüm satış elemanları araştırmaya katılmıŐtır.

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Örnekleme Seçimi ve Veri Toplama Yöntemi

Anaktleyi oluşturan satışçıların toplamı kırkiki kişi olduğundan, örnekleme yapmaktansa tüm anakütlenin incelenmesi yolu tercih edilmiştir. Bu çalışmada veri toplama yöntemi olarak "anket yöntemi" seçilmiŐ ve yüzyüze görüşme tekniği uygulanmıŐtır.

Anketlerin Hazırlanması ve Toplanan Verilerin Analizi

Araştırmada kullanılan anket yirmi sorudan oluşmaktadır. Anket iki kısımdan oluŐup, ilk kısımda satışçıların profilini çıkarmaya yönelik sorulardan oluşmaktadır. İkinci kısım sorular ise ankete katılan satış elemanlarının yaptıkları iş hakkındaki kişisel görüŐlerine yönelik soruları içermektedir. Çalışma orjinal bir çalışma olup, verilerin değerlendirilmesi sırasında ankette yer alan tüm sorular tek tek değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Bu yüzden çalışma sonunda anketin tekrar verilmesine gerek duyulmamıŐtır.

Verilerin Analizi ve Elde Edilen Bulgular

Çalışmanın bu kısmında ecza depolarında çalışan satış elemanlarının ankete verdikleri cevapların değerlendirilmesi ve analizi ile ilgili çalışmalar bulunmaktadır.

SATIŞ ELEMANLARININ PROFİLİ

Ecza depolarında çalışan satış elemanlarının yalnızca 5 % (2/42)'i bayan geriye kalan 95 %' i erkek çalışanlardan oluşmaktadır.

Ankette yer alan diğer bir soru ile satışçıların medeni halleri hakkında bilgi edinilmeye çalışılmıştır. Bunun sonucunda elde edilen sonuca göre çalışanların yüzde 71.4'ü "evli", yüzde 28.6'sı "bekâr" dır.

Ankette yer alan diğer bir soru ise satışçıların eğitim düzeyleri hakkında bilgi edinmek içindir. Buradan elde edilen cevaplara göre satışçıların yüzde 83.3 lise, yüzde 14.3 üniversite ve yüzde 2.4 ise yüksek lisans eğitimi almışlardır. Satışçıların bu meslekte kaç yıldır çalıştıklarını tespit etmek için sorulan sorular sonucunda elde edilen sonuç şöyledir. Satış elemanı olarak çalışan kişilerin yüzde 73.8'i üç yıldan çok, yüzde 21.4'ü bir ile üç yıl arasında ve yalnızca yüzde 4.8'i bir yıldan az bir süredir satışçı olarak görev yapmaktadırlar. Burada yapılan araştırma ile kişilerin meslekteki deneyimleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Bunu yaperkende kriter olarak bir yıldan az bir süredir çalışanlar tecrübesiz, bir ile üç yıl arasında çalışanlar vasat tecrübeli ve üç yıldan fazla bir süre çalışmakta olanlar ise tecrübeli olarak kabul edilmişlerdir. Bu sınıflamanın sonucu olarak elde edilen verilere bakıldığında yüzde 73.8 gibi yüksek bir oranda bu kesimde çalışan tecrübeli satış elemanı olduğunu görmekteyiz.

Her ne kadar da bu sektörde satış elemanı olarak çalışan kişilerin düşük bir yüzdesi üniversitesi ve yüksek lisans eğitimi almış olsalarda, çalışanların en düşük eğitim seviyelerinin lise eğitimi olduğu görülmektedir. Tabi buna etki eden birçok unsur vardır, bunların başında kültürel değerler, ekonomik durum, ve satışçılığın tam olarak bir meslek olarak toplumda yerleşmemiş olması bu alanda çalışan üniversite mezunlarının sayısını düşük tutmaktadır. Bunlara bağlı olarak satışçı olarak bu sektörde çalışan kişilerin niye bu işi bir meslek olarak seçtiklerini sordüğümüz zaman elde ettiğimiz sonuçların dağılımı Tablo 1'deki gibidir.

TABLO 1
Satışçıların Satışı Bir Meslek Olarak Seçme Nedenleri

NEDENLER	SATIŞ ELEMANLARI	
	SAYI	YÜZDESİ
Başka iş bulmadığı için	10	23.8%
Aldığım eğitim ve yeteneklerim doğrultusunda bu işin bana uygun olduğuna inandığım için	25	59.5%
Maaş dışında bazı sosyal avantajları olduğuna inandığım için	5	11.9%
Kariyer yapmak istediğim için	15	35.7%
Diğer	4	9.5%

* Birden fazla seçenek seçildiği için toplam yüzde yüzü geçmektedir.

Tablodaki sonuçlara bakarak bu şekilde çalışan satışçıların satış işini bir meslek olarak seçmelerinin nedeni yüzde 59.5 ile aldıkları eğitim ve yeteneklerinin doğrultusunda bu işin kendilerine uygun olduğunu düşünmelidir. Buna ilâveten satışçıların yüzde 35.7'si ise bu mesleği bir kariyer yapma amacı ile seçtiklerini bir diğer değişle daha iyi pozisyonlara gelebilmek için satış elemanlığını bir basamak olarak gördükleri sonucu ortaya çıkmaktadır.

Ankette katılan satışçıların yüzde 23.8'i ise bu mesleği başka bir iş bulamadıkları için kabul ettiklerini ortaya koymaktadırlar. Şunu belirtmek gerekir ki bu yüzde hiç de küçümsenemeyecek bir oran olup toplumda satışçılığın tam olarak kabul görmediğini ortaya koymaktadır.

Yine anket sonuçlarına göre satış elemanlarının yüzde 11.9'u bu mesleği maaş dışında bazı sosyal avantajları olduğu için seçmişlerdir. Bunun yanında satış elemanlarının yüzde 9.5'i ise bu mesleği diğer nedenlerden dolayı seçtiklerini belirtmektedirler. Bu diğer nedenler arasında monotonluktan uzak bir meslek oluşu, seyahat etme imkanı tanınması ve yeni kişilerle tanışmaya yardımcı olması bakımından tercih ettiklerini belirtmektedirler.

Ankette çıkan bir diğer sonuç ise satışçıların bir çoğunun iş akışı içinde daha çok muhasebe, personel, pazarlama ve satış departmanları ile ilişkide oldukları ortaya çıkmaktadır.

İşletmelerin başarılı olmaları ve amaçlarına ulaşmalarında satış gücünün önemli bir etkisi vardır. Bu yüzden satış gücünde görevlendirilecek satış elemanlarının bazı özellikleri taşımaları gerekmektedir. Bununla birlikte bir satış elemanının tüm özellikleri bünyesinde taşımaması beklemek doğru değildir. Anketimize katılan satışçılara göre başarılı bir satışçının sahip olması gerekli özelliklerin dağılımı Tablo 2'de olduğu gibidir.

TABLO 2					
Başarılı Bir Satış Elemanında Bulunması Gereken Özellikler					
ÖZELLİKLER	ÖNEM DEREJESİ				TOPLAM
	1.	2.	3.	4.	
Satış yönetimi, satışçılık konusunda üniversite eğitimi almış olmak	2%	7%	10%	12%	31%
Daha önce iş deneyi-mine sahip olma	20%	22%*	12%*	10%*	64%*
Stres altında karar verme yeteneğine sahip olmak	10%	10%	13%	16%	49%
Ürün, pazar, firma, ve satış teknikleri hakkında yeterli bilgiye sahip olmak	55%*	15%	9%	5%	84%
Seyahat etme özgürlüğüne sahip olmak	4%	6%	10%	10%	30%
Başkalarının duygularını anlayabilmek, içinde bir işi başarma hırsının olması	6%	15%	20%	12%	53%

* Her derece için belirlenen en yüksek oran.

Anketimize katılan tüm satışçılar başarılı bir satışçının satış teknikleri konusunda yeterli bilgiye sahip olması gerektiği konusunda fikir birliği içerisinde oldukları görülmektedir. Genel bir bakış açısıyla bakıldığında önem derecesine göre ürün, pazar, firma ve satış teknikleri konusunda yeterli bilgi sahibi olma ikinci sırada, başkalarının duygularını anlayabilme,

içinde bir işi başarma hirsının olması gibi kişilik özellikleri üçüncü sırada, stres altında karar verme dördüncü sırada ve genel toplam içinde satış yönetiminin satışçılık konusunda üniversite eğitimi alması beşinci sırada iken seyahat etme özgürlüğü ise altıncı sırada yer almaktadır. Buradan da göze çarpan bir gerçek satışçılara göre üniversite eğitiminin iyi bir satışçı olmak için öncelikli özellikler arasında olmayışıdır.

Ankette öğrenilmeye çalışılan bir diğer konu ise bayanların satış elemanı olarak çalışıp çalışmadığıdır. Buradan elde ettiğimiz sonuçlara göre bu sektörde bayan satış elemanı olarak çalışan iki kişi vardır ve bunun tüm toplamdaki payı ise yüzde 5 (2/42) dir. Bir diğer değişle sektörde çalışan satış elemanlarının büyük çoğunluğu erkek satış elemanlarından oluşmaktadır. Elde edilen bu sonuç ile birlikte akla gelen ilk soru ise bayanların satış elemanı olarak işe alınmama nedenlerinin ne olabileceğidir. Bu soruya verilen cevapların dökümü ise Tablo 3'teki gibidir.

TABLO 3 Kadınların Satış Elemanı Olarak İşe Alınmama Nedenleri		
NEDENLERİ	SATIŞ ELEMANI	
	SAYISI	YÜZDESİ
Satış işi, kadınlar için ağır şartları gerektiren bir iştir	26	61.9%
Müşteriler erkek satış elemanları ile iş ilişkisine girmeyi tercih etmektedirler	10	23.8%
Kadınlar, evlilik, hamilelik ve kendilerine özgü sorunlar yüzünden yönetimce kalıcı olarak görülmemektedir	22	52.4%
Kadınlar, satış işlemleri esnasında cinsiyetlerinden doğan avantajlarını kullanmamaktadırlar	6	14.3%
Kadınlar erkek kadar iyi satış yapamamaktadırlar	8	19.1%
Diğer	3	7.1%

* Birden fazla seçenek seçildiği üzere toplam yüzde yüzden fazladır.

Tablodan da anlaşılacağı gibi satış elemanlarının büyük bir çoğunluğunun üzerinde durduğu konu satış işinin kadınlar için ağır şartlar gerektirdiği ve

kadınların evlilik, hamilelik ve kendilerine özgü sorunlar yüzünden yeterli görülmedikleri doğrudur. Buradan çıkarılan sonuç toplumumuzda kadının tam anlamıyla özgür olmayıp erkeklerle aynı şartlarda çalışabileceğine inanılmadığıdır. Bir diğer deyişle kadınların günümüzde halen toplum tarafından satış elemanı olarak düşünülmemesidir. Fakat literatürde bu alanda yapılan araştırmalar göstermiştir ki kadınlar erkeklerden daha iyi satış elemanı olabilmektedir.

Ankette yer alan diğer bir soru ile de satışçıların tedarikinde ne tür kaynaklardan yararlandığının tespitine yöneliktir. Bu soruya verilen cevapların dökümü ise Tablo 4'tedir.

TABLO 4 Satışçıların Tedarikinde Yararlanılan Kaynaklar		
KAYNAKLAR	SATIŞ ELEMANI	
	SAYI	YÜZDE
Firma içinden	2	4.8%
Satış elemanı ve diğer elemanların önerilerinden	15	35.7%
Diğer Firmalardan	7	16.7%
Eş, dost ve akraba referanslarından	8	19.1%
İlanlardan	10	23.8%
İşve İşçi Bulma Kurumundan	-	-
Toplam	42	100%

Sonuçlardan da anlaşılacağı gibi bu sektörde çalışan firmaların satış elemanlarının tedarikinde yararlandıkları en önemli kaynak satış elemanları ve diğer elemanların önerilerinden yararlanmaktadır. Bunun nedeni ise satışçıların bu iş için gerekli vasıfların neler olduğunu çok iyi bilmeleri ve çevrelerinde bu tip kişileri firmaya tavsiye etmek suretiyle faydalı bir kaynak oluşturmalarıdır. Bunu yaparken tavsiye ettikleri kişiyi iyi bilmektedirler, aksi takdirde iş veren karşısında zor bir duruma düşeceklerinin bilincindedirler. Bu yolla firmaların tedarik ettikleri satışçıların toplam içindeki oranı yüzde 35.7'dir.

Satışçıların tedarikinde kullanılan diğer bir kaynak ise gazetelerde

yayımlanan iş ilanları ile olmaktadır. Bu yol ile tedarik edilen satış elemanları yüzde 23.8 ile toplamda önemli bir oranı oluşturmaktadırlar.

Ankette katılan satışçıların yüzde 19.1 ises eş, dost ve akraba referansları ile satış elemanı olarak görevlendirilmişlerdir. Bu yolun firma açısından önemli sakıncaları olmasına rağmen bugün toplumumuzda her sektörde yaygın bir şekilde kullanılmaktadır.

Diğer bir kaynak ise yönetimin diğer firmalarda çalışan başarılı satış elemanlarını daha cazip tekliflerle kendi bünyesine çekme yoludur. Bu şekilde işe alınan kişilerin toplam oranı yüzde 16.7'dir. Firma içinden seçilerek satış elemanı olarak görevlendirilen satışçılar ise yalnızca yüzde 4.8'dir.

Bir önceki soru ile bağlantılı olarak, satışçıların firma yöneticileri tarafından seçiminde ne tür aşamalardan geçildiğini bulmaya çalışıyoruz. Bunun sonucu olarak elde edilen bulgular Tablo 5'teki gibidir.

TABLO 5		
Satışçıların Seçiminde Kullanılan Araçlar		
KAYNAKLAR	SATIŞ ELEMANI	
	SAYI	YÜZDE
İş başvuru formunun doldurulması	25	59.5%
Ön görüşme	40	95.2%
Referansların incelenmesi	15	37.5%
Yöneticiler tarafından yapılan detaylı görüşme	28	66.7%
Testler	10	23.8%
Fiziksel incelemeler	5	11.9%

* Birden fazla seçenek yapıldığı için toplam yüzde yüzü geçmektedir.

Ankette katılan satışçıların büyük bir bölümü olan yüzde 95.2'si işe alınırken ön görüşmeden geçtiklerini vurgulamışlardır. Bu ön görüşmelerde kişilerin fiziksel görünümü, ilgili alanları, kişilik, yetenek ve bu işe niye başvurdukları gibi konular hakkında bilgi toplamak amacıyla düzenlenirler. Satışçıların yüzde 66.7'si de ön görüşmeden sonra yöneticiler tarafından detaylı

görüşmeye tabi tutulduklarını belirtmişlerdir.

Satış elemanlarının yüzde 59.5'i iş başvuru formu doldurduklarını, yüzde 37.5'i referanslarının incelendiğini, yüzde 23.8'i teste tabi tutulduğunu ve yüzde 11.9'u fiziksel incelemelerden sonra işe kabul edildiklerini belirtmişlerdir.

Hazırlanan sorular içerisinde satışçıların ne tür testlere tabi tutulduklarını öğrenmeye yönelik sorunun cevaplarının incelenmesinden sonra aşağıdaki Tablo 6'daki sonuçlara ulaşılmıştır.

TABLO 6		
Satışların Tabi Tutuldukları Testler		
TESTLER	SATIŞ ELEMANI	
	SAYI	YÜZDE
Zeka Testi	7	16.7%
Meslek Testi	5	11.9%
Kişilik Testi	6	14.3%
Yetenek Testi	6	14.3%
İlaç Testi	-	-

* Birden fazla seçenek tercih edildiği için toplam yüzde yüzü aşmaktadır.

Daha önceki soruya bağlı olarak elde ettiğimiz sonuçlara göre satışçıların yalnızca yüzde 23.8 (10 kişi)'i teste tabi tutulmuşlardır. Bunların yüzde 16.7'si zekâ testine tutulurken, kişilik ve yetenek testine tabi tutulanların oranı ise yüzde 14.3'tür. Bunların yanında yapılan meslek testi uygulanması ise sadece yüzde 11.9'da kalmıştır.

Yukarıdaki Tablo'da belirtilip uygulanmayan ilaç testine ilaveten, bilgi ve aygıt testleride firmalar tarafından uygulanmayan testler arasında yer almaktadırlar.

Anketimizde yeralan " Firmanızda işe alınan satış elemanları belirli bir eğitim sürecinden geçmekte midir? " sorusuna verilen cevaplar sonucunda satışçıların yüzde 28.6'sının herhangi bir eğitim almadığı, yüzde 71.4'ünün ise işe alındıktan sonra belirli bir eğitime tabi tutuldukları ortaya çıkmaktadır. Bu kişilerin ne tür bir eğitim aldıklarını anlayabilmek için sorduğumuz soruya aldığımız cevapların dökümü Tablo 7'de görülmektedir.

TABLO 7
Firmalarda Uygulanan Başlıca Eğitim Programları

EĞİTİM PROGRAMLARI TÜRLERİ	SATIŞ ELEMANLARI	
	SAYI	YÜZDE
Firma Hakkında Bilgi	24	57.1%
Pazar ve Müşteriler Hakkındaki Bilgi	26	61.9%
Mamul Hakkında Bilgi	28	66.7%
Satış Teknikleri Hakkında Bilgi	27	64.3%
Rakipler Hakkında Bilgi	20	47.6%

* Birden fazla seçenek tercih edildiği için toplam yüzde yüzü aşmaktadır.

Eğitim programları türleri arasında en yüksek yüzdeyi mamul hakkında bilgi almakta ise de diğer eğitim türleri de birbirilerine çok yakın bir yüzde almış olup aşağı yukarı aynı önem derecesindedirler. Bu beş türde de elemanlarına eğitim programı uygulayan firmaların gerekli eğitimi satışçılarına verdikleri anlaşılmaktadır.

Ankette yer alan diğer bir soru ile firmaların satış elemanlarının ücretlendirilmesinde nasıl bir yol takip ettiklerini öğrenmeye çalışıyoruz. Bu soruya verilen cevapların değişik ücretlendirme türlerine göre dağılımı Tablo 8'deki gibidir.

TABLO 8
Firmaların Uyguladıkları Ücretlendirme Yöntemleri

ÜCRETLENDİRME YÖNTEMİ	SATIŞ ELEMANLARI	
	SAYI	YÜZDE
Yalnız Maaş	25	59.5%
Yalnız Prim	-	-
Maaş + Prim	8	19.1%
Maaş + İkramiye	-	-
Maaş + Prim + İkramiye	9	21.4%

Tablodan da görüleceği üzere satışçıların yüzde 59.5'i yalnız maaş almaktadırlar. Bu da gösteriyorki firma yöneticileri satışçıların büyük bir kısmının verimlilikle ilgili konulardaki performansını değerlendirmeye tabi tutmayarak buna bağlantılı olarak onlara ek bir ücret ödememektedir. Araştırma aynı zamanda satışçıların yüzde 19.1'inin "Maaş + Prim" ve yüzde 21.4'ünün "Maaş + Prim + İkramiye" gibi hem zaman hemde verimlilik ilkelerine dayalı bir ödeme yapıldığını ortaya koymaktadır.

Buradaki sonuçlarda göstermektedir ki firmaların büyük bir kesimi satış elemanlarının ücretlendirmesinde onların başarılarını değerlendirmeye tabi tutmamakta ve bunun sonucu olarak satışçılar da satış işlemi için gerekli fazladan çabayı göstermemektedirler. Burada ecza depolarının arasında bir rekabet sözkonusu olup, bu da değişik firmalar tarafından aynı amaç için üretilen ilaçların pazarlanmasında ortaya çıkmaktadır. Bu noktada satış elemanının konuya hakimiyeti ve ikna yeteneği bağlı bulunduğu ecza deposunun ürününün satışında avantaj sağlayacaktır. Bu da satış elemanının göstereceği çaba ile doğru orantılı olacaktır. Gerekli çabanın sağlanabilmesi içinde bu başarının bir şekilde ödüllendirilmesi gerekmektedir.

Satış elemanlarının ücretlendirme yöntemini inceledikten sonra, satışçıların başarılarının değerlendirilmesinde ve ücretlendirme sistemlerinin belirlenmesinde söz sahibi olup olmadıklarına yönelik bir araştırma yapıyoruz. Bu araştırmaya satışçılar tarafından verilen yanıtlardan yüzde 64.3'ünün söz sahibi oldukları ortaya çıkmaktadır. Bunun yanında ankette katılan satışçıların yüzde 28.6' sının kısmen söz sahibi olduklarını belirtirken, yüzde 7.1'ise önemli ölçüde söz sahibi olduklarını belirtmişlerdir.

Ankette ayrıca satışçılara firmanın satış şartları ve müşteri talepleri konusunda ne ölçüde esneklik sağlandığını belirlemeye yönelik bir de soru vardır. Bu soruya verilen yanıtlar doğrultusunda satışçıların yüzde 52.4'ü belirli bir esneklik olmadığını ve satışçıların firmanın belirlediği satış politikalarına aynen uymak durumunda olduğunu belirtmişlerdir. Buna ilaveten satış elemanlarının yüzde 35.7'si ise kendilerine verilen belirli sınırlar olduğunu ve bu sınırlar içerisinde hareket edebildiklerini belirtmişlerdir. Satışçıların yüzde 11.9'u ise kendilerine firma tarafından geniş yetkiler tanındığını ve firmanın yararına olduğuna inandıkları her türlü anlaşmayı imzalama yetkilerinin olduğunu belirtmektedirler.

Satışçılara işleri ile ilgili olarak üstlerine ne sıklıkta rapor sunmakta olduklarını sordığımız zaman aldığımız yanıtlar göstermiştir ki satış elemanlarının yüzde 90.1'i her gün üstlerine rapor sunarken, küçük bir oran olan yüzde 9.9'u ise haftada birkaç kez rapor sunduklarını belirtmişlerdir.

Anketin sonunda yer alan satışçıların değerlendirilmesine yönelik

“değerlendirme ölçeği” adı altında yedi tane soru yöneltilmiş ve elde edilen cevaplardan satışçıların iş tatminleri hakkında bilgi edinilmeye çalışılmıştır.

Değerlendirme ölçeği içerisinde yer alan ilk yargı cümlesinde ankette katılanlara şu soru yöneltilmiştir: “İşimin sorumluluk ve faaliyet alanları konusunda tam bir bilgiye sahip değilim”. Bu yargı cümlesine verilen yanıtlara göre satış elemanlarının yüzde 64.3’ü bu cümleye “kesinlikle katılmıyorum” yanıtı verirken yüzde 23.8’i “katılmıyorum” ve yüzde 11.9’u ise “katılıyorum” şeklinde cevaplar vermişlerdir.

İkinci yargı cümlesi ise şöyledir: “Üstlerimin başarılarımı nasıl değerlendirdiklerini bilmiyorum”. Bu yargı cümlesine satışçıların tepkileri şu şekilde olmuştur. Satışçıların yüzde 42.9’u “fikrim yok” derken, yüzde 30.9’u “katılıyorum” cevabını vermişlerdir. Diğer yandan satışçıların “katılmıyorum” ve “kesinlikle katılmıyorum” cevaplarına aynı oranda katılım olmuş ve her iki cevabın toplam oranı ise yüzde 9.5 olmuştur. Bu arada satışçıların yüzde 7.1’i ise “kesinlikle katılıyorum” cevabını vermişlerdir.

Ankette yer alan üçüncü yargı cümlesi şöyledir: “Fikirlerime uymadığı halde işimle ilgili bazı şeyleri yapmak zorunda kalıyorum”. Satışçıların bunlara verdikleri yanıtlara göre yüzde 45.2’si “kesinlikle katılmıyorum” yüzde 28.6’sı “katılıyorum” yüzde 14.3’ü “katılmıyorum” yanıtlarını vermişlerdir. Bunun yanında yüzde 7.1’i ise “kesinlikle katılıyorum” derken yalnızca yüzde 4.8’i ise “fikrim yok” cevabını vermişlerdir.

Bir diğer yargı cümlesi ise “Çok ağır bir iş yüküm olduğunu hissediyorum” dur. Buna verilen cevapların dağılımı şöyledir:

“Kesinlikle katılıyorum”	→	19.1%
“Katılıyorum”	→	59.5%
“Katılmıyorum”	→	21.4%

Beşinci yargı cümlesi ise şöyledir: “İşim özel yaşantımı kısıtlayacak kadar çok zamanımı alıyor”. Buna verilen cevaplara göre satışçıların yüzde 52.4’ü “kesinlikle katılmıyorum”, yüzde 19.1’i “katılmıyorum”, yüzde 19.1’i “katılıyorum” ve yüzde 9.5’i “kesinlikle katılıyorum” yanıtlarını vermişlerdir. Bu da gösteriyorki satışçıların büyük bir bölümü iş hayatlarının özel yaşamlarını kısıtlamadığını belirtmektedirler.

Altıncı yargı cümlesi şöyledir: “Sorumluluklarımı başarmam için bana verilen yetkinin çok yetersiz olduğunu düşünüyorum”. Bu cümleye verilen yanıtlar göstermektedir ki satışçıların yüzde 61.9’u “katılmıyorum” cevabını, yüzde 28.6’sı “kesinlikle katılmıyorum” ve yüzde 9.5’i “katılıyorum” şeklinde görüş bildirmişlerdir.

Son yargı cümlesi ise şu şekildedir: “Üstlerimle aramda iş konusunda önemli fikir ayrılıkları olduğunu düşünüyorum”. Satışçıların cevaplarına

bakıldığında yüzde 71.4'ünün bu cümleye "kesinlikle katılmadıkları", yüzde 16.7'si ise "katılmadıklarını" ve fikri olmayanların ise yüzde 11.9 olduğu görülmektedir.

SONUÇ

Yapılan araştırma ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Ecza depolarında çalışan satışçıların profili çıkarılmaya çalışılmıştır. Satışçıların büyük bir bölümünün çalıştıkları alanda tecrübeli oldukları ortaya çıkmakta bu da bu sektörde geçici değil kalıcı olmak niyetinde olduklarını göstermektedir. Bu da firmalar açısından bir avantaj sağlamaktadır. Devamlı değişen satış gücü firmanın harcamalarını artırmak yanında satış işlemindeki başarıyı da geciktirmektedir.

Kuzey Kıbrıs'ta satışçılık tam anlamıyla meslek olarak kabul edilmediği ve ayrıca firmaların da bu konuda yeterli bilgiye sahip olmadıkları için bu alanda çalışan üniversite ve yüksek lisans mezunlarının sayısı oldukça azdır. Bunun da zamanla halkın ve firmaların yöneticilerinin daha fazla bilinçlenmesi ve bilgilenmeleri ile gelişeceğini tahmin etmekteyim.

Üzerinde durulması gereken bir diğer konu ise sektörde çalışan bayan sayısının çok düşük olduğudur. Bu araştırmayı yapmadan önce kabul etmeliyim ki bayan satış elemanına rastlayabileceğimi bile düşünmüyordum. Bunun nedeni ise toplum tarafından meslek olarak bile yeni yeni kabul görmeye başlayan bir iş sahasında bayanları görmek beni bu mesleğin geleceği konusunda umutlandırmıştır. Yapılan araştırmalar bayanların satışçılık konusunda en az erkekler kadar ve hatta daha başarılı olabileceklerini ortaya koymaktadır. Bende bu düşünceye yürekten katılıyor ve ülkemizde satışçı olarak çalışan bayanların artmasını gönülden diliyorum.

Araştırmada sorulan bir sorunun cevaplarının analizi sonucunda anlaşılıyor ki satışçılar işe alınırken belli başlı testlerden geçmeden işe alınıyorlar. Araştırma sonuçları satışçıların yalnız bir kısmının teste tabi tutulduğunu ve bunlarında hiçbirinin bilgi, aygıt ve ilaç testlerinden herhangi birine katılmadıklarını göstermektedir. Bu da firmaların test konusuna yeterince ilgi göstermediklerini ve diğer yollardan yararlanarak kişileri işe almakta olduklarını ispat etmektedir. Bu da firma yöneticilerinin profesyonel şekilde çalışmadıklarını veya bu konuda yeterince bilgiye sahip olmadıkları izlenimini uyandırmaktadır. Firma yöneticilerinin bu hatalı veya yetersiz uygulamaları satışçı devir oranını (turnover rate) firma aleyhine olacak şekilde olumsuz yönde etkilemektedir. Bu da zaman, enerji ve para kaybına sebep olmaktadır.

Bir diğerk önemli konu ise satış elemanlarının ücretlendirilmesinde çok az firmanın hem zaman hemde verimlilik esaslarına dayalı bir ücretlendirme uyguladıklarını göstermektedir. Ücretlendirme olayı satışçıların başarılarını devamlı kılmaya ve onları daha iyi sonuçlara ulaşmakta motive eden önemli bir faktördür. Bu yüzden ücretlendirmeye gereken önemin verilmesi gereklidir. Her iki esası da göz önüne alan firmalarında üzerinde durmaları gereken en önemli konu ise kişilerin verimliliklerini tespit ederken oldukça objektif olmalı ve kişiler arasında ayırım yapmayacak şekilde düzenlenmelidir. Aksi takdirde firma içerisinde huzursuzluklar baş göstermekte ve bunun sonucu olarakta firmanın satış ve başarısı olumsuz yönde etkilenmektedir.

Sonuç olarak temelde bazı problemler olmasına karşın satışçılık konusunun zaman içerisinde firma yetkililerinin ve halkın bu konuda bilinçlenmesi ile bu problemleri aşacağına ve hak ettiği yere varacağına inanmaktayım. Günümüzde bir çok gelişmiş ülkede kabul edilen satışçılık mesleğinin ülkemizde yeni olduğunu, tam olarak uygulanabilmesi için zamana ihtiyaç duyulduğu kabul edilerek gerekli önemin verilmesi gerekmektedir. Bu şekilde işsizlik sorununa da dolaylı bir şekilde fayda sağlayarak, ülke ekonomisinin gelişmesinde katkı sağlayacağı inancındayım. Tabi bunların olabilmesi bu mesleğin genç nesile cazip gelecek şekilde düzenlenmesi ve bunu başarılması için de firmaların, halkın ve şu anda bu işi meslek olarak seçen kişilerin bilinçlendirilmesi ile mümkündür.

EK

SATIŞ ELEMANLARININ YÖNETİMİNDE TAKİP EDİLMESİ GEREKEN YÖNTEMLER

I. Satışçıların İşe Alınma Süreci

İşletmede satış elemanı olarak görevlendirilecek kimselerin başarılı olmalarını sağlayabilmek için bazı aşamaların takip edilmesi gerekmektedir. Bunlar aşağıdaki şekildedir³.

- İş Analizi (Job Analysis)
- İş Tanımının Yapılması (Job Description)
- Gerekli Niteliklerin Kararlaştırılması
- Satışçıların Tedariki

1. İŞ ANALİZİ :

İşletme nasıl bir satış elemanına ihtiyacı olduğuna karar vermeden, öncelikle doldurmaya çalıştığı iş hakkında bilgi sahibi olmalıdır. İş analizi kısaca bu işten beklenen bütün amaçlar, görev ve sorumluluklar, aranan yetenek ve tecrübeler ve iş koşulları hakkında bilgi sağlamak için düzenlenir. Başarılı bir iş analizi altta belirtilen aşamalardan meydana gelir⁴.

- Satışçının çalışacağı çevrenin analiz edilmesi
- Satışçıdan beklenen görev ve sorumluluklar
- Satışçılarla dialoğa girerek, işle ilgili konuların gözlenip kaydedilerek belirlenmesi

İş analizi yalnızca iyi bir seçim için değil, aynı zaman da satış gücünün eğitimi, başarı değerlendirilmesi ve motivasyonu içinde gereklidir⁵.

2. İŞ TANIMININ YAPILMASI :

İş tanımı, iş analizinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. İş tanımı satış elemanlarının tedariki, seçimi, eğitimi, ücretlendirilmesi ve değerlendirilmesinde kullanılacağı için yazılı bir şekilde olmalıdır. Yazılı bir iş tanımı yalnızca işe başvuracak kişileri değil aynı zamanda şuanda işte çalışan kişilerde görev ve sorumlulukları hakkında ve işe alınacak kişilerin nasıl değerlendirileceğine dair bilgiler sağlar. İş tanımı satış gücünün yönetiminde kullanılan en önemli araçtır. İş tanımı yalnızca satış elemanlarının tedarikinde değil onların yönetim ve aynı zamanda işten çıkarmalarda da önemli bir belirleyicidir. İş tanımları sendika ve işletme arasındaki anlaşmaların önemli bir bölümünü oluşturur. Bu yüzden iş tanımının işletme, çalışanlar ve işletmeye başvuracaklar için büyük bir önemi vardır.

3. GEREKLİ NİTELİKLERİN KARARLAŞTIRILMASI :

Her iş için gerekli olan kişilerin nitelikleri birbirinden farklıdır. Satış görevinde çalıŐacaklar için bu nitelikler titizlikle kararlaŐtırılmalıdır. Bu niteliklerin kararlaştırılması oldukça güçtür, çünkü yöneticilerin muhatapları oldukça kompleks bir karakteristik yapıya sahip olan insan oğludur. Karar verilmesi gerekli nitelikler arasında eğitim, tecrübe, kendine güven, sabırlılık ve baŐkaları ile iyi dialog kurabilme gibi önemli özellikler vardır.

4. SATIŞÇILARIN TEDARİKİ :

İŞletmenin gerek duyduğu satış personelinin sayısı ve çeŐidi bu konuda önemlidir. Buna ilaveten işletmenin beklentilerine göre gelecek için gerek duyulacak satışçıların sayısı ve niteliği önceden planlanmalıdır. Çünkü satışçıların kalitesi işletmenin gelecekteki başarı ve baŐarısızlıklarının belirleyicisi olacaktır. Satışçıların tedarikinde yararlanılabilecek bir çok kaynak mevcuttur. Bu kaynakların bazıları alta belirtilmektedir ⁶.

- İŞletmede görevli kişiler
- Yayın araçlarında yayınlatılan duyurular
- ÖĞretim kurumları
- İŞ ve işçi bulma kurumu
- Meslek rgtleri
- Alıcılar (tüketiciler, iŐletmeler)
- Rakip iŐletmeler
- Gönüllü baŐvuranlar
- Aracı iŐletmeler
- İŞletmenin sahip olduğu satış gücü

II. Satışçıların Seçimi

Devşirme işlemi işletmeye açık bulunan iş için bir çok adayın baŐvurmasına yardımcı olur. Bu aŐamadan sonra baŐvuruda bulunan kişiler arasından en uygun olan veya olanların seçimi önem kazanır. Satışçıların seçiminde başvuran adaylar arasından aranan nitelikleri ve kabiliyetleri bakımından en uygun olanı seçilir. Seçim iŐleminde kullanılan bir çok araç, teknik ve prosedürler mevcuttur. Bu araçlar hiçbir zaman yalnız başlarına kullanılmazlar çünkü herbiri

birbirini tamamlayıcı niteliktedir ve bunları kullanmadaki amaç uygun olmayan elemanları eleyerek en uygunların bulunmasıdır.

Satışçılarn seçim süreci işletmenin amacına, büyüklüğüne, adayların sayısına ve işin yapısına göre değişmektedir. Fakat bu süreç adayların özelliklerini belirleme ve işletme amacına uyarlamayı kapsamalıdır⁷.

Satışçı seçiminde başlıca şu yöntem uygulanmaktadır.

- 1) Başvuru Forumları
- 2) Görüşme
 - Ayıklama - eleme (screening)
 - Seçim (selection)
- 3) Referansların İncelenmesi
- 4) Sağlık Yoklamaları
- 5) Psikolojik Testler
- 6) Deneme Süresi

1) BAŞVURU FORUMLARI :

Aday hakkında genel bilgilerin kısa ve ayrıntılı sorularla alınmasına yöneliktir. Başvuru forumları değişik amaçlar için kullanılabilir. İlk elemelerde daha sonraki değerlendirmeler için, adayın özgeçmiş, eğitimi veya deneyimleri gibi biyografik iş niteliklerine sahip olup olmadığını belirler. Başvuru forumlarından elde edilen yanıtlar yöneticilere bir eleme yapmada rehber olarak faydalı olacak adayın kişisel amaçları, başarı için isteğini ve diğer elemanlar ile uyumlu çalışma yeteneği hakkında bilgiler sağlar.

2) GÖRÜŞME :

Başvuru forumlarının incelenmesi sonucunda ayıklanan adaylar kişisel görüşme (interview) yapılarak adayın kişiliği, iletişim yeteneği, mesleki bilgi ve istekliliği, başvuru formundaki sorulara doğru yanıt verip vermediği, zeka düzeyi, pratikliği konusunda bilgiler alınır. Buradaki amaç görevlendirilecek kişinin o pozisyona uygun olup olmayacağını saptanmasıdır. Görüşmeler biçimlendirilmiş ve biçimlendirilmemiş olarak yapılabilir. Biçimlendirilmiş görüşmelerde sorulacak sorular önceden belirlenmiştir. Biçimlendirilmemiş görüşmelerde, görüşümcü deneyimli ve becerikli bir kişidir. Görüşme burada karşılıklı konuşma

ve tartışma biçiminde olup adayın yetenekleri, bilgi düzeyi, ilgi alanları ve düşünceleri öğrenilmeye çalışılır.

3) REFERANSLARIN İNCELENMESİ :

Başvuran adayların başvuru formunda belirttikleri kişilerden veya kuruluşlardan aday hakkında bilgi edinmeye yönelik bir yöntemdir. Fakat bu kişi ve kuruluşlar adayı iyi tanıdıkları ve ona yardımcı olmak istediklerinden dolayı bu yoldan objectif bilgi sağlanmasında zorluk çekilmektedir.

4) SAĞLIK YOKLAMALARI :

Satış elemanı olarak görevlendirilecek kişilerin sağlık bakımından bu görevi yerine getirecek düzeyde olmaları gerekmektedir. Bu yüzden adayların değerlendirilmesinde işe en uygun sağlıklı satışçıların seçilmesine özen gösterilmesi gerekmektedir.

5) PSİKOLOJİK TESTLER :

Bu testler daha çok büyük ölçekli firmalarda uygulanılmaktadır. Uygulandıkları her ülke ve firmada aynı sonuçları ve de yararlı olacakları diye bir yargı söz konusu değildir.

Burada belirtilmesi gereken ve önemli olan şudur ki bu testler uygulanırken altta belirtilen dört ilkeye uygun olması gereklidir⁸.

- 1) İş analizi
- 2) Güvenirlik
- 3) Geçerlilik
- 4) Örneklik (standardizasyon)

Satışçıların seçilmesinde değişik türde testler kullanılmaktadır. Bunlardan başlıcaları şunlardır.

- Zeka testleri
- Yetenek testleri
- Kişilik testleri
- İlgi testleri

6) DENEME SÜRECİ :

İşletme adayları satış elemanı olarak bir süre denedikten sonra esas kadroya alabilir. Bu süre sektöre ve firmaya göre değişiklikler göstermektedir.

III. Satış Elemanlarının Eğitimi

İşletmenin çevre koşulları, pazarların yapıları ve rakiplerin davranışları sürekli olarak değişir. İşletme içi koşulların bu değişikliklerle uyumlu kılınması zorunludur. Satışçılar işletme ve pazar arasındaki ilişkileri sağlayan görevlilerdir. İşletme dışı ve işletme içi koşullardaki sürekli değişimler karşısında satışçıların eğitilip geliştirilmesini sürekli bir görev olarak benimsemelidir.

Burada sözkonusu olan eğitim ve geliştirme, işe yeni alınan satışçının işe yönlendirilmesi amacıyla yapılan eğitimden çok daha kapsamlı ve karmaşıktır. Bu anlamda satışçı geliştirmenin amacı satış eyleminde görev alan tüm görevlilerin görevlerini en etkin biçimde yapmalarını sağlamaktır. Bunun için de görevlilerin davranışlarının, yeteneklerinin, bilgilerinin ve huylarının geliştirilmesi ve iyileştirilmesi söz konusudur. Tüm satış görevlileri eğitilmeli ve geliştirilmelidir. Eğitim ve geliştirme yöntemi işletmeden işletmeye değişir. Uygulanacak yöntemi her işletme kendisi belirlemelidir.

Satışçıların özellikleri tanımlanan göreve uysada kesin uyum her zaman sağlanamaz. Herşeyden önce eğitim ihtiyacı bu nedenden ortaya çıkar. Daha önce belirtildiği gibi çevre koşullarındaki değişimler, eğitimin sürekli olmasını ve satışçıların geliştirilmesi için planlı çalışmayı zorunlu kılar. Eğitim ve geliştirme planı, satışçılar göz önünde tutularak yapılmalıdır.

Satışçıların eğitiminden genel olarak beklenen satışları ve buna bağlı olarak kazancı artırmaktır. Bunlara ilaveten güdülen diğer amaçlar satış birimlerini artırma, yüksek fiyatlı mamulleri satma, yeni mamulleri geliştirip pazara sunma, daha etkin satış sunumları yapma, rekabeti karşılayabilme, satış oryantasyonlarını gerçekleştirme, daha çok ve daha iyi satıcılarla ilişki kurma, satışçı devir (turnover) hızını azaltma, deneyimli elemanları zaman zaman yeniden eğitime, yeni satış yöntemlerini öğretme olabilir. Tabi ki bunları daha iyi bir şekilde yapabilmek için bazı araştırma ve incelemeler yapılarak eğitim programının içeriği belirlenmelidir. Bunu yaparken "iş analizi" (job analysis) ve "yetenek analizi" (ability analysis) den yararlanarak satış elemanlarının görev ve sorumluluklarının belirlenmesine çalışılmalıdır⁹.

Satışçıların eğitiminde uygulanan programlar, işletmede yeni görev alan

kişilere daha kapsamlı bir şekilde uygulanırken işletmede önceden görev alan satışçılara yönelik programlar daha fazla hatırlatma ve yeni gelişmeler hakkında bilgi sahibi yapma amacına yöneliktir. Satışçıların eğitiminde kullanılan bu programlar aşağıda belirtilen beş temel unsuru içermelidir.

- 1) Firma İle İlgili Bilgiler : Satışçı öncelikle firmanın yapısı, örgütsel ilişkileri, endüstrideki rolü, firmanın kuruluşu ve tarihsel gelişimi, performansı, amaçları, yönetim felsefesi ve stili, personel politikası ve uygulamaları, fabrika ve fiziksel dağıtım kolaylıkları konusunda yeterli bilgiye sahip olmalıdır. Satışçıların işletme politikasını bilmesi müşteri ilişkileri açısından oldukça önemlidir.
- 2) Mamüller İle İlgili Bilgiler : Mamullerin gelişimi, mamül hattı, mamul tasarımları, ambalajlama, mamullere ve pazarlara ilişkin yasal düzenlemeler, üretim süreci, mamül geliştirme, rakip mamuller, her mamul için pazar payı, pazarlama programları ve diğer destekleyici çabalar özellikle yeni satışçılar için vurgulanması gereken konulardır. Mamulun karmaşık olduğu durumlarda daha fazla bilgiye ihtiyaç vardır¹⁰.
- 3) Pazar ve Müşteri Özellikleri : Pazar özelliklerinin yani büyüklüğü, satın alma davranışları, gereksinimler, teknik yapılar, rakipler ve v.b. tam ayrıntılı olarak belirlenmelidir. Bunlara ilaveten müşteri ile nasıl ilişki kurulacağı ve bilgi alınacağı, pazar değişimlerinin nasıl saptanacağı konuları ile ilgili gerekli bilgiler satışçılara aktarılmalıdır. Yeni satışçılar firma ve rakip mamullerin karşılaştırıldığı durumlarda nasıl davranılacağını öğrenmelidirler.
- 4) Rakip ve Endüstriye İlişkin Bilgiler : Satışçılar endüstriyel değişimler, rakiplerin kullandığı yöntemler ve bunların firmanın satışları üzerindeki etkileri konusunda tam bir bilgiye sahip olması gereklidir. Satışçılar en az firmanın mamulü hakkındaki bilgileri kadar rakip mamuller hakkında da bilgi sahibi olmalıdırlar. Rakip mamuller hakkındaki bilgiler satışçılara firmanın mamullerinin tanıtımında ve üstünlükleri hakkında bilgi vermekte yardımcı olmaktadır.
- 5) Satış Yöntemleri : Satışçı öncelikle satma - satın alma sürecini öğrenmelidir. Firmalar müşterilerinin ihtiyaçları ve satma süreci ile en uygun satış yöntemleri ve stratejileri belirleyerek elemanlarına bunları öğretmelidir. Satışta nasıl görüşmeye

başlanacağı, olası sorular ve yanıtların neler olacağı, satışın nasıl sonuçlandırılacağı, hangi satış yönteminin nerede, nasıl kullanılacağı gibi konularda gerekli eğitimin verilmesini içerir.

EĞİTİM PROGRAMI TÜRLERİ

Bu programlar satış elemanlarına ihtiyaç duyacakları bilgilerin verilmesi için düzenlenir ve aşağıdaki program türleri takip edilir¹¹.

- 1) Temel Eğitim Programı : Seçimi yapılan satışçılara firma, mamuller, pazar, müşteriler konusunda temel bilgilerin verilmesini içerir. Bu süre mamullerin özelliğine göre değişir. Bu eğitimi tamamlayan satışçı yeni bilgiler kazanmış satış teknikleri eksikleri giderilmiş ve kişisel yetersizliklerden arınmış olmaktadır.
- 2) Tazeleme Eğitimi : Pazar koşullarının değişmesi, yeni satış yöntemlerinin uygulamaya konulması ve eskiyen bilgilerin tazelenmesi amacı ile yapılır. Belirli bir amaca yönelik belirli bir yerde ve zamanda ortaya çıkan aksaklıkları gidermek ve yeni gelişmeleri değerlendirmek temeldir.
- 3) Sürekli Eğitim : Firmanın mamul hattının çok geniş olması ve sık sık yeni mamullerin pazara sunulması söz konusu olduğunda uygulanır. Mamullerin yaşamlarını uzatmak, hangi mamullerin değişikliğe uğrayacağını ve hangilerinin atılacağı konularına ve buna göre pazar bileşenlerinin değişen koşullara uyarlanması hakkında bilgiler verilmesidir.
- 4) İleri Satış Eğitimi : Mamullerin yüksek teknoloji ürünü olması durumunda çok daha farklı ve ayrıntılı bilgilerin verilmesi amacı ile deneyimli satışçılara verilen eğitimidir.
- 5) Özel Eğitim Programı : Ayrıcalıklı tüketici ya da müşterilere yönelik özel beceri gerektiren mamul grublarının satışları için uygulanmaktadır.

IV. Satış Elemanlarının Ücretlendirilmesi

Satışçılara yapılacak ödemenin saptanması çok önemli bir pazarlama işlevidir. Bunun nedeni, birçok işletmenin başarısında ve başarısızlığında satış gücünün önemli rol oynamasıdır. Ödeme planı, satış görevlilerini ve yeteneklerini işletmenin amacına yöneltecek biçimde hazırlanmalıdır. Buna bağlı olarak satış gücünün başarı değerlendirilmesine göre bir ücretlendirme sistemi kurulmalıdır. Sistemde satışçının ücretlendirme düzeyi, verimlilik düzeyine bağlı olmalıdır. Genellikle satışçılar temel olarak sağlanan parasal ödülleri, işletme yönetimi ise en düşük satış maliyeti ile en yüksek satışın sağlanması ile ilgilidir. Buna bağlı olarak ücretlendirme planının hem satıőçılann hemde işletmenin isteklerine uygun olarak hazırlanması gereklidir¹².

Ücretlendirme planı, işletme ve çalışanlar arasında çift yönlü bir iletişimin sağlanmasına yardımcı olur ve kişilerin performansının değerlendirilmesine katkıda bulunur. Etkin bir ücretlendirme planının aşağıda belirtilen özellikleri bulunur¹³.

- 1) Satışçıyı Güdöleme : Satışçının en yüksek çabayı sarfederek satış işlemlerini gerçekleştirici türde olması gereklidir. Finansal özendiriciliği yanında ücret psikolojik ve sosyal gereksinmeleride karşılamalıdır.
- 2) Hedefleri Gerçekleştirme : Satışçının çabaları, hem firma, hem de pazarlama hedeflerini sağlamalıdır.
- 3) Satış gücü ve yönetimce anlaşılabilir ve kabul edilebilir olmalıdır.
- 4) Etkin Olarak Yürütölebilmelidir: Hazırlanan plan uygulanmaya geçildiğinde hatalarla karşılaşılnca düzeltilebilmeli ve gerekli eklemeler yapılabilmelidir. Bir diğer değişle esnek olmalıdır.
- 5) Ödeme Planı Adilane Olmalıdır : Satıőçılann ücretleri gösterdikleri çabayla paralellik içermelidir. Hedeflere ulaşılp ve aşıldıkça ödüllendirilme, geri kalındığı durumlarda ise cezalandırma söz konusu olmalıdır.
- 6) Satıőçıya İstikrarlı Bir Gelir Sağlanmalıdır : Satıőçılarda görölen mevsimsel dalgalanmalar satışçıyı bundan zarar görmeyecek şekilde bir ücretlendirme yapılmalıdır.

Satış elemanlarının ücretlendirilmesinde her firma kendi yapısına ve amaçlarına göre farklı bir ücretlendirme yöntemi uygulamaktadır. Satışçıların ücretlendirilmesinde genellikle düzenli bir aylık, satılan mamul üzerinden belirli bir prim, komisyon ve bunların bileşimleri kullanılır. Satış elemanlarının ücretlendirilmesinde aşağıdaki yöntemler kullanılabilir.

1) MAAŞ :

Maaş sabit bir ödemedir. Maaş, sabit olduğundan satışçıların özendirilmesinde etkin olmamaktadır. Maaş yöntemi araştırmacı ve yaratıcı alanlarda çalışan satışçılar için geçerli değildir. Diğer yünden, genel olarak satış işlemi işlevlerinin istendiği, satış araştırmasının beklenmediği endüstrilerde bu yöntem kullanılır. Bu yöntemin kullanılmasında etken olan diğer nedenler, satış işleminin kimin tarafından gerçekleştirildiğinin saptanması ve satışçının katkısının teknik ve diğer elemanlardan kesin olarak ayrılanamaması durumlarında en uygun yöntem olmalıdır. Özellikle ilk satış ilişkisiyle son satın alma kararı arasındaki zaman çok yoğun olduğunda oldukça yararlı bir yöntemdir.

2) KOMİSYON :

Yalnızca komisyon ödemesi yapıldığında satışçının geliri, doğrudan doğruya göstereceği çabaya bağlanmış olur. Maaş satışçının göstereceği çabaya ve belirli bir süreye dayanmasına karşın, komisyon, yalnızca gerçekleşen sonuca dayanır. Yoğun satış çabası zorunlu olduğunda, elde edilecek sonuçlar doğrudan satışçının çabasına bağlıysa, satıştan başka hizmetler ve görevler önemsiz ölçüdeyse ve satışçının gelecekteki başarıları pazardaki bugünkü çabalanna bağlı değilse, komisyon biçimindeki ödeme önem kazanır.

3) PRİM :

Değişir ücretlendirme yöntemi olan primde satışçılara belirlenen temele göre ödeme yapılır. Maaşın tersine prim satışın bir yüzdesi diğer bir değişle gerçekleşen satışa bağlı olarak yapılan ödemedir. Genellikle bu tip ödemelerde satışlar temel alınmaktadır. Prim yöntemi pazarın geniş ve bölümlenmiş olduğu durumlarda, yeni kurulan firmalarda satış artırma çabalarının yoğun olmasıdır. Prim

doğrudan satış elemanının çabasına bağlıdır. Bu yüzden satış artırmaya çalışacaktır. Buna ilaveten bu yöntem satışıya serbest hareket etme olanağı sağlamaktadır. Bu şekilde yönetimin satışçılar üzerindeki kontrolü en aza indirgenebilmektedir.

4) KARMA YÖNTEM :

Karma yöntem tüm değişik maaş ve buna katılan diğer finansal özendiricileri kapsar. Uygulamada genellikle dört türde kullanılmaktadır.

- I) Maaş + Prim
- II) Maaş + Komisyon
- III) Maaş + Prim + Komisyon
- IV) Prim + Komisyon

Bunların içinde en yaygın kullanılan Maaş + Primdir. Çünkü yüksek özendirme özelliğine sahiptir ve özendirmeyi daha iyi kontrol etme olanağını sağlamaktadır.

V. Satışçıları Denetleme (Kontrol) Ve Değerlendirme

Belirli bir pazar alanında görevlendirilen bir satışçının, ne yaptığını, görevini nasıl yürüttüğünü, belirlenen amaçlara uygun biçimde çalışıp çalışmadığını denetlemek ve çabalarını değerlemek, pazarlama yöneticisinin olağan görevlerinden biridir. Yönetici, denetim yoluyla satışçıyı daha iyi çalışmaya özendirmeyi ve yönlendirmeyi umar.

Satışçıların kontrolünde uygulanan yöntemleri iki grup içinde ele alabiliriz. Bunlardan ilki ve en çok uygulananı satışçıların cari faaliyetlerinin geçmiş faaliyetleri veya diğer satışçıların faaliyetleri ile karşılaştırılmasıdır. Bu yöntem " satış analizi yöntemi " adı verilir. Bu yöntemin amacı ve faydası, satışçının zaman içindeki gelişimini kontrol etmek, zayıf kaldığı noktaları açığa çıkarmak ve satışçılar arasında mukayeseler yapmak suretiyle başarı derecelerine göre sınıflandırarak teşvik edici vasıtaların kullanılmasında dayanakları tayin etmek olabilir.

Diğer bir yol ise " satış standartları yöntemi " adı verilen uygulamadır. Bu yöntemle satışçıların gelecekteki faaliyetleri için, kontrol amacına uygun standartların tayini ve satışçı faaliyetinde bulunurken bu standartlara göre durumunun ne olduğunun gözetimi yöntemidir. Bu yöntemin kullanılması ile

satışçıların kontrol edilmesi, yöneticiye, satışçının faaliyetlerinde zayıf kaldığı noktaları, sebepleri ile birlikte gösterecektir¹⁴.

Satışçının değerlendirilmesindeki amaç, satış faaliyetlerinin belirlenen amaçlara, standartlara ve kotalara uygun bir biçimde gerçekleşip gerçekleştirilmediğinin saptanmasıdır. Satışçının değerlendirilmesinde, kantitatif ve kalitatif bazı kriterler gerçekleştirilip, satışçılar bunlara göre değerlendirilebilir. Satışçının kantitatif değerlendirme kriterleri arasında şunlar belirtilebilir.

- Satışçının bölgesinin potansiyel ve fiili satış hacmi ve büyüme nispeti
- Toplam ziyaret sayısı ve müşteri ve bayilere ziyaret frekansı
- Günlük ortalama ziyaret ve görüşme sayısı
- Satışçı kotası
- Ortalama görüşme süresi
- Ziyaretlerin maliyeti ve dağılımı
- Ortalama sipariş tutarı ve dağılımı
- Satış dışı faaliyetlere ayrılan zamanın toplam kullanılabilir zamana oranı
- Ortalama harcama tutarı
- Müşteri - tüketici sayısı ve dağılımı v.b.

Satışçıların değerlendirilmesinde kullanılan kalitatif kriterler şu şekilde belirtilebilir¹⁵.

- Satışçının profili ve profesyonelleşme seviyesi
- Zaman yönetimi ve kalitesi
- Tüketici, müşteri, bayi, arkadaş ve üstleriyle ilişki ve yaklaşım kalitesi
- Ziyaret, rekabet, pazar fırsatı ve tehditleri raporlarının kalite seviyesi
- Mal - hizmet, marka, tüketici, müşteri, bayi, pazar ve rekabet bilgisi kalitesi
- Tüketici, müşteri, bayi ilişkilerini iyileştirme seviyesi
- Tüketici, müşteri, bayi ve merkezle haberleşme kalitesi
- Bölgesinde, marka imajını geliştirme ve iyileştirme seviyesi
- Satış özendirme materyallerini kullanma kalitesi
- Kendini geliştirme ve motivasyon seviyesi v.b.

NOTLAR VE KAYNAKLAR

1. TAŐKIN, Erdoğan. *"Satışçıların Yönetimi"*, Der Yayınları, İstanbul, 1990, s. 31-32.
2. ANDERSON, Rolph E.; HAIR, Joseph F.; BUSH, Alan J., *"Professional Sales Management"*, Mcgraw-Hill Book Company, New York, 1988, s. 204.
3. ANDERSON, HAIR, BUSH, op.cit., s. 199.
4. ANDERSON, HAIR, BUSH, op.cit., s. 200.
5. TAŐKIN, a.g.e. , s. 90.
6. CEMALCILAR, İlhan. *"Pazarlama-Kavramlar/Kararlar"*, Beta Basım Yayım Dağıtım AŐ, İstanbul, 1987, s. 330.
7. GÜRDAL, Sehavet, *"Satış Gücü Yönetimi"*, Beta Basım Yayım Dağıtım AŐ, İstanbul, 1990, s. 32.
8. GÜRDAL, a.g.e. , s. 40.
9. GÜRDAL, a.g.e. , s. 41.
10. GÜRDAL, a.g.e. , s. 43.
11. GÜRDAL, a.g.e. , s. 47.
12. TAŐKIN, a.g.e. , s. 113.
13. GÜRDAL, a.g.e. , s. 51.
14. KAYA, İsmail. *"Satış Gücü Yönetimi"*, İstanbul, 1979, s. 146-147.
15. KARABULUT, Muhittin, *"Profesyonel Satışçılık"*, Küre Ajans, İstanbul, 1990, s. 104-106.

MANAGEMENT OF THE SALESMAN AND A FIELD WORK ON THIS SUBJECT IN TRNC

ABSTRACT

Nowadays, marketing which is a rapidly growing occupation is gaining the importance it deserves, particularly in the developed countries.

In the success of firms, the importance of this occupation can not be despised. In other words, the people who work in this area act like bridge between the firm and the consumers and has to take care of the benefit of both parties.

As it has been mentioned above, the person who will carry out such as important task has to have special features. Because of this managers of the firms must be very careful about accumulation, education, payment, inspection, employment and evaluation of the salesman. Due to this it has been decided to make a research about this occupation which newly started to be accepted in TRNC. People occupied in drug-sales are taken as the focus of the study.

Based in the information gathered as a result of the study, we have attempted to enlighten the reader on the state of the art of the sales people in the TRNC in general and the tasks which need to be undertaken, and the future of this field.

HARİCİYE NEZARETİ ARŞİVİ'NE İSTİNADEN KIBRIS'IN İNGİLTERE'YE DEVREDİLMESİ İLE İLGİLİ BELGENİN HUKUK VE SİYASİ TARİH AÇISINDAN DEĞERLENDİRMESİ

Soyalp TAMÇELİK*

ÖZET

Kıbrıs sorunu ile ilgili olarak bugüne kadar çok şeyler söylenmiş ve yazılmıştır. *Kıbrıs Meselesi* adlı 1335 (1919) tarihli 25 sayfalık kitapçık da bu kapsama girer ve Osmanlı Hariciye Nezareti (Dışışleri Bakanlığı)'nin resmî görüşünü ortaya koyar.

Bu çalışmada bir belge niteliğindeki kitapçığın tahlili yapılmakta; kitapçık bir belge olarak çeşitli yönleriyle değerlendirilmektedir.

Kıbrıs'ın siyasi tarihi ile ilgili çalışmalarda genellikle sentezden çok analize önem verilmektedir. Bu çalışmada bazı sentezlere de varılmış ve bu sentezlerin sistemleştirilmesine çalışılmıştır. Bu yöntem, olaya hem yeni bir boyut getirmiş, hem de önemli bazı tesbitlerde bulunulmuştur.

GİRİŞ

İnsan toplulukları, tarih boyunca uzun bir gelişme sonucunda, bugünkü milletler haline gelmişlerdir.

Çağımızda milletlerin, aynı tekâmül seviyesine eriştiklerini iddia etmek, mümkün değildir. Ancak, her milletin geçmişteki tecrübelerinden edinilmiş birtakım tarih görüşü olup, bu görüşün geleceğe yönelik tutulması gerektiği, muhakkaktır.

Bilindiği üzere başarıya ulaşmanın ilk şartı, yeni kuşakların, mücadelenin temelinde yatan gerçekleri doğru kavraması ve mücadeleyi sürdürebilmesi için gerekli manevî gücü oluşturan, inanç ve azmi kazanmasında yatar.

Hiçbir zaman hatırdan çıkartılmaması gerekir ki, şans, tarihin yapısında

* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü doktora öğrencisi.

yoktur. Tarih, hiçbir çağda kumar masası olmamıştır ve de olmayacaktır.

Aslında geçmiş olayları, geçmişin belgelerini "tarih" olarak görmek, tartışmaya açık bir husustur. Zirâ, insanlık tarihi, sınırsız mekân ve zamanda öylesine ufak bir noktadır ki, ondan alacağımız ilk ders, ihtiyatlı olmayı gerektirmektedir. Unutulmaması gereken bir husus da vardır ki, insanoğlu, kendi doğasına sadık kalarak, kendini gerçekleştirirken, aynı zamanda kendi tarihini de yapmaktadır. Böylece insanoğlunun, hayattaki varoluş gayesini, sevinçlerini; acılarını, başarılarını, kederlerini v.b. konuşabileceği, düşünebileceği veya yazabileceği bir kültür mirası ortaya çıkacaktır. Bir bütün olarak aktarılabilecek ortak kültür mirasının², bugün, eskisinden daha zengin olduğu bir gerçektir. Toplumların onca yakınmalarına karşın, medenî dünyada ilerlemenin gerçek sebebi, atalarından daha bilgili ve daha sağlıklı olmaları değil, daha zenginleştirilmiş bir kültür mirasına sahip; bilgi, tecrübe ve sanat birikimi olarak, onlardan daha ileri bir kültür düzeyinde doğmuş olmalarındandır. Miras, sürekli büyüyüp yükselirken, onun yaratıcısı ve ürünü insan da, onunla birlikte yükselmekte, artmaktadır.

İşte tarihin, her şeyden önce ve hepsinin üstünde, kültür mirasının oluşturulması, korunması, kullanılması, hatta ve hatta kayda alınıp yeni nesillere aktarılması açısından, önemi çok büyüktür. Böylece tarih, geçmişteki hata ve kusurlardan ders alınmak için değil, aksine yaratıcı ruhların geleceği tesis edebilmelerinde en önemli unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bundan hareketle Kıbrıs meselesini ele aldığımızda, ortaya fevkalâde önemli gerçekler çıkmaktadır.

Uluslararası barış ve güvenliğin korunması ve devamı için en büyük hizmet, hadiselerin, dış görünüşleriyle değil, ihtilâfın gerçek nedenlerine inilerek değerlendirilmesi gerekmektedir. İşte bu sebepten ötürü, Kıbrıs meselesinin çözümü ancak bu şekilde kalıcı temellere dayandırılarak yapılabilir.

Bu vesileyle günümüz Türkçe'sine aktardığımız ve bu çalışmada konu edilen vesikanın ehemmiyetini belirtmenin gereksiz olduğuna kaniyiz.

Eski Türkçe (Osmanlıca) ile, Malî (=Rumî)³ 1335 (1919 M.) senesinde, Bâb-ı Âlî Hariciye Nezareti'nce kaleme alınan metin, yirmi beş sahifeden oluşmaktadır. *Kıbrıs Meselesi* adlı küçük bir kitapçık olarak kaleme alınan metin, Matbaa-i Âmire tarafından, İstanbul'da basılmıştır.

Aslına sadık kalınarak, bugünkü Latin harflerine aktarılan metinde, en önemli husus, Osmanlı Devleti'nin 1878'den 1919 yılına kadar, Kıbrıs meselesine karşı, resmî bakış açısını ortaya koymuş olmasıdır.

KONU İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Bu belgenin tanıtılması ve muhtevasının tahliline geçmeden evvel, bu hususla ilgili olarak yapılan müstakil çalışmalardan söz etmek, faydalı olacaktır.

Dr. Salâhi R. Sonyel'in, İngiltere'nin Dışişleri Bakanlığı arşivlerine istinaden yaptığı araştırma⁴, bu hususla ilgili olarak yapılan en iyi araştırmalardan birisidir.

Bunun Haricinde Mithat Sertoğlu'nun, VII. Türk Tarihi Kongresi'nde sunduğu tebliği (*1878 Osmanlı-İngiliz Antlaşmasına Dair Bazı Yeni Belgeler*)⁵, de unutmamak gerekir. Sertoğlu'nun sunmuş olduğu bu tebliğ, Başvekâlet Arşivi'nden elde edilen vesikalara dayanmaktadır.

Halil Fikret Alasya da, bu hususu ele almıştır⁶. Alasya, bu hususu ele alırken, İstanbul Başvekâlet Hazine-i Evrâk'ının muhtelif defterlerinden istifade etmiştir.

Ercümend Kuran ise bu hususu ele alırken⁷ daha çok yabancı telif eserlere müracaat etmiştir. Kuran, özellikle Sir George Hill⁸ ve Gabriel Noradounghian'dan⁹ istifade etmiştir.

Dr. Nasim Zia'nın¹⁰ eserini de belirtmeden geçemeyeceğiz. Zia'nın lütfi mazhar olmuş bu kitabının ehemmiyetini belirtmek, gereksizdir. Zirâ, gerek Osmanlı arşivlerinden gerekse İngiltere'nin British Museum'deki Layard Papers'lerini, Hariciye Arşivi ve Parlamento Zabıtlarını incelemesi, oldukça büyük bir önem taşımaktadır.

Dr. Rifat Uçarol'un, ders notu olarak hazırladığı, fakat biraz daha genişleterek kaleme aldığı eseri¹¹; Osmanlı arşiv belgelerine dayanması açısından çok önemlidir. Uçarol'un ifade ettiği gibi, İngiliz arşiv belgelerinden yararlanamamasından ötürü, eksik bir araştırmaymış gibi değerlendirmesi oldukça hatalıdır. Zirâ, bu kitap, Osmanlı arşivlerinden istifade edilerek hazırlanmış olmasından ötürü, takdire şayan bir kitaptır.

Son olarak Mustafa Haşim Altan'ın, Türkçe yayımlanan eserinde, bu hususla alâkalı olarak bilgi verilmektedir¹². Altan, bu mevzu ile alâkalı olarak "*Kıbrıs Mazbatası*" adı altında toplanan Meclis-i Meb'usan'ın celse tutanaklarından istifade ettiğinden bahsetmektedir.

Yabancı dilde yazılmış ve kaynak eser olarak kabul edilen Sir Harry Luke'un¹³, bu hususla alâkalı olarak İngiliz Devlet Arşivi ve özel arşivlerden istifade ettiği bilinmektedir. Sir Luke'un, 1911 yılında Ada'da "Yüksek Komiser" sıfatı ile bulunmuş ve bu görevini, 1919 yılına kadar kesintisiz bir şekilde sürdürmüş olması, yazdığı esere verilen değeri artırmaktadır.

BELGENİN TAHLİLİ

Bu girişten sonra, belgenin muhtevasıyla ilgili tahlile geçmek mümkündür. Yukarıda ifade edildiği gibi belge, 25 sahifeden müteşekkildir. 3. sahifeden 8.

sahifeye kadar, Kıbrıs tarihinin ana hatları hususunda, genel bir özet yapılmaktadır. Lâkin, bu husus hakkında genel mahiyette bilgiler verilirken, bazı hatalar yapılmıştır. Şöyle ki:

Kıbrıs, 1191 yılında, Kudüs Kralı Guy de Lussignan tarafından satın alınmıştır. Guy de Lussignan, Arazi-i Mukaddes olarak ifade edilen topraklardan çıkartılan Fransızları, Ada'ya yerleştirmiştir. Böylece René Grousset'in *Les Croisades* adlı eserinde ifade ettiği gibi "Salâhaddin'in denize döktüğü Şark Latinliği, Doğu Akdeniz'in dalgaları arasında yeniden doğmuştur"¹⁴. Lüzinyanlar, Ada'ya tamamen yerleştikten sonra, idarelerini yaklaşık üç asır gibi bir süre devam ettirmişlerdir. Kıbrıs Kralı Pierre II.'nin 1372 yılındaki taç giyme töreninde, Ceneviz ve Venedikli temsilciler arasında meydana gelen gerginlik sonucu, bazı Cenevizliler öldürülmüştür. Bunu bahane eden Cenevizliler, Kıbrıs'a bir donanma göndermişlerdir. Böylece, Kıbrıs'ta Ceneviz idaresi kurulmuş oldu. Bütün bu hadiseler, belgede farklı bir şekilde ifade edilmiştir. Örneğin Jean'ın 1383 yılında hükümdar olması ile birlikte, yine aynı yıl içinde ölmesi, Ada'nın Cenevizliler tarafından işgal edildiğini belirtmektedir. Aslında bu hatalıdır; zirâ, Ada, 1383'te Cenevizliler tarafından zapt edilmemiştir. Kaldı ki bu hadise Kral Jean zamanında değil, Pierre II.'nin hükümdarlık döneminde meydana gelmiştir.

Ada'da, Cenevizliler'den sonra Memlûklüler'in idaresi kurulmuştur. Lâkin bu husus, belgede belirtilmemiş olmakla birlikte, Cenevizliler'in idaresinden, Venediklileri'nkine doğrudan bir bahisle geçmektedir. Oysa, 1426 senesinde Mısır'ın Memlûk sultanlarından Baypars, Kıbrıs'a asker sevk ederek, Lüzinyan Kralı Janus'u mağlup etmiş ve bu tarihten itibaren Ada, Memlûklülerin idaresine girerek, vergi vermeye başlamıştır¹⁵.

Bunun yanı sıra Venedikliler'in Ada'daki hakimiyetleri, 1485 yılı olarak gösterilmiştir. Halbuki, Venediklilerin Ada'daki hakimiyetleri 1485 değil, 1489 yılından itibaren başlamıştır. Bu hakimiyet, Ada'nın Osmanlı Devleti tarafından fethedilişine (1571) kadar sürmüştür.

Kıbrıs Adası, 1571 tarihinde Sultan Selim II. (San) zamanında fethedilmiştir. Belgede bu husus "... Sultan Süleyman Sâni zaman-ı saltanatı..." şeklinde ifade edilmiştir. Yukarıda ifade edildiği gibi bu, "Sultan Selim Han-ı Sâni Zaman-ı Saltanatı" olmalıdır. Sultan Selim Han (Yavuz) 1517 yılında Mısır'da Memlûklüler hakimiyetine son verince, Venedikliler, gönderdikleri elçileri vasıtasıyla, Memlûklüler'e verilen verginin Türk hazinesine devrini kabul ettiklerini bildirmişler ve imzaladıkları bir anlaşma ile de bunu resmîyete intikal ettirmişlerdir. Bütün bunlara rağmen belgede, adı geçen hususların hiçbiri zikredilmemiştir.

Belgede, 1876 Osmanlı-Rus Harbi'nin Rusya açısından hedefleri oldukça iyi tahlil edilmiştir. Şöyle ki: "... Rusya Hükûmeti, bütün Asya'yı istilâ eylemek ve İngilizleri Hindistan'dan tahrîk etmek ve İstanbul'u yed-i zabtına geçirmek gibi âmal-i harîsâne perverde"¹⁶ olmasına dair tesbitten, bu anlaşılmaktadır.

İngiltere Krallığı'nın, Ayastefanos Muahedenâmesi'nin ağır şartları altında

ezilen Osmanlı Devleti'nin yanında olmasının, dostane hislerden kaynaklanmadığı bilinmektedir. Bunun sonucu olarak İngiltere, Berlin Kongresi'ni toplayarak, Rusya'nın, Osmanlı Devleti üzerinde kazandığı hakları bertaraf etmiştir. Bu sebeple:

*"1878 senesi mayısının yirmi üçüncü günü İngiltere sefiri Mösyö Layar (Layard) Bâb-ı Âli'ye gelerek ol vakit başvekil bulunan Mehmed Rüşdü Paşa'ya devleti tarafından almış olduğu bir kıt'a tahrirât-ı mahsûsayı kırâ'at ve Rusya Devleti İngiltere kabinesinin kendisine vâki' olan teklîfini kabûle müstaid görüldüğünü ve Bulgaristan hudûdunun Balkanlara hasrına muvâfakat göstereceğini beyân ile Anadolu'da vâki' Kars ve Ardahan ve Batum veyahûd bunlardan biri devlet-i müşârün-ileyhâ tasarrufunda kalub da meahede-i kat'îye ile kendisine ta'yîn olunacak ârâzi haricinde olarak Memâlik-i Şâhâne'den diğer bir mahallin zabt ve istîlâsı dâ'îyyesine düşerse İngiltere Devleti i'mâl-i kuvve-i silâhiyye ile bunun muhâfazası zimmında Zât-ı Hazret-i Padişâhî ile ittifâkı taahhüd edeceği ve buna mukâbil ol havâli-i âhâli-i 'İseviye ve sâ'iresi haklarında ıslâhât-ı lâzîmenin ifâsına himmet buyurulacağına va'ad olunmasını ve bir de işbu ittifâkın icrâ-yı mukteziyyâtına muktedir olmak için devlet-i müşârün-ileyhâya Kıbrıs cezîresinin tasarruf ve idâresi tefvîz kılınmasını talep etmiştir"*¹⁷.

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere İngiltere, Osmanlı Devleti'ni mevcut Rus tehdidine karşı korumak için bazı şartlar ileri sürmüştür. Şöyle ki:

1. Balkanlar'ın bir kısmını içine alan Bulgaristan Devleti'nin kurulmasını istemiştir¹⁸.
2. Kars, Ardahan ve Batum'un, tamamı veya bir kısmı Rus Devleti'nde kaldığı müddetçe, antlaşmanın mevcut şartlarına istinaden, bunu kabul etmeyip, tekrar toprak talep etmesi halinde, İngiltere, Rusya'ya karşı Osmanlı Devleti'ne her türlü yardımı yapacağını taahhüt altına almıştır.
3. Taahhütlerini gerçekleştirebilmek için İngiltere, Osmanlı Devleti'nde bulunan gayrî müslim tebaaya, gerekli ıslâhatların yapılmasını, şart koşturmuştur.

Bütün bunlardan sonra İngiltere, Osmanlı Devleti'nden, Ada'nın, sadece "tasarruf" ve "idare" sini talep etmiştir. Bir başka deyişle Osmanlı Devleti'nin, Ada üzerindeki mülkiyet ve hükümdarlık haklarını mahfuz tutmuştur.

Osmanlı Devleti'nin yenilgisi, İngiltere'nin Hindistan yolunu (imparatorluk yolu)¹⁹ tehlikeye sokmuştur. Bundan hareketle İngiltere, İngiliz Dışişleri Bakanı Salisbury'nin ifade ettiği gibi, "parçalanan Türk dalgakıranı arkasına yeni bir bent"²⁰ oluşturma hazırlığına girişmiştir. Aslında, Midilli, Limni, İskenderun, Akka Girit, Hayfa ve İskenderiye düşünüldükten sonra, İngiliz Dışişleri Bakanlığı tarafından Kıbrıs'a karar kılınmıştır. Hatta bu uğurda, İngiliz Başvekil Benjamin Disraeli'nin; "Kıbrıs, Ön Asya'nın anahtarı"²¹ şeklindeki sözleri, oldukça dikkat çekicidir.

1822 yılında İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na George Canning atandığı zaman, İngiltere Hükümeti'nin dış politikası, tamamen değişmiştir.

Canning, göreve gelir gelmez hazırladığı programa göre, İngiliz dış politikasının esaslarını şöyle belirlenmiştir:

*“Özgürlüğe kavuşup bağımsız devletler kuracak olan halkların, bir sanayi ve ticaret filosuna ihtiyaç duyacakları şüphesizdir ve başlangıçta da, gene hiç şüphesiz, kurtarıcıları ve koruyucuları olan İngiltere’ye başvuracaklardır...”*²²

Bundan hareketle Kıbrıs hadisesini iyi değerlendiren İngiltere, dış politikasının bir gereği olarak gerekeni yapmıştır.

XIX. y.y. ortalarından itibaren İngiltere’nin “Doğu Siyaseti”nin temeli, Hindistan’a dayanmaktadır²³. Kıbrıs ise, Süveyş Kanalı’ndan geçilerek gidilen, yeni ve önemli bir denizyolu üzerinde bulunmaktadır. Bu nedenle 1870’lerde Kıbrıs, İngiltere için Atlantik Okyanusu’ndan Hint Okyanusu’na kadar uzanan denizyolu (imparatorluk yolu) üzerinde, Cebelitarık ve Malta’dan sonra, Akdeniz’deki üçüncü bir iskele, bir üs olma hüviyetindedir. Özellikle Palmerston-Russel Hükûmeti’nin 1864’te Yunan Adaları’nı Yunanistan’a bırakmış olmasından dolayı, Akdeniz’de yeni üslere ihtiyaç duyulmuştur²⁴.

Bunun yanı sıra, giderek güçsüzleşen bir Osmanlı Devleti’nin, Rusya’nın Akdeniz’e inmesine engel olamayacağını düşünen İngiltere, bu geleneksel çizgisinden ayrılmakla birlikte, Doğu Akdeniz’i ve kendi ama sömürgesi olan Hindistan’ı emniyete almak için Kıbrıs’ı bir “kale”²⁵ olarak elde etmeye çalışmıştır.

Dolayısıyla denilebilir ki, İngilizlerin Akdeniz siyaseti milliyet esaslarına göre değil, İngiltere’nin millî menfaatlerine göre ayarlanmıştır²⁶.

Bunlara engel olan yegâne şey, 3 Mart 1878 tarihinde yapılan Ayastefanos Muahedenâmesi’dir. Bu muahedenâmenin, Osmanlı Devleti’ne ağır yükümlülükler yüklemesi, Osmanlı coğrafyasını koruması lâzım gelen İngiliz diplomasisi için, hiç de kabul edilemez bir durum yaratmıştır.

İngiltere, Rusya’nın, Bulgaristan’ı etki alanı içine aldıktan sonra, tam bir Akdeniz devleti haline gelmesinden kokmuştur. Zirâ, İngiltere, Bulgaristan’daki üstün başlayabilecek bir Rus saldırısı ile, Osmanlı başkenti ile boğazların tehdit altında kalacağını görmüştür²⁷.

Bütün bunlardan doğan sonuçla, İngiltere’nin bu anlaşmayı kabul etmesi beklenemezdi. Bunun yanı sıra, Elviye-i Selâse (Kars, Ardahan ve Batum) olarak adlandırılan bölgenin Rusya’ya bırakılması, Doğu Anadolu’yu tam bir Rus tehdidine karşı açık bırakmıştır. Hele Bayezid şehri ve Eleşkirt Ovası Ruslara bırakılacak olursa, Ruslar için İskenderun Körfezi’ne yol açılmış olacaktır²⁸. Dolayısıyla bütün bu hadiseler, İngiltere’nin, gerek Akdeniz’deki gerek Yakın Doğu’daki menfaatlerine büyük bir darbe vurmuştur. Artık Rusya ile İngiltere’nin Yakın Doğu’da çarpışmasına, muhakkak nazarı ile bakılıyordu. Böylece, İngiltere’nin Ayastefanos Muahedenâmesi’ni tâdil etmek için elinden geleni yapacağını tahmin etmek hiç de zor olmasa gerekir.

Bunun yanı sıra şimdiye kadar belirtilmemiş bir husus daha vardır:

Bâb-ı Âli "Ayastefanos Mukaddemât-ı Sulhiyyesi'nin hâvî olduğu şerâ'it gayet ağır olduğu halde kerhen imzâya mecbûriyet hâsıl olmuş ve kabl-el muhârebe i'lân-ı iflâs ile konsolit fa'izlerinin te'diye edilemeyeceğini i'lân etmesiyle bütün Avrupa efkâr-ı 'umûmiyesini kendi 'aleyhine çevirmiş(tir)...²⁹ .

Bilindiği gibi 1853 yılında Osmanlı Devleti, dış borçlanmaya gitmiş ve ardı arkası gelen savaşlar ve iktisadî gelişmeler sonucunda, Osmanlı maliyesi çökmüştür. Özellikle 1876-1878 Osmanlı-Rus Harbi, Osmanlı Devleti'nin malî yapısını bozmanın yanısıra, bütçe iflâs etmiş, konsolit (vadesi belli olmayan ve yalnızca faizi ödenen devlet tahvili) faizleri bile ödemeyecek duruma gelmiştir.

Kıbrıs'ın İngiltere'ye terk edilmesi hakkında, Mehmed Rüşdü Paşa Kabinesi'nin 3 Cemâziye'el-âhir 1295 (4 Haziran 1878) tarihinde, Abdülhamid II.'e sunduğu mazbatada, genel itibarı ile orjinal bir belgedir. Lâkin, hemen şunu belirtelim ki bu mazbatanın, 4 Haziran 1878 tarihli Osmanlı Devleti ile İngiltere Krallığı arasında imzalanan mukavelenâme ile hiç bir alâkası yoktur. Bu husus, tamamıyla İngiliz Hükûmeti'nin, Kıbrıs'ın kendilerine verilmesi gerekliliğini belirten, siyasî bir tesbit ve temenniden öteye geçmemektedir. Belge şöyledir:

"İngiltere Devleti Hükümet-i Seniyye hakkında olan efkâr ve niyât-ı hayrhâhânesinin şimdiye kadar pek çok âsârını delâ'il-i fi'iliyye ile isbât eylemiş ve 'ale'l-husûs bu kere Rusya Devleti'yle 'akd olunan mukaddemât-ı sulhiyye mukâvelesinin hâvî olduğu âhkâm-ı muzırâ-i ma'lûme sâ'ir devletler tarafından sükût ile geçiştirilmek üzere olduğu halde devlet-i müşârün-ileyhâ mukâvele-i mezkûrenin bir kongreye konub orada her maddesinin başka müzâkeresine Rusya Devleti tarafından muvâfakat olunmadığı takdîrde mukâvele-i mezkûrenin İngiltere Devleti nazarında ke'en-lem-yekûn halinde tutulacağını ve bununla beraber icrâsına tasaddî olunacak olursa fi'ilen muhâlefet edeceğini Rusya Hükûmeti'ne i'lân etmiş ve sâlif-ül-beyân mukâvele şerâ'itinden Bulgaristan'ın hudûd-ı vâsi'ası ve Anadolu'da bir çok mahâl u mevâki'in Rusya'ya terki misüllü başlıca maddeleri hakkında olan i'tirâzâtını serd ü beyân ile beraber tervîc u te'yîd-i müdde'â zımında derhal tedârikât-ı harbiyeye teşebbüs etmiş olduğundan devlet-i müşârün-ileyhânın işbu muhâlefet-i şedîdesi Rusya Devleti'ne pek girân gelerek bu teklîfi savuşturmaya çalışmış ise de İngiltere'nin bu bâbda her dürlü fedâkârlığı ihtiyâra hazır olduğunu ve muâhede-i mezkûrenin kongreye vaz'ıyla âhkâm-ı mundericesinin tamamıyla mevki-i bahs ve müzâkereye konulması iddi'asında ısrâr gösterdiğini cezm ile, devlet-i müşârün-ileyhâ ile muhârebeye girişmeyi göze kestiremeyerek elçi-i müşârün-ileyhin ifâdesine göre Bulgaristan hudûdunun Balkanlara hasrı cihetine esâsen muvâfakatını beyân ile sâ'ir gûnâ ta'dilât icrâsınca olan isti'dâdını dahi göstermiş olduğundan ve bu kerre Bulgaristan hudûdunun kasrı ve Sırbistan'a terk olunan bazı mahallerin istirdâdı ve Karadağ'da terki teklîf olunan mahallerde ta'dilât

icrâsı maddeleri Devlet-i Aliyyece mesâ'il-i hayâtiyeden olup bunların suver-i mezriyede tesviyesine muvaffakiyet Rumeli kıt'asının yeniden feth u teshîri demek olacağı rehîn-i rütbe-i bedâhet olmasıyla İngiltere Devleti'nin Devlet-i Aliyyeye şu yolda olan hizmet-i âzîmesi ve ilerüde vukû' bulabilecek tahtîyâtı men' için 'akd-ı itifâka mübâdereti memnûn olacak mevâddandır."30

İngiliz Hükûmeti'nin İstanbul elçisi olan Layard, Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu siyasî perspektifini belirten mazbatasını, Padişaha arzettikten sonra, bu kez Kıbrıs'ın İngiltere Hükûmeti tarafından talep edilmesinin sebeplerini ortaya koymuştur:

"İngiltere Devleti'nin Akdeniz'de eşyâ ve mühimmât ve 'askeriye ikâmesiyçün Malta cezâresinden başka müstemlekâtı olmayub cezâîr-i seb'a ise bu maksad için pek elverişli olduğu halde her nasılsa mukaddemâ Yunan'a terk edilmiş ve bu kerre şiddet-i lüzûmu his olunmuşsa da istirdâdı kabûl olunamayacağından diğer münâsib bir mahal araştırıldıkda mezkûr Kıbrıs cezâresinin gerek Suriye sevâhiline ve gerek Anadolu'nun lüzûmlu olan cihetine kurbîyeti bulunduğundan İngiltere Devleti orada icâb eylediği halde lâzım gelen mahalle sevk edebilmek için mikdâr-ı kâfî 'asker ikâme edeceği ve külliyetlü mühimmât-ı harbiye ve levâzimât-ı askeriyye bulunduracağı ve İngiltere şimdiye kadar Avrupa devleti sıfatıyla hareket edüb halbuki Asya kıt'asında Hind gibi bir hitâ-ı 'azîmeye mâlik ve mutasarrıf olup orada taht-ı tâbi'yetinde bulunan nüfûsun mikdân Rusya'nın nüfûs-ı mevcûdesinin iki mislinden ziyâde bulunduğu ve bu ana değin Hindistan'da istihdâm eylemekde olduğu 'asâkiri Avrupa kıt'asında kullanması kânûnen gayr-ı mücâz iken bu kerre parlamentoca buna muvâfakât olunmasıyla bundan böyle Hind'den istenildiği kadar 'asker celb ve istihdâmı mümkün olacağı cihetle cezâre-i mezkûrenin "cihet-i mülkiyyeti yine Devlet-i Âliyyece" bâkî olup İngiltere Devleti'nin zabt ve idâresinde bulunduğu müddetçe şimdiye kadar masârif-i idâre-i mahalliye çıkarıldıktan sonra her sene ne mikdâr vâridât alınmakda ise bu, devlet-i müşârün-ileyhâ tarafından sene be sene hazîne-i celîleye te'dîye ve ifâ kılınacaktır"31 .

Yukandaki bilgilerden de anlaşıldığı üzere İngiliz Hükûmeti, Basra Körfezi ve Doğu Akdeniz'de belirecek bir Rus tehlikesini önlemek bakımından, daha savaşın başanında Doğu Akdeniz'de bir üs elde etme fikrini ortaya koymuştur. 1878 yılının Mayıs ayı başlannda, bu üs fikri daha da kuvvetlenmeye başlamıştır. İngiliz Hükûmeti'nin, Doğu Akdeniz'de üs olarak Kıbrıs'ı seçmesinde, Milli Savunma Bakanlığı'nın istihbarat başkanlığı yapan Albay Home'un verdiği raporların, önemli rol oynadığı söylenmektedir 32.

Bu rapora göre İngiltere Hükûmeti, öyle bir yeri kendine bağlamalı ki, askerî yönden, İngiliz kuvvetlerinin gerek Kafkas ötesi ve gerek berisinden, gerekse Yukarı Dicle ve Fırat nehirlerinden yapılacak hücumlara karşı, derhal mukabele edebilecek durumda bulunması gerekmektedir.

Belgeden de anlaşılacağı gibi İngiltere Devleti, üs olarak Malta Adası'nı

kullanmıştır. Bu üs dışında, askerî mühimmat veya ticaret için antrepo olarak kullanılacak başka bir Akdeniz üssü de yoktur. Bundan hareketle İngiltere'nin, bunlardan üs olarak istifade etmesini beklemek, büyük bir hatadır. Bütün yakın olan Kıbrıs'ı, üs olarak değerlendirdiği görülmektedir. Zaten belgede "... lâzım gelen mahale sevk edebilmek için mikdâr-ı kâfi 'asker ikâme edeceği ve küllüyetlu mühimmât-ı harbiyye ve levâzımât-ı 'askeriyye bulunduracağı..."³³ şeklinde ifade edildiği, görülmektedir.

İngiltere Hükûmeti, Osmanlı Devleti'nden, Hindistan'daki askerî kuvvetlerini, gerektiğinde Avrupa ve Asya'ya aktarabilmek gayesiyle, Akdeniz'de tabî bir üs olan Kıbrıs'ın, idarî ve tasarrufî haklarını alabilmek için talepte bulunmuştur. Bu sebeple "... cihet-i mülkiyyeti yine Devlet-i Aliyyece bâkî..."³⁴ olmak kaydı ile, idarî masrafları genel vergiden düşürmek suretiyle, artan miktarda Devlet-i Aliyye'ye verilmesi kararlaştırılmıştır³⁵.

Kıbrıs'ı kaybetmek istemeyen Bâb-ı Âli, İngiltere'nin bu teklifini hemen kabul etmemiştir. Zirâ, Kıbrıs gibi önemli bir Ada'nın, terkedilmesinin zararları bellidir. Kaldı ki, halkın böyle bir teklife tepkisi yanında, diğer devletlerin benzer isteklerde bulunması ihtimali de vardır. Üstelik İngiltere'nin anlaşma hükümlerine uyup uymayacağı, Berlin Kongresi'nde Türk tarafını destekleyip destekleyemeyeceğini tahmin etmek, çok zordur. Osmanlı Devleti'nin bu tedirginliğini, belgede de görmek mümkündür:

"İngiltere sefirinin şayet Kıbrıs hakkındaki teklifi Bâb-ı Âli tarafından reddolunacak olursa, Devlet-i Aliyyece vehâmeti müceb olacağı ve kongrenin dahi ictimâ' edemeyeceği yollu tehdîdâtı ve bu sûrete muvâfakat olduğu taktîrde Rusyalıların üç güne kadar İstanbul havâlisinden çekilecekleri gibi beyânâtı ve içinde bulunmakta olduğu halin müşkülâtı Hükûmet-i Seniyye'yi, cezûrenin İngiltere'ye terki hakkındaki teklife muvâfakâta mecbûr etmiş ve bu husûsda Hey'et-i Vükelâ'ca tanzîm kılınan mazbata 'atabe-i ulyâya takdîm kılınarak "mücebince icrâ olunsun" İrade-i Seniyye'siyle Bâb-ı Âli'ye iâde olunmuş olmakla İngiltere'nin taleb eylediği varaka imzâ edilmiştir"³⁶.

Bununla birlikte Osmanlı Devleti'nin, Berlin Kongresi'nde İngiltere'nin desteğini tam olarak alamadığı görülmüştür.

Bilindiği gibi Ayastefanos Muahedenâmesi kabul edilemez maddeler içerdiğinden, batılı devletler tekrardan barış görüşmelerinin başlaması için baskı yapmıştır. Rusya, kendi menfaatlerine aykırı düşmesine rağmen, bu öneriyi kabul etmek zorunda kalmıştır.

Ayastefanos Muahedenâmesi'ni tâdil ettirebilmek için, Berlin Kongresi'ne fevkâlade ehemmiyet veren ve bu hususta Rusya'ya karşı batılı devletlerden ve bilhassa İngiltere'den istifade etmek isteyen Sultan Abdülhamid II.'in, bu sırada büyük bir siyasî faaliyet gösterdiği bilinmektedir. Fırsattan istifade etmek isteyen İngiltere'nin, Kıbrıs meselesini ortaya atması, işte bu Berlin hazırlıkları

esnasındadır. Kıbrıs Adası'nı, Osmanlı hakimiyeti altında bulunması şartıyla işgal etmek isteyen İngiltere, buna mukabil olarak Kongre'de, Ayastefanos Muahedenâmesi'ni tâdil edeceğini belirtmiştir³⁷. Bunun böyle olmadığı, Berlin Kongresi'nden sonra imzalanan anlaşmayla, açıkça görülmüştür. Zirâ, bu anlaşma sonunda arazi terki, sınır tashihi, idarî ve geçici işgal deyimleri adı altında Osmanlı Devleti'nin, Bulgaristan'a, Romanya'ya, Sırbistan'a, Avusturya'ya, Yunanistan'a, Rusya'ya, İran'a ve İngiltere'ye terketmek suretiyle, kaybetmiş olduğu arazi ve nüfusun toplamı, toprak olarak 212.440 km² ve 5 milyon 455 bin insandır³⁸.

Görüldüğü gibi Berlin Kongresi'nde, Ayastefanos Muahedenâmesi, esaslı bir değişikliğe tâbi tutulmakla beraber, yine de Osmanlı Devleti üzerinde ağır yükümlülükler bırakmıştır. Ancak, İngiltere'nin ısrarı ile Eleşkirt Ovası ve Bayezid şehrinin Osmanlı Devleti'nin elinde kalması sağlanmış, fakat harp tazminatı karşılığı olarak Elviye-i Selâse'nin (Kars, Ardahan ve Batum) Rusya'ya bırakılması önlenememiştir³⁹. Bundan hareketle diyebiliriz ki, Berlin Kongresi, Osmanlı Devleti'nin kısmî⁴⁰ bir şekilde bölündüğü, ender kongrelerden biridir.

Bunun yanı sıra İngiltere'nin, Ada'nın idarî tasarrufunu alabilmek için Osmanlı Devleti'ne baskı yaptığı bilinmektedir. Özellikle, Ayastefanos Muahedenâmesi'nden Berlin Kongresi'ne kadar geçen zaman dilimi içinde, İngiliz Hükûmeti'nin, Osmanlı Devleti'ne karşı uyguladığı siyasî baskıyı, adı geçen belgeden anlamak mümkündür. Zirâ, İngiltere, Berlin Kongresi'nden sonra meydana gelecek siyasî hadiselerin, Kıbrıs'ı alabilmesi hususunda kendisini oldukça zorlayacağını bilmektedir. Bu sebeple, Ada'nın, Berlin Kongresi'nden önce İngiltere'ye devredilmesi için Osmanlı Devleti'ne her türlü siyasî baskı yapıldığı anlaşılmaktadır. Aksi takdirde, Berlin Kongresi'nden sonra alınacak Ada'nın, Avrupa devletlerince normal karşılanmayacağını, hatta ve hatta Avusturya'nın Balkanların en önemli ülkeleri olan Bosna ve Hersek'te güvenliğini bahane ederek, asker bulundurmaya isteme hakkının doğacağını, bizzat Osmanlı Devleti'nin yetkililerince belirtilmiştir. Bununla ilgili olarak belgede şöyle denmektedir:

*"İngiltere tarafından talep olunan Kıbrıs cezâresinin tasarruf ve idâresiyçün bir müddet ta'yîn olunmaması ve kongrede her şey kararlaşıb imzâ olunmasını müte'âkib İngiltere'nin cezâre-i mezkûreyi taht-ı idâresine almasının sâ'ir devletlerin i'tirazlarını mücib olması, Rusya Devleti'nin kongrede edeceği fedâkârlıklardan nedâmetle kararları kabûl etmeyerek İngiltere ile muhârebeyi göze kestirmesi ihtimâli ve Hükûmet-i Seniyye'nin yeniden bir muhârebeye girişmesi pek müşkül olması ve kongrede iş bittikten sonra İngiltere'nin cezâre-i mezkûreyi zîr-i idâresine alması Avrupaca acayip gözükeceği misüllü Avusturya Devleti'nin dahi şimdiki halde muvakkat sûretiyle 'asker idhâl etmek istediği Bosna ve Hersek kıt'alarında daimi sûretde yerleşmek isteyeceği ihtimâlleri Bâb-ı Âliyye'ce nazar-ı i'tibâra alınarak..."*⁴¹ belirtilmiştir.

Kaldı ki Berlin Antlaşması'nda, Bosna ve Hersek'in, teorik olarak Osmanlı

Devleti'ne bağlı kalması, ancak Avusturya-Macaristan tarafından işgali ve yönetimin bu devlete bırakılması kararlaştırılmıştır. Bu konudaki düzenlemelerin, Osmanlı ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu arasında ikili görüşmelerle yapılması da karara bağlanmıştır.

Osmanlı Devleti, bu görüşmelerde zaman kazanma yollarına başvurunca, Viyana, Bosna ve Hersek'i işgal emrini vermiştir. Bâb-ı Âli, durumu İngiltere'ye bildirerek, *"koşullar belirlenmeden yapılan bir işgalin"*⁴² Berlin şartlarına aykırı olduğunu ileri sürmüştü de, müsbet bir sonuç alamamıştır.

Belgede, Osmanlı Devleti'nin, İngiltere'nin Kıbrıs hususundaki taleplerine bir anlam veremediğini, hatta şikâyet-var bir şekilde durumu değerlendirdiğini görmekteyiz. Osmanlı Devleti, özellikle, bunu İngiltere gibi bir devletin yapmasını, fevkâlade yakışsız olarak değerlendirmektedir. Şöyle ki:

*"... Bâb-ı Âli, ... İngiltere Hükûmeti'ne karşı hareket etmek ve talebini red eylemek ve devlet-i müşârün-ileyhâyı kendusine düşman etmek hâl ve mevki'inde değil idi. Fakat İngiltere'nin bu hareketi bütün Avrupa efkâr-ı umûmiyyesince ve Amerika'da takbîh edildiği gibi İngiltere'de bile sû-i te'sîr hâsıl eyledi ve sırf kendi menfa'atî nokta-i nazarından hareket ederek... siyâset-i Devlet-i Âliyye lehinde olmasından istifâde ile Kıbrıs cezâresini kendusine terk ve ihâleye Hükûmet-i Seniyye'yi icbâr etmek İngiltere gibi bir devlet-i cesimeye yakışur hâllerden değil idi"*⁴³. Lâkin, unutulmaması gereken bir husus vardır ki İngiliz Hükûmeti, Orta Doğu'daki menfaatleri gereği, Osmanlı Devleti'ne baskı yapmıştır. Üstüne üstlük buna, bir de Hindistan coğrafyası menfaatleri eklenince, İngiliz Hükûmeti, siyasî baskısını artırmış ve bu husus hakkında, Kıbrıs'ı, bir koz olarak kullanmıştır⁴⁴. Zaten İngiltere'nin başlıca amacı, Kıbrıs'ı stratejik nedenlere dayanarak işgal etmektir. Bunu, en açık şekliyle, 1919 yılında İngiliz İşçi Partisi temsilcisi MacDonald, şu sözlerle değerlendirmiştir:

*"İngiltere, Kıbrıs'ı stratejik sebeplerle, doğu ticaret yolunu korumak için işgal etmişti(r)..."*⁴⁵

BELGE İLE İLGİLİ DEĞERLENDİRME

Buraya kadar Kıbrıs'la ilgili genel bir bilgi verilmiştir. Her ne kadar da bazı hatalı bilgi verilmişse de, Kıbrıs'ın siyasî tarihi ile ilgili kısa bir değerlendirme de yapılmıştır. Bundan sonraki ifade edilecek değerlendirmeler, esas itibarı ile orijinal olacaktır.

Bilindiği gibi, Ayastefanos Antlaşması'nı (3 Mart 1878) bertaraf etmek için başta İngiltere olmak üzere bütün Avrupa devletleri, Berlin'de yeni bir toplantı yapmak istemişlerdir. Yapılan müzakereler sonucunda, 13 Temmuz 1878 tarihinde anlaşmaya varılarak, imza atılmıştır. Berlin'de yapılan konferansa, Osmanlı Devleti'ni temsilen Safvet ve Ethem Paşalar⁴⁶ iştirak etmişlerdir.

Karatodori Paşa da, Osmanlı tebaası bir Rum olarak, Bâb-ı Âli'yi temsilen, heyetin içinde bulunmuştur. Karatodori, "Revue de deux Mondes" adlı dergide, hatıralarını anlatarak, Berlin Kongresi'nde Türk murahhasların içinde bulunduğu karmaşık durumu şöyle anlatmaktadır:

"Eğer Bâb-ı Âli böyle bir ittifaknâmenin mevcûdiyetinden vaktiyle murahhaslarını haberdâr etmiş olsa idi Hükûmet-i Seniyye lehinde bezl-i mesâ'ir etmeleri için İngiliz murahhaslarını tazyîk ederek daha ziyâde müstefid olur idik" ⁴⁷.

Bundan anlaşılıyor ki, 25 Mayıs 1878 tarihinde, İngiliz elçisi Layard'ın Yıldız Sarayı'nda Osmanlı Devleti'ne teklif ettiği ittifak anlaşmasının şartlarından, başta Avrupa devletleri olmak üzere, hiç bir devletin haberi yoktur. Kaldı ki Osmanlı Devleti'nin, adı geçen ittifak anlaşmasını, Berlin Kongresi'ne gönderdiği murahhaslarından bile saklı tuttuğu, iddia edilmektedir. Kanaatimiz odur ki, ilk görüş doğru olsa bile, ikinci görüşün doğruluk derecesi tartışma götürmektedir. Yani, Avrupalı devletlerin, adı geçen ittifak anlaşmasından haberi olmadığı doğrudur. Lâkin, Osmanlı Devleti adına Berlin'deki kongreye katılan Türk murahhaslarının, bu ittifaktan haberdar olmamaları, oldukça gariptir. Zirâ, Safvet Paşa, o dönemde Osmanlı Devleti'nin Hariciye Nazırıdır ve Osmanlı Devleti adına her türlü dış ilişkileri, Sadrazam ve Padişah'la birlikte yürütmektedir. Dolayısıyla, Osmanlı Devleti'nin İngiltere ile yaptığı ittifak görüşmelerinden veya ittifak anlaşmalarından haberdar olmaması, pratikte mümkün değildir. Mahmud Celâleddin Paşa'ya göre ise, Hariciye Nazırı Safvet Paşa, bu ittifaktan haberi olmadığını iddia etmektedir⁴⁸.

Şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki, Avrupalı devletler, bu ittifaktan haberdar olsalardı, Berlin Kongresi'ndeki müzakerelerin, İngiltere için çok çetin geçeceği bir gerçektir. Belki de Kıbrıs'ın İngiltere'ye verilmesi, Avrupalı devletlerin siyasî baskısı ile mümkün olmayacaktı. Dolayısıyla Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında, 4 Haziran 1878 tarihinde İstanbul'da imzalanan anlaşma, gizli tutulmuştur. Aslında, başlangıçtan itibaren bu, iki tarafın da isteği bir husustur. Ancak bir ay geçmeden İngiltere, Ada'yı işgal etmek için sabırsızlanmıştır. Bâb-ı Âli ise 13 Haziran'da toplanacak Berlin Kongresi'nin sonuna kadar gizliliğin devam etmesini istemiştir⁴⁹. Lâkin hadise, daha sonra da görüleceği gibi İngiltere'nin lehine değişmiş ve Ada, Berlin Kongresi'nden önce İngiltere tarafından işgal edilmiştir. Bununla ilgili olarak Karatodori, eserinde şöyle demektedir:

*"İngiltere'nin ittifaknâmeyi mektûm tutmasından maksadı... kongreye iştirâk etmiş olan dâvel-i muazzama-ı sâ'ireye oyun oynamak idi"*⁵⁰.

Berlin Kongresi'nde İngiliz murahhaslarınca, gizli tutulan bu ittifak anlaşmasının, neden açıkça ifade edilmediğini, Karatodori şu şekilde açıklamaktadır:

"Berlin Kongresi'nde murahhas-ı evvel olan Aleksandır Karatodori

(Alexandre Caratheodory) Paşa vasıtasıyla İngiltere murahhaslarına hâlisâne bildirerek fermân-ı 'âli i'tâsının kongre hitâmına ta'likî taleb olunmuşdu. Lord Salisbury, Karatodori (Caratheodory) Paşa'ya cevâbında fermân-ı 'âlinin behemehâl 'âcilen i'tâsı lâzım geleceğini ifâde ile beraber kongre hitâm-pezîr olmazdan evvel bunu kimseye bildiremeyeceğini ve cezîreyi taht-ı tasarrufa aldiramayacağını taahhüt eylemiş ve fakat bunun muâhede imzâ oluncaya kadar mektûm tutulması hakkında vâki' olan teklîfi kabul etmeyüb İngiliz gemilerinin evvelce Kıbrıs cezîresi sulanında bulunacağı ve ma'mâfih İngiltere'nin evvelce Yunan Devleti tarafından vukû' bulan tecâvüzatı men' için... " 51 şeklindeki açıklama, oldukça dikkat çekicidir.

Lord Salisbury, Osmanlı Devleti'ne sunulan bu mazbaatının, fermân-ı 'âli şeklinde ilân edilmesi, bir başka deyişle, padişahın iradesi halinde yayınlanması için Osmanlı Devleti'ne baskı yapıldığını, teyit etmektedir.

Hariciye Nazırı Safvet Paşa, bazı itirazlarda bulunmuşsa da, Mahmud Celâleddin Paşa'nın Mir'ât-i Hakikât'ine göre, İngiltere sefirinin şiddetli tehdidine maruz kalmış ve derhal imzaya mecbur olmuştur. Bununla ilgili olarak Layard şöyle demiştir:

"Eğer Devlet-i Âliyye şu karara muhalefet eyler ise Kongre'de Mukarrerât-ı Sulhiyye'yi tâdile İngiliz murahhaslarının çalışmayacakları şöyle dursun, İngiltere Devleti, donanması kuvvetiyle, cebren Kıbrıs'ı istilâ edeceği dahî bilinmektedir" 52.

Bu duruma göre Kıbrıs, Ayastefanos Muahedenâmesi'nin tâdiline kurban gitmiştir, diyebiliriz.

Bununla ilgili olarak İngiltere, Ada'nın önüne İngiliz donanmasını göndererek, Osmanlı Devleti'ni, anlaşmaya mecbur etmeye çalışmıştır. Öyle ki, İngiliz Hükûmeti, ittifak teklifini Osmanlı Devleti'ne kabul ettirebilmek için adeta şantaj yapmış ve bu ittifakın kabul edilmemesi halinde, Berlin Kongresi'nin toplanmasının fevkâlade güç olacağı belirtmiştir. Bir ölçüde, Osmanlı Devleti'ne karşı, siyasî tehdit olarak değerlendirilen bu sözler, belgedeki ifade şekliyle aynen şöyledir:

"... İngiltere Der-saâdet'teki sefâret vâsıtasıyla Bâb-ı Âli nezdinde dahi teşebbüsât icrâ ederek fermânın te'hîr-i i'tâsının İngiltere'ce tesîr-i 'âzîm hâsıl eylediğini beyân ve İngiltere'nin Devlet-i Âliyye'ye ibrâz eylediği hidemâtı ta'dâd edilmiş ve tehdîdâta kadar giderek İngiltere'nin Devlet-i Osmâniyye lehinde hiç bir teşebbüsâtta bulunmayacağını ve Prens Bismark Tırhâla, Yanya ve Girid'in Yunan'a terkini teklîf eylemiş iken İngiltere'nin 'adem-i muvâfakatından nâşî şimdilik geri alınmadığını ve eğer bu teklîf tecdîd olunub da fermân-ı 'âli sefârete teslîm olunmadığı taktîrde İngiltere'nin Bismark'ın talebine muhâlefet etmeyeceği ifâde kılınmıştır. İngiltere'nin bâlâda ma'rûz tehdîdâtı Hey'et-i Vükelâ-i Osmâniyye'yi ziyâdesiyle telâşa... " 53 düşürmüştür.

Bununla ilgili olarak George Hill, eserinde oldukça ilginç bilgiler vermektedir. İngiltere Dışişleri Bakanı Salisbury, hükûmetinin İstanbul elçisi Layard'a

göndermiş olduğu 4 Temmuz 1878 tarihli telyazıda, fermanın bir an önce imzalanmasını, elçiden bununla ilgili olarak gayret sarfetmesini, hatta ve hatta her türlü tehditte bulunmasını bildirmiştir⁵⁴.

İngiliz Dışişleri Bakanı Salisbury, yukarıda belirtilen şartlar dahilinde, İngiltere'nin Kıbrıs'a yerleşmesini sağlayacak imkânları gerçekleştirmek üzere hazırladığı talimatı, 16 Mayıs 1878'de, İstanbul Büyükelçisi Henry Layard'a göndermek suretiyle, faaliyete geçmiştir.

Bunun üzerine Layard'ın, 25 Mayıs 1878 tarihinde Yıldız Sarayı'nda, "Başvekalât Makamına"⁵⁵ verilen ve İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne teklif ettiği ittifak anlaşmasının şartları, aynen şöyledir:

*"Eğer Batum ve Ardahan ve Kars veyahud bunlardan birisi Rusya Devleti'nin yed-i tasarrufunda kalub da ilerüde devlet-i müşârün-ileyhâ musalâha-yı kat'îye ile ta'yîn olunan ârâzinin hâricinde olarak Memâlik-i Şâhâne'den bir mahallin istilâ etmek dâiyyesinde bulunur ise İngiltere Devleti zikr olunan mahallin kuvve-i silâhiyye ile muhâfazasıyçün Zât-ı Şâhâne ile ittifâk taahhüd eder ve buna mukâbil Zât-ı Padişâhî dahi Anadolu kıt'asında bulunan Hristiyân ve sâ'ir teb'anın hüsn-i idâre ve himâyeleri hakkında beyne'l-devleteyn muahharen kararlaştırılmak üzere islâhât-ı lâzîminin idhâl ve icrâsını İngiltere Devleti'ne va'ad eder ve devlet-i müşârün-ileyhâyı kendu taahhüdünün ifâsı esbâbını te'mîne muktedir eylemek üzere Kıbrıs cezîresini kendu tarafından tasarruf ve idâre olunmak üzere başlıca olarak devlet-i müşârün-ileyhâya tahsîs ve ta'yîne muvâfakat buyurur"*⁵⁶.

Böylece Layard vasıtası ile İngiltere, niyet ve düşüncelerini resmen Osmanlı Devleti'ne bildirmiş oluyordu. İngiltere, Kıbrıs'ın geçici olarak üs şeklinde verilmesini, buna karşın, yeni bir Rus tehdidine ve saldırısına matuf, iki devlet arasında, savunmaya dayalı bir ittifak anlaşmasının yapılmasını, önermiştir. Layard'ın bu resmî girişimi, Kıbrıs meselesinin fiilî olarak başlamasına neden olmuştur.

26 Mayıs 1878 tarihinde, Safvet ve Sadık Paşalarla, Layard arasında imzalanan söz konusu vesikanın, adı geçen belgede de belirtildiği gibi 13 ve 26⁵⁷ Mayıs'ta değil, tam olarak Mayısın 26. günü imzalanmıştır.

Nitekim, 26 Mayıs 1878 tarihinde toplanan Meclis-i Âli üyeleri, İngiltere'nin bu teklifine pek karşı çıkmamışlardır. Lâkin, bu teklifin sunulduğu mazbataya, Osmanlı Devleti'nin siyasî görüşünü ifade eden bir fıkranın ilâvesini, ayrıca istemişlerdir. Belgede, bu fıkranın ilâve ediliş tarihi 13 Mayıs 94 (1294)⁵⁸ olarak belirtilmiştir. Pek tabii ki bu tarih yanlıştır. Doğrusu 26 Mayıs 1878 (24 Cemaziye'l-evvel 1294) tarihidir. Kaldı ki, aynı metnin Fransızca suretinde de 26 Mayıs 1878 tarihi belirtilmektedir. Bunun yanı sıra Meclis-i Âli tarafından, 26 Mayıs 1878 tarihinde kabul edilen bu teklifte, şu hususlar dikkat çekmektedir:

"Cezîre-i mezkûre varidâtının Hâzine-i Celîle'ye i'tâsı esâsen İngiltere tarafından kabûl olunmuş olmakla bunun her sene sûret-i istifâsı muahharen

beyne'l-devleteyn kararlaştırılacaktır."⁵⁹

Yukarıda ilâve edilen fıkradan da anlaşılacağı üzere, Ada'nın yıllık gelirlerinden, Osmanlı Devleti'ne nasıl ödeneceği hususunda, iki devlet arasında kararlaştırılacaktır.

Bununla birlikte, Osmanlı Devleti ile İngiltere Krallığı arasında, Yıldız Sarayı'nda gizlice imzalanan iki maddelik Kıbrıs Antlaşması çerçevesinde, Bâb-ı Âli, Ada üzerindeki siyasî egemenliğini tamamen kaybetmiş, hukukî egemenliğini ise oldukça sınırlandırmıştır. Bu itibarla iki maddelik anlaşma metni, adı geçen belgede aynen şöyledir:

"Birinci Madde.- Rusya Devleti Batum ve Ardahan ve Kars veyahud mevâki-i mezkûrede birinci yed-i zabtında tutub da ilerüde her ne vakid olursa olsun muâhede-i kat'iyye-i sulhiyye ile ta'yîn olunan Asya Memâlik-i Şâhânesi'nden bir kısmını daha zapt ve istîlâya tesaddî edecek olursa, evvel hâlde İngiltere Devleti memâlik-i mezkûreyi sulh ile muhâfaza ve müdâfa'a etmek üzere Saltanat-ı Seniyye ile birleşmeyi taahhüd eder. Ve buna mukâbil Zât-ı Hazret-i Padişâhî dahi memâlik-i mahrûsada bulunan tebe'a-yı Hıristiyâniyye ve sâ'îrenin hüsn-i idâre ve himâyelerine müte'allik ilerüde ve de devleteyn beyninde kararlaştırılacak olan ıslâhât-ı lâzimeyi icrâ edeceğini İngiltere Devleti'ne va'ad ile beraber devlet-i müşârün-ileyhâyi taahhüdât-ı vâkı'asının icrâsınca lâzım gelen vesâiti te'mîn edebilecek bir hâlde koymak için kendüsine Kıbrıs cezâresini tahsîs ve 'asker ikâmesiyle cezâyeyi idâresine muvâfakat eyles.

*İkinci Madde.- İşbu mukâvelenâme tasdîk olunacak ve tasdîknâmeleri dahi bir ay zarfında ve mümkün olduğu hâlde daha evvelce te'âtû edilecektir. Tasdîken lil-makâli tarafeyn murahhasları işbu mukâvelenâmeyi imzâ ve temhîr etmişlerdir."*⁶⁰

Yukarıdaki şartlardan da anlaşılacağı üzere bu muahede, bir ittifak muahedesinden başka bir şey değildir. Kaldı ki İngiliz Hükûmeti de bu muahedeyi "Kıbrıs Konvansiyonu"⁶¹ olarak ifade edilen, "Savunma Anlaşması" şeklinde değerlendirmektedir.

Görüldüğü gibi, *Kıbrıs Antlaşması* olarak adlandırılan bu belgede, siyasal açıdan oldukça önemli hükümler vardır. Zirâ, bu muahedenâmeye göre İngiltere, Osmanlı Devleti'nin "Kafkas berisi" olarak adlandırılan bölgenin bütünlüğünü, Rusya'ya karşı korumayı, resmen üstlenmiş oluyordu. Bilindiği gibi Avrupalı devletler, 1856 Paris Antlaşması ile, Osmanlı Devleti'ni, Avrupalı bir devlet olarak kabul etmişler ve Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün korunmasını, bizzat üstlenmişlerdir. Hele hele Kıbrıs Antlaşması ile İngiltere Devleti, Osmanlı coğrafyasını korumak için daha da büyük bir yükümlülük altına girmiş oluyordu. Osmanlı coğrafyası o denli büyüktü ki, bu coğrafyanın korunması oldukça güçtür. Bir başka deyişle Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü korumak, potansiyel risk bâbından oldukça tehlikelidir. Bu gerçeği göz önünde bulunduran İngiliz Parlamentosu, bu ittifak anlaşmasına pek ürkek bakmıştır. Gerçi, Kıbrıs'ın şartlı

olarak, fakat geçici bir süre için İngilizlerce işgali, ikinci derece önemli bir hadise sayılmıştır. İngiliz Kabinesi ve Parlamentosu'nca, asıl önemli olan hadise İngiliz Hükûmeti'nin, Osmanlı coğrafyası üzerindeki siyasî ve ekonomik nüfuzunu artırmak maksadıyla, Ada'yı askerî bir üs olarak kullanmak istemesidir. İngiliz Parlamentosu'nun, 4 Haziran 1878 tarihli ve 2 fıkradan oluşan Kıbrıs Antlaşması'nı onaylamasındaki asıl amacını, şu şekilde sınıflandırabiliriz:

1. Rusya'nın tecavüzlerine ve yeni toprak işgallerine son verip, Osmanlı coğrafyasını bu işgallere karşı korumak birinci amaçtır:
*"Rusya Devleti..., Memâlik-i Şâhâne'sinden (Osmanlı Devleti) bir kısmını daha zabt ve istilâya tasaddî edecek olursa evvel hâlde İngiltere Devleti Memâlik-i Mezkûreyi sulh ile muhâfaza ve müdafâ'a etmek üzere Saltanat-Seniyye ile birleşmeyi taahhüd eder."*⁶²

Aslında bütün bunlar, İngiltere'nin, Yakın ve Orta Doğu'daki menfaatlerinin bir gereği olarak değerlendirilmelidir. İngiltere, Rusya Çarlığı gibi Osmanlı Devleti'nin tasfiyesini değil, tam tersine toprak bütünlüğünün devamını ve hatta bir dereceye kadar güçlenmesini bile istemekteydi. Gerçek şu ki, İngilizlerin Osmanlı Devleti için bu istekleri, Türklere karşı duydukları sempatiden ileri gelmiyordu. Esasen, bunun altında yatan gerçekleri daha farklı bir şekilde değerlendirmek gerekmektedir. Şöyle ki:

İngiltere, güneşi batmayan bir imparatorluğa sahiptir. Buna karşın, bu imparatorluğun büyük bir parçasını Hindistan coğrafyası teşkil etmektedir. Bu sebeple, Hindistan'ı teşkilâtlandırmak, iktisadî olarak sömürmek ve de güvenliğini sağlamak, gerekli bir hâl almıştır.

Hindistan istikametinde, İngiliz menfaatlerini tehdit edebilecek en büyük devlet, Rusya olmuştur. Zirâ, Rusya'nın da İngiltere gibi Orta Doğu ve Uzak Doğu politikaları vardır ve bunlar, İngiliz politikaları ile çalışmaktadır.

Bundan başka, İngiltere, Doğu ticaret yollarının emniyeti için olsun, Akdeniz Havzası'ndaki ticarî ve iktisadî menfaatler sağlamak için olsun, Akdeniz politikasına da sahip bulunmaktaydı. Pek tabii ki, Osmanlı Devleti, inhitat devrinde olduğu için, İngiltere'nin Akdeniz'deki bu politikasını tehdit edemezdi. Halbuki, Rusya, Fransa, Avusturya gibi devletler, iktisadî bir inkişaf safhasında bulunmalarından dolayı, Akdeniz'e yerleşmek veya yayılma emelindeydiler. Bu emeller, ancak Osmanlı Devleti zararına ve Akdeniz'de mevcut olan dengenin, İngiltere aleyhine bozulmasıyla gerçekleşebilirdi.

Unutulmaması gerekir ki, Osmanlı Devleti, Avrupa'da herhangi bir baskıcı siyaset takip edecek durumda değildir. Tersine kendisi böyle bir siyaset takip etmek isteyen büyük Avrupa devletlerinin istilâ programlarının başlıca hedefi durumuna gelmiştir.

Bunun haricinde İngiltere, Osmanlı Devleti ile uzun zamandan beri ticarî münasabetlerde bulunan bir devlettir. Bu münasebetler, 1838'de Osmanlı

Devleti ile İngiltere arasında yapılan ticaret anlaşmasıyla daha da artmıştır. İngiltere, Osmanlı Devleti'ni kârlı bir hammadde kaynağı ve elverişli bir pazar olarak görmüştür. ⁶³

Görüleceği gibi İngiltere, bütün bu sebeplerden sonra, Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün ehemmiyetini anlamış ve bu uğurda çok büyük gayretler sarfetmiştir. Bundan hareketle İngiltere, Osmanlı Devleti'nin mevcudiyetini arzu ettiği gibi, kendisini müdafaa edecek bir kudrete ve kuvvete sahip olmasını istiyordu.

İngiliz devlet adamlarından Chatizan 1839 yılında "*Osmanlı Devleti'nin yaşamakta devam etmesinin İngiltere için hayatî önemde bir zaruret olduğunu söylemeyen kimse ile ben konuşmam*"⁶⁴ demiştir.

2. Osmanlı Devleti'nde bulunan gayr-i müslim tebaa hakkında, ıslahatların ivedilikle yapılmasını sağlamak ise ikinci amaçtır:

*"... Memâlik-i Mahrûsada bulunan tebe'a-yı Hıristiyânîyye ve sâ'îrenin hüsn-i idâre ve himâyelerine müte'allik ilerude devleteyn beyninde kararlaştırılacak olan islâhât-ı lâzımayı icrâ edeceğini İngiltere Devleti'ne va'd... (eder)..."*⁶⁵

Yukanda da görüldüğü gibi, anlaşmada Osmanlı Devleti tarafından, İngiltere Hükûmeti'ne iki önemli taviz verilmiştir. Daha doğrusu, Osmanlı Devleti'nin yumuşak karnı olarak ifade edilen bu iki nokta hakkında, İngiltere'ye söz hakkı vermiş olması, siyasal egemenliğine, önemli ölçüde darbe vurması demektir. Fakat hemen belirtelim ki bu anlaşma, hükümlerinin kayıtsız şartsız terki değil, tam tersine hakkının vekâleten bırakılması mevzu bahistir. Dolayısıyla Kıbrıs, hâlâ daha Osmanlı Devleti'nin hükümlerlik sahasında olan bir toprak parçası hüviyetindedir.

Aslında anlaşma, Osmanlı Devleti'nin siyasî geleceği bakımından da ayrı bir önem taşımaktadır. Bu tarihe kadar, kendi imkânları veya yaptığı ittifaklarla siyasî varlığını sürdürmeye çalışan Osmanlı Devleti, o güne kadar kendisine destek olmuş bir devletin, dost sıfatı ile de olsa, siyasî entrikalarla topraklarından bir kısmını, tasarrufuna geçirdiğine şahit olmuştur. Hiç kuşku yok ki bu hadise, Devletin toprak bütünlüğüne karşı çok kötü bir emsâl teşkil etmiştir. Bir başka deyişle, Devletin parçalanması için yeni bir unsur daha ortaya çıkmıştır. O da, toprak talepleridir.

İngiltere, bu anlaşma ile Osmanlı topraklarını paylaşmak anlamına gelen "şark meselesi"ne, yeni bir boyut getirmiştir. O da "mülkiyeti Osmanlı Devletine, tasarrufu, ilgili Devlete ait olan" yeni bir mülkî idaredir. Rifat Uçarol buna, "geçici işgal"⁶⁶ dese de, hukuk bâbından pek geçerli bir kavram değildir. Zirâ, "işgal" lafı, cebirle, meşru olmayan yolla yapılmaktadır. Kaldı ki bu işgal, Osmanlı Devleti ile olan ittifaknâmeye istinaden yapıldığı için meşru olduğunu belirtmek gereksizdir. O hâlde bu tür idarî tarza, "tasarruf-ı meşru mülk" denir. Yani; Osmanlı Devleti'nin bir parçasının meşru yollarla, hükümlerlik haklarının padişahta

mahfuz kalmak suretiyle, ilgili devlet veya devletlere, tasarruf hakkının verilmesidir. Lâkin, hemen belirtelim ki, "tasarruf-ı meşru mülk" kapsamına giren bölgeler, malesef hiçbir şekilde Osmanlı Devleti'nin veya onun mirasçısı Tükiye Cumhuriyeti Devleti'nin egemenlik sahasına geri dönmemiştir. Bunun örnekleri maalesef pek çoktur. Şöyle ki:

1878'de Bosna ve Hersek'in Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun tasarrufuna girmesi; 1882'de İngiltere'nin Mısır'a, Yunanistan'ın 1897'de Girit'e, İtalya'nın 1912'de Oniki Adalar'a bu yolla girmesi, örnek gösterilebilir. Böylece, batılı devletler arasındaki genel denge, yeni devletlerin kurulmasıyla veya yeni bölgelerin emperyalizm kiskacında kalmasıyla değişmiştir.⁶⁷

Önemli bir hususu daha atlamadan geçemeyeceğiz. İngiltere'nin adı geçen anlaşmada, Osmanlı Devleti'nin egemenliğinde yaşayan gayrî müslim tebaa hakkında ıslahat yapmaya onu mecbur etmesi, hatta kendisine karşı sorumlu hale getirmesi, dikkate şayan bir husustur. Bütün bunları, Osmanlı Devleti'nde yaşayan azınlıkları (sosyolojik etnik gruplar), egemen olan Osmanlı Devleti'ne karşı, harekete geçirmek⁶⁸ için hazırlanmış, siyasî entrikalar olarak değerlendirmek mümkündür. Hatırlanacağı üzere Osmanlı Devleti, 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması'yla Balkanlardaki Ortodoks tebaa üzerinde himaye hakkını, Ruslara vermiştir. Bu tavizlerin sonunda, Osmanlı Devleti'nin başına yüzyıl gibi bir sürede, binbir türlü gaile açılmış, Balkanlar barut fıçısına dönmüştür. Bu menfi emsâl ortada iken, İngiltere'ye de buna benzer hakların verilmiş olması, Osmanlı Devleti'nin geleceği için büyük bir tehlike olarak değerlendirilmektedir.

Görünen odur ki, devletin kuruluşundan bu yana, ülkenin ve Türk toplumunun ileri düzeye varması amacıyla yapıldığı sanılan düzen değişiklikleri (Tanzimat, Islahat ve Kânûn-i Esâsî vb.) kim için ve ne için yapıldığı, kimlerce yaptırıldığı, hemen hemen her sözleşmede olduğu gibi, yukarıda sözünü ettiğimiz şu iki maddelik anlaşma metninde de, açıkça görülmektedir.⁶⁹

Mahmud Celâleddin Paşa, İngiltere'nin azınlıklar hakkındaki taleplerini şöyle değerlendirmektedir:

*"... Devlet-i Aliyye, Rusyaluların münhâsıran Anadolu cihetinden tecâvüzleri hâlinde İngiltere'den mu'âvenet taahhüdüne mazhar oluyor ise de mukâbelede Hıristiyân tebe'asının himâyeleriniçün İngilizlerin rey ve taleplerini kabûl ve icrâ etmeği taahhüd ediyor."*⁷⁰

Anlaşmanın ikinci maddesi ile, taraflara, mevcut muahedenâmeyi tasdikleyerek, bunun, en geç bir ay içerisinde, hatta daha da az bir zaman dilimi içinde, karşılıklı olarak birbirlerine teati etmesi hükmü getirilmiştir.

Osmanlı Devleti, bunu mümkün olduğu kadar geciktirmek istemiştir. Kıbrıs üzerindeki hükümlerlik haklarından vazgeçmeyen Osmanlı Devleti, aslında bunu bahane etmiştir. Bir başka deyişle zaman kazanmak için gayret göstermiştir, diyebiliriz. Bu yüzden İngiltere'nin hazırladığı ittifaknâmedeki bazı şartlara, ek maddeler koymak suretiyle Osmanlı Devleti, manevra sahasını genişletmeye

çalışmıştır. Bunun bir sebebi de, İngiltere'yi Berlin Kongresi'nde köşeye sıkıştırıp, kendi yanında yer almasını sağlamak ve bu hususu, bir baskı aracı olarak kullanmaktadır.⁷¹

İngiltere, Osmanlı Devleti'nin aksine, anlaşmanın bir an önce onaylanıp, yürürlüğe girmesini istemiştir. Bunun yanı sıra, Osmanlı Devleti'nin fermanı vermekte gösterdiği isteksizlik devam ederse, Ada'nın tasarrufunu silah kullanarak ele alacağını, bunun ise Osmanlı Devleti'nin yıkılmasına sebep olacağını belirtmiştir. Daha sonra İngiltere'nin İstanbul Büyükelçisi Henry Layard, anlaşmayı imzalamakla başarı sağlamışsa da, bunun yürürlüğe girebilmesi için padişahın onayından geçmesi gerekmiştir. İngiliz Hükûmeti, bu anlaşmaya devletlerarası hukuka uygun bir geçerlilik kazandırmış olmalı ki, 12 Temmuz 1878 tarihinde Kıbrıs'a çıkmış ve Ada'da, İngiliz idaresini başlatmıştır.

Memâlik-i Osmaniyye sınırları içinde olan Kıbrıs'ın, tek bir kurşun sıkılmadan elden çıkmış olması, siyasî meselelerin nasıl çözüldüğüne dair oldukça iyi bir örnektir.

Mahmud Celâleddin'in dediği gibi:

*"... zamân ve hâlin buhrânı şu mülâhazaları ta'mîke vakit bırakmayub, iş oldu bitti ve Kıbrıs elden gitdi."*⁷²

Henry Layard, Abdülhamid'in bu fermanı imzalamasında bazı gecikmelerin olabileceğini ileri sürerek, Sadrazam Safvet Paşa'dan, hükümeti adına bir mazbata verilmesini istemiştir. Layard, bununla, Kıbrıs'ın İngiliz idaresine teslimini meşrulaştırıp, Ada'yı resmen İngiliz egemenliğine almak istemiştir. Safvet Paşa, bu mazbatayı verecek yetkiye haiz olmadığını, bu sebeple Layard'dan, 25 Haziran'da (1878) kabul edilen 6 maddelik yeni bir belgenin, 4 Haziran 1878 tarihli anlaşma belgesine eklenmesini, şart koşmuştur.⁷³

Bundan hareketle Sadrazam Safvet Paşa ile Layard arasında, 4 Haziran 1878 tarihli anlaşmaya "Ek" olarak, 1 Temmuz 1878 günü, İstanbul'da yeni bir anlaşma imzalanmıştır.

Bu anlaşmanın orjinal metni aynen şöyledir:

"Evvelen: Ada'da kemâkân bir mahkeme-i şer'iyye bulunacak ve bu mahkeme Ada'nın âhâli-i İslâmiyye'sine âit mesâlihden yalnız mesâlih-i şer'iyyeyi rü'yete devam eyleyecekdir.

Sâniyen: Cevâmi'-i şerîfe ve İslâm mezârlığı ve mekteplerine ve Ada'da bulunan sâ'ir te'sîsât-ı dîniyyeye ait emlâk ve ârâziye İngiltere Hükûmeti tarafından ta'yîn olunacak bir me'mûr ile idâre etmek üzere Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti dahi âhâli-i İslâmiyye-i cezâreden birini me'mûr ta'yîn eyleyecekdir.

Sâlisen: İngiltere mesârif-i idâre çıkarıldıktan sonra vâridâtın elyevm fazla

kalan mikdânını sene be sene Bâb-ı Âliye te'diye edecek ve bu fazla geçen beş senenin yirmi iki bin dokuz yüz otuz altı keseye ta'yîn olunan hatt-ı mutavassıt vâridâtı üzerine hesap ve ta'yîn ve mezkûr fazladan sonra usûli vechile tahkîk kılınacak ve bunun yekûnünden mezkûr beş senede ârâzi-i emîreyye ve Evkâf-ı Hümâyûn'un satılmasından veya iltizâma verilmesinden hâsıl olan âkçe hârîç tutulacaktır.

Râbî'an: Bâb-ı Âli Kıbrıs'da bulunan ârâzi-i emîriyyeyi ve Evkâf-ı Hümâyûn'u serbestce fûrûht ederek veya iltizâma vererek bunlardan hâsıl olacak âkçe üçüncü bendde zikr olunan vâridât-ı cezîre dâhilinde tutulmayacaktır.

Hâmîsen: İngiltere Devleti umûr-ı nâfi'a ve sâ'ir fâ'ida-i 'umûmiyye makâsîdına mebnî lâzım gelen ârâziyi ve ârâzi-i gayr-i mevrû'ayı kıymet-i münâsebe ile almak için hakk-ı mubâyâ'ayı iktizâ eden me'mûrları vâsıtasıyla icrâ edebilecektir.

Sâdisen: Eğer Rusya, Kars ve muhârebe-i âhîrede Ermenistan'da zabt etmiş olduğu sâ'ir yerleri Devlet-i Osmâniyye'ye red edecek olursa Kıbrıs Adası İngiltere tarafından tahliye edilecek ve 1878 senesi haziranının dördü tarihli mukâvelenâmenin dahi hükmü olmayacaktır. 1 Temmuz 1878."74

İngiltere'nin, Kıbrıs Adası'nın idaresi ve orada asker bulundurması ile ilgili olan bu anlaşma şartları, her iki tarafın taahhütleriyle karara bağlanmıştır. Bu, hadisenin bir boyutu olarak değerlendirilmelidir. Asıl kazanç, her ne kadar zararlı olsa da, Osmanlı Devleti'nin, Kıbrıs üzerindeki hükümlanlık, ekonomik ve belki de psikolojik haklarını korumaktır. Osmanlı Devleti'nin, Ada'da yaşayan müslüman tebaanın, özellikle şer'î hukuka istinaden yaşamasını sağlamak için ileri sürdüğü şartları, İngiltere'ye kabul ettirmiş olması, o dönem için oldukça önemli kazançlardır.

Bütün bunlardan hareketle, yukarıda ifade edilen maddelerin tahliline geçmeden önce, bir hususu daha özellikle tespit etmek gerekir:

Belgede, bu maddelerin ek olduğu belirtilerek, İngiltere'nin Kıbrıs'ı alma koşullarında, bazı farklılıkların olduğu görülmektedir. Belgede, bu hususla ilgili olarak şöyle denmektedir:

"Kıbrıs Adası'nın idâresine ve 'asker ikâmesine müte'allik olan şerâ'it-i 'atiyyeye İngiltere'nin muvâfakat eylediği tarafeyn-i müte'âkideyn beyninde mukarrerdir."75

Bu belgeye göre İngiltere'nin, Ada'yı alma koşulları:

- a. İdarî,
 - b. Asker ikâmesi
- şeklinde sınıflandırılabilir.

Harry Luke'un "*Cyprus Under The Turks*" adlı eserinde, bu husus daha farklı bir şekilde ifade edilmektedir. Luke, İngiliz idaresine giren Kıbrıs'ın giriş şartlarını şöyle sınıflandırmaktadır: "*Kıbrıs Adası'nın yönetimi ve işgali ile ilgili aşağıdaki koşullara, İngiltere'nin uymayı kabul ettiği, Yüksek Akit Taraflar arasında kararlaştırılmıştır.*"⁷⁶

Yani İngiltere'nin, Ada'nın:

- a. İdaresi,
- b. İşgali

ile ilgili olarak ortaya konan 6 maddelik anlaşmayı imzaladığı ifade edilmektedir.

Bundan da görülüyor ki, İngiltere, kendini Ada'nın daimî değil, geçici sahibi olarak değerlendirmektedir. "*Kıbrıs Meselesi*" adlı belgede, Osmanlı Devleti'nin Hariciye Nezareti konuyu "işgal" olarak değil, "üs edinme" veya "askerî tedbirler için verme" olarak değerlendirmektedir. Daha doğrusu Osmanlı Devleti, bunu hususî olarak "işgal" şeklinde değerlendirmemiştir. Zirâ bu kelimeyle Osmanlı Devleti, kamuoyunu ikna etmenin ne denli zor olduğunu görmüştür. Buna karşın, İngiltere Hükûmeti, bunu, "meşru bir işgal" olarak görmüşse de, bu tarihten sonra yaptığı çalışmalara dayanarak, bunun böyle olmadığı rahatlıkla söylenebilir. Dolayısıyla gerek İngiliz Hükûmeti, gerekse Bâb-ı Âli'nin tutum ve davranışlarının, taban tabana zıt olduğu ortaya çıkmıştır.

ANLAŞMA MADDELERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu açıklama ve değerlendirmelerden sonra, anlaşma maddelerinin değerlendirilmesine geçmekte, fayda vardır:

1. Ada'da yaşayan müslümanların, dinî haklarının ve mallarının müslüman makamları tarafından, idare ve muhafaza edilmesi şartı konmuştur (*Madde:1*). Bu sebeple dinî mevzularla meşgul olacak bir mahkemenin (mahkeme-i şer'iyye) kurulması, kararlaştırılmıştır. Buna karşın kısa bir süre sonra İngiltere, Evkafı denetim altına almakla kalmamış, aynı zamanda Osmanlı yargı sistemini de yavaşça ortadan kaldırmıştır. İngiltere, adı geçen yargı sisteminin yerine, İngiliz yargı sistemini koymuş, bunun yanı sıra İslâm mahkemelerinin yetkilerini de önemli ölçüde kısıtlamıştır. Bunu, 14 Ağustos 1878 tarihinde imzalanan ek anlaşma ile, Kıbrıs'ta kazandığı yasa yapma hakkına istinaden, 17 Ocak 1879 tarihinde, Kraliçe adına bir adalet mahkemesi kurmuştur. Ayrıca 1822 yılında, *Kraliyet Buyruğu*yla (*Order-in-Council*)⁷⁷, şer'î ve örfî hukuka binaen kurulan Türk mahkemelerini, resmen ortadan kaldırmıştır. Yine bir İslâm müessesesi olan Müftülük makamı da, İngiliz Yönetimi tarafından 1 Ocak 1929 tarihinden

itibaren kaldırılmıştır. Böylece İslâm dünyasında yüzyıllar boyunca var olan ve Kıbrıs'ta, 1571 yılından itibaren faaliyetini sürdüren Müftülük müessesesi, artık tarihe mal olmuş bir müessese durumuna gelmiştir.⁷⁸

2. Adada kurulması öngörülen Mahkeme-i Şeriye'nin nüfuzunu artırmak için de, İstanbul'daki Evkâf-ı Hümayûn Nezareti tarafından seçilecek Ada halkından bir müslümanın, Kıbrıs'ta bulunan İslâm müessese ve teşekkülleri ile ilgili sorunlarla alâkadar olması hususunda, kurallar konmuştur (*Madde:2*). Osmanlı Devleti'nin bu yöndeki talebini, ilk olarak Layard'ın, İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Salisbury'e göndermiş olduğu 29 Mayıs 1878 tarihli belgeden anlıyoruz. Osmanlı Devleti'nin bu talebini kabul etmek gerektiğini belirten Layard, bunun, hem Kıbrıs Ada'sındaki, hem de başka yerlerdeki müslümanların üzerinde, fevkalade olumlu bir tesir bırakacağını⁷⁹, böylece Ada Müslüman'larına, kendi dinleri ve müesseseleri için gösterilecek saygının, takdire şayan olacağı belirtilmiştir. Layard, Ada Müslüman'larına bu kadar az bir dinî imtiyaz verilmesinin bile İngiltere'ye prestij kazandıracağına, Hindistan'daki müslümanların sempatisinin de kazanılmış olacağına inanmaktadır.⁸⁰ Bu pazarlığın, İngiltere için hiç de pahalı olmadığı söylenebilir.

Diğer hususlarda olduğu gibi İngiliz Yönetimi, Ada Türkleri'nin tasarrufunda olan Evkaf mallarının denetim ve idaresini de, 1880 yılının Haziran ayında, tamamen ele geçirmiştir.⁸¹ Ada'daki İslâm müesseselerinin mal ve arazilerini denetleyip işletmek için bir İngiliz görevliye ek olarak öngörülen Müslüman görevli, bir türlü görevine başlayamamıştır. yüzden Evkaf mallarının yönetimi, ta baştan İngiliz Yönetimi'nin kontrolü altına geçmiştir diyebiliriz. İşin ilginç yanı, Evkaf mallarından elde edilen gelir, Osmanlı Hükûmeti'ne devredilmesi gerekirken, tam tersine, İngiliz hazinesine devredilmiştir. Ayrıca İngiliz Yönetimi, Ada Türkleri'nin Evkaf hususları ile ilgili meselelerin hâlli için bütün yetkileri, İngiliz Yüksek Komiseri'ne devretmiştir.⁸² Bunu, 1890 yılında Ada'da Yüksek Komiser (vali) olarak bulunan Henry Bulwer'in, Sömürgeler Bakanı Lord Knutsford'a göndermiş olduğu, 15 Mayıs 1890 tarihli yazıda, 1888-1889 yılları arasında Evkaf hesaplarına ait son on yılın gelirleri, henüz Osmanlı Devleti'ne teslim edilmediğini belirtmiş olmasından anlıyoruz.⁸³ Bununla birlikte İngiliz Yönetimi, memur olan Türk Evkaf görevlilerini, Kıbrıs Türk halkının tabî liderleri olarak görmüş ve onların aracılığı ile, her istediğini yaptırmaya çalışmıştır. Evkaf, kötü yönetim yüzünden, bakımsız ve verimsiz bir hâle gelmiştir. Bu müessese, o derece kötü yönetilmiştir ki, çalışanlarının maaşlarını ödeyebilmek için birçok emlak ve arazisini⁸⁴ satmak zorunda kalmıştır. Ada'daki İngiliz Yönetimi, zaman dilimi içinde Evkaf'ın değerli binalarını düşük kira ile resmi dairelere ve Rum Toplumunda bulunan itibarlı kişilere kiralamıştır. Böylece Evkaf bütçesi, en güçlü rant gelirlerinden büyük ölçüde mahrum bırakılmıştır. Sonuçta, bu hususla ilgili olarak, yüzbinlerce dönümlük Afrendika Çiftliği'nin Rum'lara bu yolla

geçtiğini belirtmektedir.⁸⁵ Böylece, Türk Toplumunu, Evkafın yönetimi hususunda doğrudan veya dolaylı biçimde görüşlerini yansıtmaya hakkından yoksun bırakılmıştır. İngiliz Yönetimi, bu müesseseyi idare ederken, Türk Toplumuna hiç bir şekilde danışma ihtiyacı hissetmezken, Rumların dinî müesseselerinin idaresine, hiç bir şekilde karışmamıştır.

3. İngiltere Devleti, idarî masrafları çıkardıktan sonra, gelir fazlasını her yıl Bâb-ı Âli'ye ödecekti. Bu gelir fazlası, son beş senenin 22.936⁸⁶ kese olarak kabul edilen, ortalama gelir (hatt-ı mutavassıt) üzerinden hesap edilecekti (*Madde: 3*). İngiliz Hükûmeti, son beş yıllık verginin ortalamasını ödemeye itiraz etmemiş olmakla beraber, bu verginin daha sonra Osmanlı Devleti'ne tevdi edilmek üzere bırakılmış olduğu görülmektedir. Zirâ, İngiltere Hükûmeti, bu verginin tamamını 1879 yılında Osmanlı Devleti'ne ödeyerek, adı geçen verginin ödenmesine, hukuken son vermiştir.

4. Bâb-ı Âli, aynı zamanda Kıbrıs'ta bulunan Osmanlı padişahına ait arazilerin (ârâzi-i emîriyye) ve diğer malların, serbestçe satış ve kiralama (iltizam) hakkını elinde bulundurmaktadır (*Madde:4*). Kaldı ki bütün bunlardan elde edilecek gelir, anlaşmanın üçüncü bendinde yer alan "Ada gelirlerinden" sayılmayacaktı. İngiltere, Bâb-ı Âli'nin bu isteğine şiddetle karşı çıkmıştır. Gelirlerdeki yıllık artışın, Ada'daki inşaat faaliyetleri ve diğer işlere yatırılacağı gerekçesi ile, artış gelirlerinin Osmanlı Devleti'ne verilmesini istememektedir. Bu yüzden, Bâb-ı Âli, 3 Şubat 1878 tarihinde, yılda 5.000 sterling tutarında bir ödeme karşılığında, İngiltere'nin lehine bu talepten vazgeçmiştir.⁸⁷

Genel bir değerlendirme yapmak gerekiyorsa, İngiltere, Osmanlı Devleti'ne Kıbrıs'tan elde edeceği gelire karşılık, her yıl 87.986 sterling verecektir. 3 Şubat 1879 tarihli protokole göre ise, İngiltere'nin, Osmanlı Hükûmeti'nin Kıbrıs'taki arazisinin gelirine mukabil, 5.000 sterling vermesi kararlaştırılmıştır. Böylece, İngiltere tarafından Bâb-ı Âli'ye verilecek senelik icar toplamı, 92.986 sterling tutarında olduğu görülmektedir. Ayrıca bu meblâğa, her yıl 4.166.220 okka tuz bedeli de ilâve edilecektir.⁸⁸ Lâkin, bahis konusunu olan meblâğ, 1914 yılında 1. Dünya Savaşı'nın ilânına kadar, Düyun-ı Umumiyye idaresinin tasarrufunda olması hasebiyle, Osmanlı Devleti'ne hiç bir şekilde ödenmemiştir. Meblâğ, Osmanlı Devleti'nin dış borçlarına tahsis edilmiştir.

Bu hususla ilgili olarak Kıbrıslı Rumların, oldukça ilginç bir değerlendirmesi olmuştur. 3 Ocak 1955 tarihinde *Alithia* adlı bir Rum gazetesinde çıkan habere göre, Osmanlı Devleti, "... *Adayı, mercimek parasına kiraladı...*"⁸⁹ şeklinde bir yorum yapılmıştır.

Yukarıda da görüldüğü gibi 1., 2. ve 4. maddeler, kesin hükümler içermektedir. Hükümlerin kesin olması, tabiatı ile yoruma mahal vermemektedir.⁹⁰

5. Ada'daki arazinin hukukî durumuna gelince, İngiliz Hükûmeti'nin, ekilmiş araziye, uygun bir fiyata zorla olsa da, kendi memurları tarafından satın almaya, tam yetkili olduğu belirtilmiştir (*Madde:5*). Hatta bu sebeple Salisbury, 17 Haziran 1878 tarihinde Layard'a yazdığı bir mektupta, Bâb-ı Âli'nin kendisi tarafından satılan veya kiraya verilen arazi iradının, ortalama verigisini istemesine engel olunmasını emretmiştir.⁹¹

İngiltere'nin riayet etmesi gerekli yükümlülüklerle riayet etmemesi, Türk'lerin toprak mülkiyetini oldukça menfi etkilemiştir. İngiliz Hükûmeti'nin 1878 yılında, idareyi ele geçirmesinden sonra gerçekleştirilen reorganizasyonun bir gereği olarak, Türk'lerin geniş ölçüde yönetimden uzaklaştırılmasına da özellikle dikkat edilmiştir. Hatta İngiliz idareciler Türkleri devlet görevlerinden uzaklaştırmışlar, onların yerine ilkin İngiliz'leri, daha sonra Kıbrıslı Rum ve Ermenileri görevlendirmişlerdi. 1878 yılında Ada'da İngiliz Yüksek Komiseri sıfatı ile bulunan Sir Garnet Wolseley'in "*oldukça yetenekli bir Ermeni centilmeni*"⁹² olarak nitelendirdiği birçok kişi, devlet kadrolarına doldurulmuştur. Pek tabii ki bu durum, maddî ve manevî bakımdan Türk'lere, büyük bir darbe vurmuş ve Ada nüfusunun dengesinin, Rum Toplumuna lehine bozulmasına sebep olmuştur.⁹³

Hasan Rifat Siber, *Köycülüğümüzün Dünü-Bugünü* adlı eserinde, İngiliz idaresinde kalan Türk'lerin, toprak mülkiyeti hususunda oldukça zor anlar yaşadıklarını belirtmektedir. "*Köy Hudutlarını Değiştirmek Yararlı ve Gereklidir*" adlı makalesinde Siber, bunun bir İngiliz politikası olduğunu; Rum tesiri altında kalan Tapu ve Mesaha Dairesi'nin, 1914 yılında uygulamaya başladığı *Tahrir-i Cedid Kanunu*'nun⁹⁴, Türk köylerinin hudutlarını, komşu Rum köylerinin lehine olmak üzere daha da daralttığını belirtmiştir.⁹⁵ Türk köylüsünün hâlî arazisi, mera ve tarıma elverişli bazı mevkilerin, komşu Rum köyleri sınırları içerisinde gösterilmesi, otlaklardan yalnız Rum köylülerinin istifade etmesine yol açmıştır. Hatta bazı Türk köylerinin otlakları, kilise mallarına dahil edilmiştir. Türk köylülerin bu gibi kararlara karşı tepkileri ve mahkemelerde toplu hâlde açtıkları dâvâlar, maalesef aleyhte kararla sonuçlanmıştır.⁹⁶ Buna en çarpıcı misâl, Atlılar köyünün hudutları içinde bulunan yüzlerce dönüm hâlî arazinin, Rumlar tarafından gasbedilmesi ve 1914'ten 1974 yılına kadar, kilise malı olarak kullanılması gösterilebilir. Bundan da İngiltere'ye ilhâk edilen Ada'da, Türk Toplumuna için hayatını idâme ettirme şansının olmadığı anlaşılmaktadır. Zirâ, Kıbrıslı Türklerin, yönetici konumdan yönetilen konuma geçmeleri, bunun yanı sıra İngilizlerin, Rumları egemen mevkilere getirmesi, Türklerin ekonomik durumlarının fevkâlade bozulmasına sebep olmuştur. Bunun sonucu olarak, Kıbrıslı Türklerin büyük bir kısmı, Türkiye, İngiltere veya öteki ülkelere göç etmişlerdir.

Bununla ilgili olarak Samuel Perkes'in⁹⁷, oldukça ilginç bir tesbiti vardır:

"...*Son zamanlarda, Ada'daki kötü durumdan umutsuzluğa kapılan bir köyün*

tüm halkı, (Osmanlı) Padişahının daha gönençli ülkelerine göç etmiştir."⁹⁸
Bütün bunları, İngiliz politikasının tabii bir sonucu olarak kabul etmek gerekir. İngilizler, ötedenberi iktisadî ve sosyal liberalizmi⁹⁹ kullanıp uygulamışlar ve bunu, Kıbrıs'ta da sürdürmüşlerdir.

Genel olarak İngiliz sömürge yönetiminin, sömürgelerini kendi dinî ve kültürel değerleri ile yoğurarak bir tek toplumsal örgütlenme birimi yaratmak isteyen Fransa'nın aksine, sömürgesi olan bölgelerdeki etnik, dinî, kültürel v.b. farklılıkların aynen korunmasına, hatta bazen daha da pekiştirilmesine yönelik bir politika izlediği söylenebilir. Bir bakıma klâsik İngiliz liberalizminin ve hoşgörüsünün bir sonucu olarak gösterilen bu durum, aynı zamanda klâsik "böl ve yönet" stratejisinin bir uygulaması olarak değerlendirilebilir. Nitekim İngilizler, sömürgelerindeki mahallî güç odaklarını aynen koruyarak ve gerektiğinde bunları birbirine karşı kullanarak, uzun yıllar en az askerî güç ve külfetle, yönetmeyi başarmışlardır. Bunun en çarpıcı örneği Hindistan'dır. Yarınadadaki sömürge yönetimi, uzun yıllar kendilerine sürekli güçlük çıkartan Müslüman'lara karşı, Hindu'ları desteklemiştir. Aynı özellik, İngiliz sömürge yönetiminde bulunan Kıbrıs için de geçerlidir. İngilizler, egemen Kıbrıs Türkleri'ne karşı, Kıbrıs Rumları'nı destekleyerek, bir denge politikası uygulamaya çalışmıştır. Lâkin, bu husus, kısa bir süre sonra Kıbrıslı Rum'ların lehine değişmiştir.

6. Anlaşmanın 6. ve son maddesinde, bu muahedenâmenin ruhu ve esprisi yapılmaktadır. Şöyle ki:

Rusya, Kars ve son savaşta Ermenistan'da işgal etmiş olduğu diğer yerleri, Osmanlı Devleti'ne geri verdiği takdirde, Kıbrıs Adası İngiltere tarafından boşaltılacak ve 4 Haziran 1878 tarihli antlaşma, geçersiz olacaktır (*Madde:6*).

Yukarıda da ifade edildiği gibi bu anlaşmanın en önemli maddesi, hiç kuşku yok ki bu 6. maddedir. Ada'nın İngiltere'ye devriyle ilgili detayları ele alan bu madde, ileride yeniden gündeme gelmesi bakımından çok önemlidir.

Bu maddeye göre, Rusya, Doğu Anadolu'da işgal ettiği toprakları (Kars, Ardahan ve Batum), Osmanlı Devleti'ne tekrar geri verirse, İngiltere'nin Bâb-ı Âli ile akdettiği mukavele, tamamen ortadan kalkacaktır. Dolayısıyla İngiltere Hükûmeti, Kıbrıs'ı derhal boşaltarak, Osmanlı Devleti'ne vermeyi taahhüt etmiştir. Bir başka deyişle 4 Haziran 1878 tarihinde yapılan bu anlaşmaya, "tasarruf-ı meşru mülk"ün daimi olmadığı, resmî kayıtlara geçerek, garanti altına alınmıştır.

İşin ilginç yanı, İngiliz elçisinin, gerçekleşmesine ihtimal vermediği ve altına imzaya attığı bu madde, 1918 Brest-Litovsk Barış Antlaşması¹⁰⁰ uyarınca, söz konusu yerlerin Sovyetler tarafından Osmanlı Devleti'ne geri verilmesiyle gündeme gelmiştir. Lâkin, bu dönemde İngiltere, Ada'yı tek yanlı olarak ilhâk ettiğini açıklamış olduğu için konunun sadece hukukî yanı kalmıştır.

Bu anlaşma maddesinde dikkat çekici bir husus daha vardır: Ermenistan¹⁰¹

Osmanlı diplomasisi, coğrafik bölge isimlerine, bir başka deyişle "yer adlarına" gereken hassasiyeti göstermediğinden, uluslararası boyut kazanan belgelerin yorumlanmasında, oldukça zor durumlara düşmüştür. Bunu değerlendiren Batılı diplomatlar, yanlış anlamalara yol açabilecek coğrafik terimleri, kendi menfaatleri doğrultusunda, siyasî ve hukukî metinlere koymuşlardır. Sınırları, kesin olarak çizilemeyen, tartışmalı yer adları, Osmanlı Devleti için oldukça teklikli olmuştur. Bundan hareketle, "Ermenistan" kelimesi, bu değerlendirmeye tâbi tutulduğu zaman, o dönemin siyasî yapısı içinde ne denli tehlikeli olduğu, rahatlıkla görülecektir.

Savfet Paşa'nın, Kıbrıs'ın, İngiltere'ye devredilmesi için gerekli fermanın hazırlanmakta olduğuna dair teminat vermesi üzerine, bu ek anlaşma, 1 Temmuz 1878 tarihinde imzalanmıştır.

Hemen belirtelim ki bu maddelerin tamamı, Mahmud Celâleddin'in "*Mirât-ı Hakikât*" (III. Cilt) ve Ziver Bey'in "*Kıbrıs Tarihi*"indeki¹⁰² bilgilerle, mukayese edilmiştir. Bu mukayese sonucunda elde edilen bilgilerde, müsbet bir benzerlik, hatta teyid-var bir hususiyet göze çarpmaktadır.

BELGENİN DEVLETLER HUKUKU AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bütün bu değerlendirmelerden sonra, 4 Haziran ve 1 Temmuz 1878 tarihli anlaşmaları, bir de "devletler hukuku" Özellikle de "iktidar" ve "egemenlik" gibi, ayırdedici kriterler çerçevesinde tenkide tâbi tutmak gerekir.

Yarım yüzyıla yaklaşan bir süredir, sosyal bilimlerle ve özellikle politika ilimi ile uğraşanların ilgileri, iktidar olgusu üzerinde toplanmıştır. Bugün iktidar kavramı, siyasal olayların dinamiğini oluşturan ve politika sürecinin anlaşılmasında ve açıklanmasında, anahtar rolü oynayan bir kavram olarak kabul edilmektedir. Bundan hareketle "iktidar", "başkalarının davranışlarını etkileyebilme, kontrol edebilme olanağı"¹⁰³ olarak ifade edilebilir. Bu genel tanımdan hareketle, daha da bir sınırlama yaparak "siyasal iktidar"ın nitelikleri üzerinde durulması gerekecektir. Böylece hadiselerin somut boyutu, daha çarpıcı bir şekilde ortaya çıkacaktır.

"Siyasal iktidar" tabiri, gerçek ve teknik anlamıyla ülkenin ve toplumun bütünü üzerinde, gerekli olan iktidar mânâsına gelmektedir.¹⁰⁴ Siyasal iktidarı gerçek ve teknik mânâda, nitelikleri de vardır. Bunları, 4 ana başlık altında toplamak mümkündür. Bundan hareketle, Osmanlı Devleti'nin, İngiltere ile yaptığı bu iki anlaşmanın, "siyasal iktidarla" ne denli bağdaşır bağdaşmadığına bakacağız. Konu ile ilgili bu tür siyasal bir kritiğin ilk kez yapılması nedeniyle, savlarımızı gayet somut verilerle delillendirmeye çalışacağız. Şöyle ki:

1. Bir kere, siyasal iktidar, kapsam bakımından öteki sosyal iktidarlardan çok daha farklıdır ve onlara göre çok daha geniş bir alanı¹⁰⁵ kapsamaktadır. Hatta siyasal iktidar, millî topluluğun tümü üzerine etkisini göstermekte ve ülke sınırları içinde yaşayan bütün insanlar ve topluluklar üzerinde bağlayıcı kararlar almak ve bu kararları yürütmek yetkisine sahiptir veya en azından böyle bir yetkiye sahip olması gerekmektedir.¹⁰⁶

Osmanlı Devleti, Kıbrıs Antlaşması'yla, "siyasal iktidarı"nın kapsam geçerliliğini yok etmiştir. Kıbrıs'taki sekene halk, Osmanlı Devleti'nin meşrû tebaasıdır.

Dolayısıyla Kıbrıs sekenesinin, Osmanlı Devleti'nin siyasal iktidar kapsamının tabî sınırları içinde olması gerekirdi. Kaldı ki siyasal iktidar elinde bulunduran Osmanlı Devleti, aldığı tüm kararlarla, siyasal iktidar kapsamı içindeki insanı (vatandaşı), kayıtsız şartsız bağladığını iddia etmektedir. Ne var ki bu doğru değildir. Kıbrıs için alınan kararlar, sadece Kıbrıs'ta yaşayan sekeneyi ilgilendirmektedir. Pek tabii ki bu, ters taraftan da düşünülebilir. Bâb-ı Âli'nin veya padişahın aldığı bütün kararlar, Kıbrıs coğrafyası içinde maalesef geçerli olamayacaktır. Ada, bundan böyle İngiliz hükûmranlığı altında bulunmaktadır. Fakat, 1 Temmuz 1878 tarihli anlaşmanın 1., 2. ve 4. maddeleri, buna hukukî bir kısıtlama getirmişse de, siyasî olarak geçerliliği olmayan maddelerdir. Zirâ, 5 Kasım 1914 tarihinde İngiltere, Ada'nın daha önce belirlenen hukukî statüsünde bir değişiklik yaparak, Osmanlı Devleti'nin şekilde olsa da (veya hukukî), siyasal iktidar kapsamı içinde olan Kıbrıs'ı alarak, bir sınırlama getirmiştir. Hemen belirtelim ki Osmanlı Devleti'nin siyasal iktidar kapsamı içindeki, siyasî ve etik faaliyetleri, ilk kez sınırlandırılmamıştır. Bu hadise, Osmanlı Devleti'nin gerileme dönemine girdiği andan itibaren başlamıştır, diyebiliriz. Kanaatimiz odur ki, Osmanlı Devleti'nin, Orta Doğu coğrafyasındaki siyasal iktidar kapsamında, kendisi için getirdiği ilk sınırlamadır. İkincisi ise 1881 yılındaki Mısır'ın İngilizler tarafından işgali olmuş ve bu durum, I. Dünya Savaşı'nın sonundaki siyasî anlaşmalarla, son bulmuştur.

Dikkat çekici bir husus da, XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, Osmanlı Devleti'nin siyasal iktidar kapsamı ile, 1815'teki Viyana Kongresi'nde şekillenen "Şark Meselesi"nin, kapsam olarak ters orantılı olmuş olmasıdır. Şark Meselesi, zaman içinde Osmanlı Devleti aleyhine gelişme gösterdikçe, devletin siyasal iktidar kapsamı daralmış, 10 Ağustos 1920 tarihinde, Sevr Antlaşması ile son şeklini almıştır.

2. Siyasal iktidarla, toplumdaki diğer iktidar türleri arasında eşitlik değil, hiyerarşik bir ilişki vardır. Bir başka deyişle siyasal iktidar, diğer iktidar çeşitlerine göre, en üstün iktidardır.¹⁰⁷ Siyasal iktidar, kendi sınırları içinde, kendi iradesini başkalarına kabul ettirme, onların davranışlarını kontrol etme ve son sözü söyleme yetkisini elinde bulundurmaktadır.¹⁰⁸

“Siyasal iktidarın”, toplum içinde en üstün iktidar olması çerçevesinde, İngiltere'nin Kıbrıs'la ilgili olarak Osmanlı Devleti ile yaptığı siyasî anlaşmaları değerlendirdiğimiz zaman, ortaya yeni bir boyut çıkmaktadır. Şöyle ki:

İngiltere, kendi hukuk bütünlüğü ve hukuk kapsamı yönünden, en üstün siyasal iktidardır. Aynı şekilde Osmanlı Devleti de, kendi hukuk bütünlüğü ve hukuk kapsamı yönünden, toplum içindeki en üstün iktidardır. İki devletin, kendi içlerinde meşru bir siyasal iktidar olduklarından, icraat sahalarının birbirleriyle kesişmesi beklenemez. Pek tabii ki bu sınırlama, devletlerin iç hukukuyla alâkalıdır. Lâkin, dış politikanın icrâ alanı, o kadar geniş ve giriftir ki, devletlerin siyasal iktidarları, birbirlerine üstünlük sağlayarak, adeta siyasal iktidar sahasını genişletmeye çalışırlar. Bu hadiseye en çarpıcı örnek, 4 Haziran ve 1 Temmuz 1878 tarihli *Kıbrıs Antlaşmaları* 'dır.

Yukanda da belirtildiği gibi, siyasal iktidar, kendi iradesini başkalarına kabul ettirme, onların davranışlarını kontrol etme ve son sözü söyleme yetkisini elinde tutmaktır. Buna karşın İngiltere, kendi siyasal iktidar kapsamı içinde olmayan Kıbrıs'ı, kendi nüfuz alanına almak için Osmanlı Devleti'nin siyasal iktidarını hiçe saymıştır. Hatta denilebilir ki, İngiltere'nin siyasal iktidar üstünlüğü, Osmanlı Devleti'nin siyasal iktidarına kabul ettirme yarışına girmiş ve bu anlaşmalarla da bunu ispat etmiştir. Zirâ, İngiltere'nin kendi siyasal iradesini, Osmanlı Devleti'nin icra organlarına kabul ettirmesi, hele hele bu anlaşmaları cebir yoluyla kabul ettirebileceği tehdidinde bulunması, bu görüşümüzü doğrulamaktadır. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin siyasal iktidar üstünlüğünden söz etmek, oldukça güçtür.

3. Siyasal iktidarın en önemli karakteristiği, onun maddî kuvvet ve zor kullanma¹⁰⁹ gücüne sahip oluşunda görülmektedir. Devlet'in, siyasal iktidar kapsamı içindeki bütün yurttaşlara, uygulayacağı en basit yaptırım, güç kullanmaktır. Aslında devleti, toplumdaki diğer sosyal organizasyonlardan ayıran bir özellik de, bu noktada kendini göstermektedir. Zirâ, devlet, toplumda güç kullanması meşru addedilen tek organizasyondur.¹¹⁰ Başka bir deyişle, siyasal iktidar, fizikî zorlama gücünün tekeli¹¹¹, elinde bulundurmaktadır. Bu tekel, sosyal düzenin sağlanması, toplum ve devlet hayatının devamı için vazgeçilmez bir şarttır. Şüphesiz sadece güç kullanarak kontrolü tesis etmek, mümkün olmadığından, devletin, toplumun tüm kesimlerinin geniş onayına dayanması, yani meşru¹¹² görülmesi şarttır. Buna karşın devletin meşruiyetini sağlayan mekanizma ise, toplum kesimlerinin, kolektif karar alma sürecine katılmasından geçmektedir.

Bu itibarla toplum kesimlerinin, karar alma sürecine katılması ne kadar yüksek ise, devletin amaçlarını gerçekleştirmeye yönelik kontrolün tesisi de, o kadar mümkün olur.

Bütün bunlardan hareketle, İngiltere'nin Osmanlı Devleti ile yaptığı Kıbrıs'la

ilgili anlaşmaları değerlendirmeye tâbi tuttuğumuz zaman, ortaya çarpıcı bir tablo çıkmaktadır. Şöyle ki:

Yukarıda da görüleceği üzere devletin meşruluğu, tebaası altında bulunan halkının tüm sosyal kesimlerinin geniş onayına dayanması ile doğru orantılıdır. Her şeyden önce Osmanlı Devleti, siyasal hayatındaki parlementer sisteme yeni yeni geçmiş, daha pek çok sosyal ve siyasî meseleyle karşı karşıya bulunan bir devlettir. İlk Osmanlı Meclis-i Umûmi'si resmen 13 Aralık 1877'den 16 Şubat 1878 tarihine kadar görevini sürdürmüştür. Yani kısa olsa da parlementer sistemi yaşayan Osmanlı tebaasının, henüz kendi siyasal tercihini, kollektif karar alma sürecine dönüştürmesini beklemek zordur. En azından siyasal sosyoloji açısından bu mümkün değildir. Dolayısıyla Osmanlı tebaasının, kendi siyasal tercihini, parlementer sisteme dayalı olarak kullanması, henüz erkendir. Fakat şu da bir gerçektir ki, Kıbrıs'ın İngiltere'ye devredilmesi, başta İstanbul'da olmak üzere, ülkenin her yerinde büyük tepkilere yol açmıştır.¹¹³ Dolayısıyla, bütün toplum kesimleri kollektif karar alma sürecine katılmadığından, icrâ yetkisini elinde bulunduran yönetim erkini, devletin amaçlarını gerçekleştirmeye yönelik çalışmaların yapılıp yapılmadığı yönünde denetleme imkânı yoktur.

Sonuç olarak şunu diyebiliriz ki, bir devlet, kendi tercihlerini otoriteye dayanan uygulamalara ne kadar çok dönüştürebiliyorsa, o kadar güçlüdür ve bağımsızdır. Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs hususundaki siyasal tercihini İngiltere'ye devretme yönünde kullanması, onun, siyasal iktidar bakımından ne kadar güçsüz olduğunu göstermektedir.

4. Siyasal iktidarın, niteliğini tümüyle kavrayabilmek için, iktidarın analizine başka bir unsur daha ilâve etmek gerekecektir. Bu unsurlar, rıza ve itaatten¹¹⁴ oluşmaktadır.

Biraz önce siyasal iktidarın en önemli karakteristiği, kuvvet kullanma tekeline sahip oluşudur, demiştik. Lâkin iktidarın, sadece kuvvete dayandığı anlamına gelmez. Yönetilenler, genellikle hiç bir zorlama olmaksızın, iktidarın emirlerine ve kararlarına kendiliklerinden itaat ederler. Başka bir deyişle ona, rıza gösterirler. Burada ifade edilmeye çalışılan mevzu, iktidarın mutlaka, hiç değilse bir ölçüde yönetilenlerin rızasına dayanmak zorunda oluşudur. Dünyadaki bütün siyasal iktidarlara, az veya çok kuvvetle dayanırlar ve gerektiğinde bunu kullanırlar. Fakat sadece çıplak kuvvetle dayanan bir iktidarın, istikrar sağlayabildiği ve sürekli olduğu, şimdiye kadar hiç görülmemiştir. Bundan hareketle Kıbrıs'ın, adı zikredilen anlaşmalardaki maddelerle kaybedilmesi, halka bir ölçüde çıplak kuvvetle (siyasal) dayatılmasından başka bir şey değildir.

Pek tabii ki bütün bunlar, yeni bir siyasal tartışmaya yol açmaktadır. Acaba, Osmanlı Devleti'nin egemenlik (hakimiyet) kavramı, bu siyasal iktidar anlayışı içindeki yeri nedir? Önce ona bir bakmak lâzım gelir.

Takriben, bundan üç asır bir süre önce, ortaya çıkışından bu yana, üzerinde

durulan, geniş tartışmalara yol açan ve kendisine değişik anlamlar verilen bir kavram vardır. Egemenlik diye adlandırılan bu kavram, uzun süre kamu hukukunda, siyaset felsefesinde ve klâsik politika iliminde, merkezî bir yer tutmuş ve çeşitli teorilerin temel dayanağı olmuştur.

Geleneksel olarak egemenlik, devlet kavramı ile birlikte incelenir. Bu klâsik yaklaşım, egemenliğin, uzun süre devletin temel niteliğini ve onun ayırdedici kriterini oluşturduğu görüşüne dayanmıştır. Lâkin, egemenlik kavramını ilk defa olarak tanımlamasını yapan, onu sistemleştirerek belirli bir teori haline getiren, ünlü Fransız hukuçu Jean BODIN'dir. Ona göre: egemenlik "... *ülkede yaşayan bütün vatandaşlar ve tebaa üzerinde kanunla kısıtlanmayan ve üstün iktidar*"¹¹⁵ olarak tanımlanmaktadır.

Böylece egemenlik, "sınırsız ve mutlak"¹¹⁶ bir iktidardır diyebiliriz. Egemenlik, aynı zamanda tektir, bölünmez ve devredilmez. Bir başka deyişle belli bir ülke üzerinde, ancak tek bir egemen kudret olabilir ve bu egemen kudret bölünemeyeceği gibi, başkalarına da devredilemez.

Her şeyden önce egemenlik, dış ve iç egemenlik olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Dış egemenlikle, kısaca, devletin dışarda başka hiç bir devlete bağlı olmaması, herhangi bir şekilde başka bir devlete tâbi bulunmaması anlaşılır.¹¹⁷

Bunun ötesinde, egemen sayılan bir devletin, başka devletlerle olan ilişkilerinde tam mânâsıyla hür ve bağımsız bir iradeye, gerçek anlamda bir hareket serbestliğine sahip olup olmadığı hususu, tartışmalıdır. Zirâ, bu mânâda mutlak egemenliğin mevcut olmadığı bilinmektedir. Bu sebeple dış egemenlik deyimini yerine, bağımsızlık¹¹⁸ deyiminin kullanılmasının daha isabetli olacağı düşünülmektedir.

Asıl kavram ve terim karışıklığı, iç egemenlik konusunda kendini göstermektedir. Fakat iç egemenliğin, mevcut ayırdedici kriterlerini belirtmiş ve bunlarla ilgili değerlendirmeleri daha önce yapmış olmamızdan dolayı, bu hususa değinilmeyecektir. Bundan hareketle, daha çok, dış egemenlik üzerinde durulup, değerlendirmeler yapılacaktır.

Daha önce de belirttiğimiz gibi egemenlik, bir devleti devlet yapan başlıca usurlardan biridir. Hatta devletin temel niteliğini ve onun ayırdedici kriterlerinin başında gelmektedir.

Pek tabii ki burada, konumuz gereği, Osmanlı Devleti'nin egemenlik mefhumunun geçerliliğini tartışacağız. Her şeyden önce egemenlik, yukarıda belirtildiği gibi tektir, bölünemez ve devredilemez. Fakat Osmanlı Devleti Kıbn's anlaşmalarıyla, mevcut egemenlik kavramının "tasarruf" hakkını, İngiltere'ye devretmiştir. Bu bir ölçüde egemenliğin bölünmezliğine ve devredilmezliğine aykırı düşen bir hadisedir. Kaldı ki anlaşmanın beşinci maddesine ve ruhuna istinaden, İngiltere'ye, Ada'da egemenlik ihdas etmesi, egemenliğin teklik ilkesine de ters düşmektedir. Bir başka deyişle Osmanlı Devleti, bu anlaşma

ile, Osmanlı coğrafyasındaki siyasal iktidar kapsamını, kendi egemenliğine dayalı olarak sınırlamış, hatta egemen kudret bölünerek, bir başka egemen güce (İngiltere) devredilmiştir.

Unutulmaması gereken bir husus var ki, dış politikada mutlak egemenlik kavramı yoktur ve de hiç olmamıştır. Bilindiği gibi dış politikanın ayırdedici kriteri, uzlaşmadır. Bu da karşılıklı menfaatlerin uzlaşması ile olur; bir şey alınır, karşılığında bir şey verilir. Bundan hareketle hadiseyi değerlendirdiğimiz zaman Osmanlı Devleti, taahhüdünü yerine getirerek Kıbrıs'ı vermiş, lâkin karşılığını maalesef alamamıştır. Bu durum, Berlin Kongresi'nin sonuçlanmasından sonra, İngiltere'nin siyasî ve ekonomik tutumlarından anlaşılmaktadır.

Görülüyor ki bu anlamda, söz konusu olan iktidarın belirli niteliği ya da nitelikleri değil, bilâkis onun somut icraatıdır.

1 Temmuz 1878 tarihli Ek anlaşmanın 6. maddesindeki hususa, ancak 3 Mart 1918 tarihinde yürürlüğe girme şansı doğmuştur.

1917 Bolşevik Devrimi ile yıkılan Rus Çarlığı, yerini Sovyet Rusya'ya bırakmıştır. Yeni kurulan Hükûmet, ilk iş olarak I. Dünya Savaşı'ndan çekilmiştir. Bu itibarla 3 Mart 1918 tarihli *Brest-Litovsk Antlaşması* ile, Osmanlı Devleti'yle olan savaş durumuna son vermiştir. Adı geçen anlaşmanın 4. maddesine istinaden, Rusya, 1876 yılında işgal ettiği Kars, Ardahan ve Batum'dan çekileceği taahhüt altına almıştır. Bütün bunlardan sonra 4 Haziran 1878 tarihli anlaşmanın ve ona ek, 1 Temmuz 1878 tarihli protokolün 6. maddesine göre, derhal bu anlaşmaların geçerliliğini kaydederek, Kıbrıs'ın Osmanlı Devleti'ne geri verilmesi gerekmiştir.¹¹⁹

Kaldı ki Rusya, Osmanlı Devleti'ne geri verilecek bu üç sancağı "... *derhâl tahliye olunacağı ve Rusya Hükûmeti'nin işbu sancaklarda hukûk-ı 'umûmiyye ve hukûk-ı beynelmilel nokta-i nazarından te'essüs edecek tarz-i cedîd idâreye asla müdâhale etmeyeceği ve mahâll-i mezkûre âhâlisinin hükûmât-ı mütecâvire ve bi'l-hâssa Devlet-i Osmâniyye ile müttefikten itihâz edeceği yeni tarz hükûmetde serbest kalacağı sarâhaten beyân edilmiş ve mezkûr sancaklarda meskûn ahâlinin ise ekseriyet-i 'azîmesi dîn-i mübin-i İslâm ile müşerref olması hasebiyle bi't-tabî'î Hükûmet-i Seniyye'ye iltihâkı temennî edecekleri der-kâr bulunmuş olmasına binâen İngiltere ile mün'akıd Kıbrıs mukâvelenâmesi tabi'atıyla hükûmden sâkıt olacağından cezîre-i mezkûrenin Devlet-i Osmâniyye'ye i'âdesi iktizâ...*"¹²⁰ etmesi gerekecektir.

1914 yılında İngiltere ile Osmanlı Devleti arasında meydana gelen savaş durumunu bahane eden İngiltere, 5 Kasım 1914 tarihinden Krallık Konseyi Emri¹²¹ ile, Kıbrıs'ı kendi sınırlarına dahil etmiştir. Bu durum, hukukun ihlâlinden başka bir şey değildir. Zirâ, "*Bâb-i Âli cânibinden düvel-i muhâsıma ile mün'akıd bi'l-cümle mukâvelât u muâhedâtın münfesih olduğu i'lân edilmesi üzerine zaten Kıbrıs mukâvelenâmesi kendi kendiliğinden hükûmden sâkıt olmuştur.*"¹²²

4 Haziran ve 1 Temmuz 1878 tarihli anlaşmaların hükümsüz kaldığını

düşünen Osmanlı Devleti, durumu tekrar müzakere ederek, yeni bir kararın alınması gerektiği üzerinde durmuştur:

“... mes'ele-i mezkûrenin sulh-ı 'umûmî esnâsında yeniden mevki'-i müzâkereye vazîyle menâfi'-i Devlet-i Osmâniyye'ye muvâfık bir suretde hâlli icâb eder.”¹²³

Bundan da anlaşılacağı üzere, Osmanlı Devleti'nin, “Kıbrıs'ı geri almak, tek şarttır” düşüncesini savunmadığı görülmektedir. İngiltere ile müzakere şansını, açık bir kapı gibi bırakan Bâb-ı Âli, durumun yeniden görüşülerek karara bağlanması gerektiğini belirtmektedir. En azından, Osmanlı Devleti'nin o günkü şartlar içinde, menfaatlerine en uygun olanın bu olduğuna karar verdiği görülmektedir. Bütün bunların, Osmanlı Devleti'nin, siyasî manevra sahasını genişletmek çabasından başka bir şey olmadığı anlaşılmaktadır. Zirâ, İngiltere'nin, Ada'yı Osmanlı Devleti'ne, hiç bir surette geri vermeyeceği, ileride gelişen siyasî hadiselerden görülecektir.

İngiliz Hükûmeti ile Bâb-ı Âli arasında resmî olarak kabul edilen 4 Haziran 1878 tarihli anlaşma, ancak 15 Temmuz 1878 tarihinde, akit taraflar arasında teati edilmiştir. Adı geçen tarihte, İngiltere'nin İstanbul elçisi Layard ve Sadrazam Safvet Paşa arasında imzalanan şahadetnâme, aynen şöyledir:

“Âshâb-ı imzâ Haşmetli Britanya-ı Kebîr ve İrlanda Memâlik-i Müctemiası Kraliçesi ve Hindistan İmparatoriçesi Hazretleriyle Zât-ı Şevketsemât-ı Hazret-i Padişâhî beyinlerinde 4 Haziran 1878 tarihiyle Der-saâdetde 'akd-i imzâ olunan mukâvelenâmenin tasdiknâmeleri te'âtî eylemek üzre bi'l-ictimâ' tarafeynin tasdiknâmelerini kemâl-i dikkatle mukâbele ederek birbirine gayetle mutâbık bulmuş ve tarafeyn-i müteâhhideyn tasdiknâmelerin te'âtîsi için ta'yîn olunan müddeti Haziranın dördünden bugüne kadar bi'l-ittifâk temdîd eylemiş olduklarından resm-i mübâdele usûl-ı câriyyesi vechile bugün icrâ olmuştur.

Tasdikten li'l-makâl muharrirîn-i imzâ işbu mübâdele şahadetnâmesini 1878 senesi Temmuzunun on beşinci günü Der-saâdet'de imzâ ve temhîr etmişlerdir.

İmzâ

Layard

İmzâ

Safvet” 124

Aslında bu şahadetnâme (protokol), bir ölçüde tasdiknâmeden başka bir şey değildir. Belgeye bakıldığı zaman, bunun böyle olduğu rahatlıkla görülmektedir. Belgede bu durum, 4 Haziran 1878 tarihinde İstanbul'da yapılan anlaşmanın tasdik edilen metinlerini teati etmek üzere, Yüksek Akit Taraflar arasında, resmî bir protokol imzalandığı (şahadetnâme) şeklinde belirtmektedir. Oysa, yukarıda ifade edilen şahadetnâme, 15 Temmuz 1878 tarihli hadisenin vuku bulmasıyla imza edilmiştir. Şöyle ki:

Abdülhamid II., anlaşmayı onaylayabilmesi için İngiltere'nin İstanbul Büyükelçisi'ne belirttiği gibi, hükümrânlık haklarına, herhangi bir zarar

gelmeyecek şekilde olmasını istemiştir. Bu sebeple, bu cümlenin kendi el yazısı ile anlaşmaya ilâve edilmesi gerektiğini belirten Abdülhamid II., Layard'ı zor durumda bırakmıştır. İngiltere'nin İstanbul Büyükelçisi Sir Layard, 14 Temmuz günü yaptığı girişimlerden, herhangi bir sonuç alamayınca, Padişahın isteğine boyun eğmek zorunda kalmıştır.

Sonuçta Abdülhamid II., 13 Temmuz günü toplanan Meclis-i Mahsusa'ya teklif ettiği "*Hukûk-ı Şâhâneme hâlel gelmemek şartıyla tasdik ederim*"¹²⁵ ibaresini biraz daha geliştirerek, 15 Temmuz 1878 tarihinde, anlaşma metninin baş tarafına, bizzat kendi el yazısı ile:

"Hukûk-ı Şâhâneme asla hâlel gelmemek şartıyla muahedenâmeyi tasdik ederim.

*3 Temmuz 94 Adülhamid"*¹²⁶ şeklinde onaylamıştır.

Belgenin, her ne kadar da 1294 yılında onaylandığı ifade edilse de, bu tarih 1877 yılına denk geldiği için hatalıdır. Bu tarihin, 1878 yılına denk gelen 1295 (veya sadece 95) olması gerekmektedir.

Sonuçta Osmanlı Devleti ile İngiltere Krallığı arasında imzalanan 4 Haziran ve 1 Temmuz 1878 tarihli anlaşmalar, 15 Temmuz 1878 tarihli padişah iradesi ile onaylanarak, yürürlüğe girmiştir. Abdülhamid II.'nin takındığı bu tavır, hükümdarlık onurunu korumaktan ve kollamaktan başka bir şey değildir.

Abdülhamid II., Kıbrıs meselesinin hâlli ve hükümlerlik haklarına zarar gelmeyecek bir tarzda, İngiliz elçisinin verdiği mazbatanın düzeltilmesini, Meclis-i Vükelâ'dan istemiştir. Halbuki, bu denli önemli bir konunun, Meclis-i Vükelâ tarafından alınacak bir irade ile karara bağlanması, Osmanlı Devleti'nin hükümet etme teamüllerine ters düşmektedir. Bu hususla ilgili nihâî kararı, hiç kuşkusuz, Padişah'tan başkası veremezdi. Bununla ilgili olarak "*... Heyet-i Vükelâ'ya bu mes'ele hakkındaki mazbatayı tanzîm ettirerek mes'ûliyeti onlara tahmîl eylediği...*"¹²⁷ görülmektedir. Bir başka deyişle Padişah, bu kadar önemli bir mevzu altında ezilmemek için, topu Meclis-i Vükelâ'ya atarak, bu hususla ilgili bütün sorumluluğu, adı geçen bu meclise yüklemiştir. Böylece Padişah, ileride çıkması pek muhtemel olan sorunların mesuliyetinden, bir ölçüde kurtulmuş olacaktır. Fakat, daha önce de ifade edildiği gibi anlaşma belgesinin üst tarafına kendi el yazısı ile kayda düştüğü şahsî iradesi ile, bu sorumluluktan kurtulmasını beklemek, büyük bir hatadır. Bunun yanı sıra Abdülhamid II., kendi iradesini anlaşma metnine yazdığı gün (15 Temmuz), bu iradeyle alâkalı olarak, İngiliz elçisinden de, ayrıca imzalı bir senet almıştır:

"15 Temmuz 1878 tarihli muâhede-i tedâfü'ye tasdiknâmesinin Zât-ı Şevketsemât-ı Şâhâne'nin sâhip oldukları vechile hukûk-ı mülûkâneleri kat'â ihlâl olunmak dâ'iyesinde bulunmayacağını İngiltere Sefir-i Kebîri beyân eder.

*15 Temmuz 1878
Layard"*¹²⁸

Trâpya (Thérapia), Mahall-i İmza

Padişahın düşüncelerine uygun olarak, 15 Temmuz 1878 tarihli savunma amaçlı ittifak anlaşmasının onaylanması ile, hak ve yetkilerinin hiç bir şekilde ihlâlâ maruz kalmayacağını, İngiltere'nin Büyükelçisi tarafından beyan edilmesiyle, Kıbrıs Adası'nın yönetimini İngiltere'ye devreden ve aynı zamanda, Rusya'ya karşı savunma ittifakı olan 4 Haziran anlaşması ile, 1 Temmuz 1878 tarihli eki, bütün sorunlara rağmen, yürürlüğe girmiştir.

Padişah, anlaşma metninin üstüne yazdığı ibare ve İngiliz elçisinden bunu kabul eder mahiyette bir senet almakla, Osmanlı Devleti'nin hak ve yetkilerinin korunduğu ve Ada'nın geleceğinin garanti altına alındığını sanmaktadır.

Bunun yanı sıra Osmanlı Devleti'nin İngiltere Sefiri Aleksandır Karatodori, Sir Layard ve Safvet Paşa'nın imzalamış oldukları şahadetnâmenin (protokol=beyannâme) bir benzerini, İngiliz Hükûmeti'nden istemiştir. Karatodori Paşa'nın, 15 Temmuz 1878 tarihli şahadetnâmenin aynı meâlde bir benzerini talep etmesi, İngiltere tarafından reddedilmiştir. İngiltere, şekil ve içerik olarak böyle bir beyannâmenin verilemeyeceği belirtilerek, başka bir beyannâmenin mübadelesini teklif etmiştir. İngiltere'nin (15 Temmuz 1878 tarihli senedin, aynisi olmasa bile) vermeyi teklif ettiği beyannâme, aşağıdaki gibidir:

*"Hükûmet-i Kraliyye 4 Haziran 1878 tarihli mukâvelenâmenin Zât-ı Hazret-i Padişâhî tarafından tasdikini sened ittihâz eder ve mezkûr tasdiknâmenin tarz-ı tefsîrinin ma'nâ ve 'ibâre husûsunda Bâb-ı Âli cânibinden Sir Henry Layard'a i'tâ olunan taahhüdât-ı siyâsiyye ve teblîgâta tevâfuk etmesini tasdik ile beraber o zaman Zât-ı Hazret-i Padişâhî tarafından hukûk-ı hükümrânîlerine dâ'ir olan beyânâtları kabûl eder."*¹²⁹

Yukarıdaki ifadeden de anlaşılacağı üzere İngiltere Hükûmeti, 4 Haziran 1878 tarihli anlaşmayı, Layard'ın imzaladığı senede istinaden, ortaya çıkan şartların mânâsının yorumlanması ile, İngiltere'nin siyasî olarak üzerine düşeni yapacağını, resmen kabul ettiğini ifade etmiştir.

Osmanlı padişahının Kıbrıs üzerindeki hükümranlık haklarının, daimî olduğu da taahhüt altına alınmıştır. İngiltere Hükûmeti, Osmanlı (Devleti'nin istediği tarzda değil), mevcut olan ve yüksek akit taraflar arasında teyit ve teati edilen hususların meâlen kaleme alındığı, yeni bir beyannâme vermiştir. Bu beyanname ile Osmanlı Devleti, her ne kadar arzu ettiği bir beyannâme elde edememişse de, genel mânâda, istediği taahhüdü almıştır.

Hemen belirtelim ki, bu husustan, Ziver'in *Kıbrıs Tarihi*, Mahmud Celâleddin'in *Mir'ât-ı Hakikâtı*, Nasim Zia ve Şükrü Gürel'in eserlerinde hiçbir şekilde bahsedilmemektedir. Bu bakımdan, orjinal bir tesbittir diyebiliriz.

Bunun, Osmanlı Devleti tarafından kabul edilmemesi ihtimalini gözönünde bulunduran İngiltere Hükûmeti, kendine yeni bir strateji belirlemiştir. İngiltere, 15 Temmuz 1878 tarihli şahadetnâmeyi, Osmanlı Devleti'ne daha iyi anlatabilmesi için İstanbul'daki büyükelçisine emir vererek, bu belgenin izahını

ayrıntılı olarak yapmasını istemiştir.

*"Hükûmet-i Kırâliyye 4 Haziran 1878 tarihli mukâvelenâmenin Zât-ı Hazret-i Padişâhî tarafından tasdikini sened ittihâz eder ve Bâb-ı Âli cânibinden Sir Henry Layar'a (Layard) vâki' olan tebliğât ve taahhüdât-ı siyâsiyye ile ma'nen ve 'ibâreten tevâfuk eden tasdiknâmenin tarz-ı tefsîrini kabûl ile Zât-ı Hazret-i Padişâhî'nin hukûk-ı hükümrânisi hakkında Sir Henry Layar (Layard) tarafından Zât-ı Hazret-i Mülûkâne'ye vukû' bulan beyânâtı tasdik eder."*¹³⁰

Bu hususla alâkalı olarak İngiltere'nin İstanbul Büyükelçisi'ne, İngiltere Hükûmeti'nden gelen 19 Mayıs 1879 tarihli resmî yazının, Layard tarafından Bâb-ı Âli'ye tebliğ edilerek, bir ölçüde Osmanlı Devleti'nin, tatmin edilmek istenildiği görülmektedir. Bu yazının orijinali, aşağıdaki gibidir:

"La Gouvernement de S. M. Britannique a pris en considération la déclaration proposée par le Ministre des Affaires Etrangères qui leur a été communiquée par le télégramme de V. E. No. 81 du 3 courant, et que S. E. nous prie de donner à la Porte à la place de celle signée par V. E. le 15 Juillet, dont une copie accompagna sa dépêche No. 916 de l'année dernière.

En réponse je m'empresse d'informer V. E. que le Gouvernement de Sa Majesté se trouve dans l'impossibilité d'accepter la déclaration dans la forme que Caratheodory Pacha vient de proposer, et je prie donc V. E. d'inviter le Ministre des Affaires Etrangères de vous restituer la déclaration signée le 15 Juillet en échange pour autre déclaration qui serait conçue dans les termes suivantes:

Le Gouvernement de S. M. Britannique prend acte de la ratification par S. M. I. le Sultan de la convention du 4 Juin 1878, et tout en reconnaissant que l'esprit des engagements diplomatiques et des communications que Sir Austin Henry Layard a reçus depuis lors de la Porte, il accepte la déclaration faite à cette époque là par le Sultan concernant ses droits souverains.

Si le Ministre des Affaires Etrangères refuse d'accepter ce qui précède, V.E. lui présentera, comme déclaration explicative de celle que V.E. a signée le 15 Juillet, une déclaration qui doit être conçue comme suit:

*Le Gouvernement de S.M. Britannique prend acte de la ratification par S. M. I. le Sultan de la convention du 4 Juin 1878, et tout en reconnaissant que l'interprétation de la dite ratification doit s'accorder tant avec la lettre qu'avec l'esprit des engagements diplomatiques et des communications que Sir Austin Henry Layard a reçu depuis lors de la Porte, il confirme la déclaration faité par Sir Henry Layard au Sultan concernant les droits souverains de Sa Majesté Impériale."*¹³¹

Bunun haricinde, Kıbrıs'la ilgili olup, ne zaman ifade edildiği belli olmayan bir evrak daha bulunmaktadır. "Takrîr-i şifâhî"¹³² olan, ve belgede, fevkâlade önemli olduğu ifade edilen hususlar kaleme alınmıştır. Bununla ilgili olarak, hiçbir eserde mevcut olmayan bilgiler, aşağıdaki gibidir:

*"İşbu takrîr-i şifâhî ile İngiltere Hükûmeti, Bâb-ı Âli ile 'akd etmiş olduğu tedâfü'î mukâvelenâmenin yanlış bir sûretde tefsîrine mahal kalmamak üzere bâlâda mezkûr takrîr-i şifâhî ile Rusya'nın istilâsına karşı bütün Memâlik-i Osmaniyye'nin müdâfa'asına mecbûr olmayub yalnız Zât-ı Hazret-i Padişâhî'nin Asya kıt'asındaki memâlikini müdâfaa edeceğini vâzihan bildirmektedir."*¹³³

Görüldüğü gibi İngiltere Hükûmeti, Osmanlı Devleti'nin, yapılan ittifak anlaşmasını yanlış yorumlamaması gerektiğini ifade etmektedir. Bu sebeple, şifâhî olarak Bâb-ı Âli'ye bu husus bildirilmiş ve İngiltere'nin genel olarak bütününü ile Osmanlı ülkesini Rusya'nın istilâsına karşı savunmaya mecbur olmadığını, İngiltere'nin, Osmanlı Devleti'nin sadece Asya bölgesindeki topraklarını korumakla vazifeli olduğunu ve devletin tamamını kapsayan bir müdafaa anlaşmasının imzalanmadığı belirtilmiştir. Bundan da anlaşılacağı üzere İngiltere, kendisi için çok kârlı olan ve çeşitli imkânlar sağlayan bir anlaşmanın getirdiği sorumluluklardan, daha başlangıçtan itibaren kaçmaya başlamıştır.

İngiltere Hükûmeti'nin, daha anlaşmanın yürürlüğe girdiği sırada, anlaşmanın getirdiği şartları değiştirme veya ek sözleşmelerle (protokollar) bunları lehine çevirecek çeşitli girişimlerde bulunmuş olması dikkat çekicidir. Nitekim 14 Ağustos 1878 tarihinde yapılan ek protokolle, Kıbrıs'ın mülkî idaresinde bazı değişiklikler yapılmıştır.

Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs üzerinde müdahale etmeme şartına karşın, İngiltere Hükûmeti, değişen şartlar mucibince Ada'daki mülkî ve idarî yasalardan değişmesi gerektiğini ileri sürmüş ve bu yüzden, anlaşmada bazı değişikliklerin yapılması gerektiğini savunmuştur. Bunun için, İngiltere Kraliçesi, Osmanlı Devleti'nden mahallî kanunlarda bazı değişiklikler (ticaret ve şehbender için) yapmak için tam yetki istemiştir.¹³⁴

14 Ağustos 1878 tarihinde imzalanan mukavelede, (1., 2. ve 4. maddeler ihlâl edilmeden) İngiltere'nin, sadece Ada'yı idaresi sırasında, Kıbrıs'ın ticarî ve siyasî münasebetlerini düzenleme yetkisini, bir başka deyişle, kanun koyma hakkını elinde bulundurabileceği ifade edilmiştir. Böylece Osmanlı Devleti, bu mukavele ile Kıbrıs'ın işgal müddetince hükümlerlik haklarından, İngiltere lehine vazgeçmiş oluyordu.¹³⁵

Bunun yanı sıra Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında, daha sonra meydana gelen ihtilâf, yeni bir mukavelenin imzalanmasına neden olmuştur. Böylece 4 Haziran 1878 tarihli anlaşmaya istinaden, iki mukavele daha imzalandığı görülmektedir: Biri 14 Ağustos 1878'de, diğeri 3 Şubat 1879 tarihinde imzalanmıştır.

3 Şubat 1879 tarihinde imzalanan mukavele, 12 Ağustos 1878 tarihinde gelişen bir hadisenin, tabîî bir sonucu olarak değerlendirilebilir:

Kıbrıs Adası'nın Baf bölgesine yakın bir çiftliğin, padişah mülküne katılması (12 Ağustos 1878), bardağı taşıran, son damla olmuştur. İngilizler, buna şiddetle karşı çıkmışlardır. Zirâ, İngilizler, bu çiftliğin padişah mülküne katılmasının, daha

sonraki gelişmelere örnek olmasından çekinmişlerdir. İngilizlerin asıl gayesi, Kıbrıs'ta bulunan mirî arazi ve genel olarak Ada'daki Türk mülkiyet haklarının resmen ortadan kaldırılmasını sağlamaktır. Bu yüzden 3 Şubat 1879 tarihinde imzalanan mukavele ile Kıbrıs'ta meydana gelen toprak ihtilâfına yeni bir çözüm bulunmuştur. Bu ihtilaf, İngiltere'nin lehine çözümlenmiş; 4 Haziran 1878 tarihli Antlaşmanın, 1 Temmuz 1878 tarihli Ekinin 4. maddesinde ifade edilen bütün tapu, arsa, miras ve intikal işlemlerinin, bizzat İngiltere'nin eline geçeceği belirtilmiştir. İngiltere Hükûmeti'nin, buna istinaden, Ada'yı, hakimiyetinde bulundurduğu süre zarfında, elde ettiği bu mülkî ve idarî yetkilere karşı, Osmanlı Devleti'ne yılda 5.000 İngiliz lirası vereceği kararlaştırılmıştır.¹³⁶

Layard ve Karatodori Paşa arasında, 3 Şubat 1879 tarihinde, İstanbul'da kaleme alınan bu mukavele, İngilizce ve Türkçe olarak iki suret halinde hazırlanmıştır:

*"1878 senesi Haziranının dördü tarihiyle Der-saâdet'de 'akd ve imzâ olunan mukâvelenâme zeylinin dördüncü bendi hükmünce saltanat ile Hükûmet-i Seniyye'nin muhâfaza edilmiş olan bi'l-cümle hâsılât-ı hukûkî senevî bir meblâğ-ı mu'ayyenin te'diyesi sûretine tahvîl olunması, İngiltere Devleti ile Devlet-i Aliyye beyninde tensîb kılınmış olmakla, ol bâbda me'zûniyet-i lâzimeyi hâ'iz olan Der-saâdet İngiltere Sefîri Âsâletlû Sir Layar (Layard) cenâbları ile Hâriciye Nâzın Devletlû Aleksandır Karatodori (Alexandre Caratheodory) Paşa hazretleri resmen beyân ederler ki haziranın dördü tarihli mukâvelenâme zeylinin dördüncü bendi hükmünce emlâk-ı hümayûn ile ârâzi-i mûniyyenin hâsılatıyla tâpû ve mahsûl ve intikâlden hâsıl olma vâridât maktû'an senevî beş bin İngiliz lirasının te'diyesi sûretine işbu mukâvelenâme ile tahvîl olunmuşdur. Meblâğ-ı mezbûr Kıbrıs Adası İngiltere'nin idâresinde bulunduğu müddetçe her sene İngiltere Devleti tarafından Devlet-i Aliyye'ye te'diye olunacak ve senenin müddeti gelecek sene-i mâliyyenin ibtidâsından it'ibâren hesâb olunmak lâzım gelecektir.*¹³⁷

Hemen belirtelim ki, İngiliz Hükûmeti'nin, bütün bu işlemler sonucunda Osmanlı Devleti'ne vereceği 5.000 İngiliz lirası üzerinde, bir belirsizlik vardır. Bazı kaynaklara göre bu miktar 5.000 İngiliz lirası değil, tam tersine 5.000 Osmanlı lirasıdır.¹³⁸ Elimizdeki Hariciye Nezareti'nin yayımladığı 1335 tarihli belgeye göre bu rakam 5.000 İngiliz lirası¹³⁹ olarak ifade edilmiştir. 3 Şubat 1879 tarihli mukavelenin İngilizce sureti de, bu ifadenin hemen altında yer almakta; "... Majeste'nin Britanya Hükûmeti tarafından, yılda 5.000 (five thousand) ödeneceği..."¹⁴⁰ belirtmektedir. Bundan da, bu tutarın, İngiliz lirası (pound) olduğu anlaşılmalıdır. İngilizce olarak da imzalanan bu metinde, para birimi, Osmanlı lirası olmuş olsa idi, mutlak surette Sir Layard tarafından belirtilirdi.

Kıbrıs'ın İngiltere'ye Geçişinin Yankıları

İngiltere'nin, Osmanlı Devleti'ne karşı şiddetli baskı, hatta tehditte bulunarak Kıbrıs'ı alması, gerek Avrupa, gerekirse Amerika kıtasında, eleştirilmiştir.

Belgede bu husus, özellikle iki açıdan ele alınmaya dikkat edilmiştir. Bu tenkidin, ilkin Avrupa ve Amerika kıtasından geldiğinin belirtilmesi, devletin (Osmanlı Devleti), prikolojik tatmininden öteye geçmemektedir. Osmanlı Hariciye Nezareti, bu görüşünü teyit etmek için de, İngiliz halkının mukavelenin muhtevasını öğrendikten sonra, böyle bir mukavelenin nasıl olur da yapılabildiğinin utancı içerisinde, kendi hükûmetlerini ayıplamaktan geri kalmadığını belirtmektedir.¹⁴¹

İkinci olarak üzerinde durulan husus, İngiltere'nin, Osmanlı Devleti ile, gizli olarak yaptığı Kıbrıs Antlaşması'nın "Avâm Kamarası"ndaki menfi tesirlerinin belirtilmesidir. Aslında Bâb-ı Âli Hariciye Nezareti'nin bu tesbitleri oldukça yerindedir. Zirâ, Avâm Kamarası'nda, bu mevzu ile alâkalı pek çok ciddi tartışmalar olmuştur. Özellikle liberal kanat, bu hususla alâkalı her konuyu, tenkit etmiştir. "*Karanlıkta tehlikeli bir sıçrayış*"¹⁴² değerlendirmesi yapan liberal milletvekilleri, özellikle Osmanlı Devleti ile yapılan görüşme usullerini beğenmemişlerdir. Bütün görüşmelerin, gayet büyük bir gizlilik içinde yapılması, bilhassa bütün bunlardan İngiliz Parlamentosu'nun haberdar olmaması, liberal milletvekillerini çok kızdırmıştır.¹⁴³

İngiliz Parlamentosu'nda, 4 Haziran 1881 tarihinde yapılan bir oturumda, Kıbrıs'la ilgili tartışmalar olmuş ve İngiliz siyasetinin ileri gelenleri tarafından, bu mevzu birçok tenkide tâbi tutulmuştur. Genel olarak İngiliz Parlamentosu'nda yapılan tenkitler ve Kıbrıs'a ilgili öneriler, aşağıdaki gibidir:

"Meb'ûsândan Mösyö Rylando Kıbrıs cezâresinin bazı şerâ'it tahtında İngiltere'ye terki Avrupa kavânî-i 'umûmiyyesine mugâyîr olduğu gibi düvel-i sâ'ireye de sû-i misâl olacağından cezârenin tahliyesiyle Devlet-i Osmâniyye'ye i'âdesini taleb etmişdir. Osmanlılara karşı muhâlefetiyle ma'rûf Mösyö Boster, cezârenin Yunanistan'a verilmesini teklîf etmişdir. Meb'ûsândan bir çoğu mukâvelenin ke-en-lemyekûn hükmünde tutulmasını taleb etmişlerdir. Bi't-tabî'î' hükûmet tarafdârânı bütün muhâfazakârlar mukâveleyi müdâfaa etmişlerdir. Hükûmet-i Osmâniyye'ye karşı muhâlefet efkârıyla meşhûr esbak başvekîl Mösyö Gladstone 'nin bu husûsda Devlet-i Aliyye lehinde irâd-ı nutuk etmesi, şâyân-ı dikkatdir. Müşârün-ileyh Kıbrıs cezâresinin İngiltere Devleti tarafından alınması bir hatâ-yı fâhiş olduğunu beyândan sonra demişdir ki:

"Bizler riyâset-i umûrda bulunduğumuz müddetçe diğer devletlere karşı 'adâlet ve hâlisiyet ile ve bî-tarafâne hareket ederiz; diğer devletlere sûret-i mütesâviyyede mu'âmele edilmek hakkını tasdik ve hukûk-ı beynelmilele ri'ayetle İngiltere'nin şeref ü şân ve nüfûzunu te'sîs etmiş oluruz.

Hükûmet 'Avâm Kamarası'nda hâiz-i ekseriyyet olduğundan bi't-tabî'

mukâvele meclisin tasdikine iktirân etmiştir."¹⁴⁴

Yukandaki ifadelerden anlaşılacağı üzere genel mânâda diyebiliriz ki Kıbrıs meselesi, İngiliz kamuoyunda hüsnü kabul görmemiştir. Her yıl İngiliz Parlamentosu'nda, Kıbrıs bütçesi için yapılan müzakerelerde, Ada'nın işgali daima itiraza mucip olmuştur.

Yine bu hususla ilgili olarak 1904 yılında yapılan müzakerelerde, muhalefet kanadının milletvekilleri, ağır eleştirilerde bulunurken, olağanüstü dönemin Müstemlekât Nazırı (Sömürgeler Bakanı) Sir Joseph Chamberlain "*Ben ol vakit mevki'-i iktidârda olaydım, Kıbrıs'ı işgâl etmezdim. Fakat bugün, terk etmek pek müşkildir*"¹⁴⁵ cevabını vermiştir.

Bundan da anlaşılıyor ki İngilizler, Kıbrıs'tan arzu ettikleri şekilde yararlanamamışlardır. Zaten Girit meselesi ortaya çıkınca, bu meselenin hâlli için çalışmalarla başlayan İngiltere, Girit'in Yunanistan'a verilmesini sağlamıştır. Buna istinaden Kıbrıs'ın, Osmanlı Devleti'ne iadesi gündeme gelmişse de bundan pek müsbet bir sonuç çıkmamıştır.

Bütün bu gelişen siyasî olaylardan sonra özellikle Avrupalı devletlerin İstanbul elçileri çok rahatsız olmuşlardır. İngiltere ile Osmanlı Devleti arasında geçen gizli müzakerelerden, bir türlü sağlıklı haber alamayan batılı büyükelçiler, devamlı surette, Sadrazam ve Hariciye Nazırı'nı rahatsız etmişlerdir. Bu durumu gözönünde bulunduran Bâb-ı Âli, Kıbrıs'ın idaresini İngiltere'ye devretme hususunu, İstanbul'daki yabancı elçilere açıklama ihtiyacı hissetmiş ve mevzu ile ilgili olarak, Hariciye Nazırı olan Safvet Paşa tarafından, yazılı bir açıklama yapılmasını istemiştir.

Safvet Paşa'nın yazılı olarak yaptığı açıklamada, açıkça şunlar ifade edilmiştir: Bâb-ı Âli nâmına, Hariciye Nazırı Safvet Paşa tarafından beyan olunan açıklamada, İngiltere Hükûmeti ile akdolunan mukavelenin faydası hususunda, menfi beyanların olmasının, Osmanlı Devleti'ni, rahatsız ettiği belirtilmiştir. Zirâ, Osmanlı Devleti gibi güçlü bir devlete, İngiltere Hükûmeti'nin zora ve tehdite başvurarak, bu mukaveleyi imzalattırmasının iddia edilmesi, mezkûr devletin, şanına ve şöhretine karşı vurulan en büyük darbe olarak görülmüştür. Bu sebeple Bâb-ı Âli, bütün âleme karşı Osmanlı Devleti'nin izzet ve haysiyetini, görünüşte olsa dahi korumayı, başlıbaşına bir görev addetmiştir.¹⁴⁶ Aslında Bâb-ı Âli nâmına, böyle bir açıklama yapılmasının amacının Osmanlı Devleti'ne karşı zihinlerde oluşan menfi düşüncenin bertaraf edilmesinden başka bir şey olmadığı pek açıktır.

Bu hususla ilgili olarak ifade edilmesi gereken bir gerçek daha vardır. Bilindiği gibi Abdülhamid II. devrinde, matbuatta, bazı kelimelerin kullanılması yasaklanmıştır. *Neşriyat Nizamnâmesi*'nde, kullanılması yasak olan kelimeler arasında, ne kadar ilginçtir ki Kıbrıs¹⁴⁷ da vardır. Bunun, Kıbrıs'ın elden çıkma şartlarının fevkâlade kötü olmasından kaynaklandığı sanılmaktadır.

Bu arada Sadrazam Mahmud Şevket Paşa tarafından, Divân-ı Hümâyûn'a

bir mektup müsveddesi gönderilmiştir. İngiliz elçisine verilmek üzere hazırlanan bu mektup müsveddesini de, Kıbrıs meselesiyle kısmen alakalı olmasından ötürü, veriyoruz:

"Sarây-ı Hümâyûn 20 Haziran 1880.

İngiltere Sefir-i Mahsûsı Âsâletlû Mösyö Goşen (Goschen)¹⁴⁸ Cenâblanna;
(.....)

Vâlid-i Mâcid-i Şehriyâr-i Cennet-mekân Sultân Abdülmecid'in isdâr buyurdukları Gülhâne Hatt-ı Hümâyûn'uyla Kânûn-i Esâsî-i Cedîd âhkâmı iktizâsından olarak Zât-ı Padişâhî'nin vükelâsı her zamânda müzâkerelerini hürriyet-i tâmmе u kâmile ile icrâ eylemiş olub umûr-ı devlete müte'allik her türlü mesâlih lâyihaları tasdik buyurulmak üzere Hâk-pâyıy Şâhâne'ye 'arz etmek salâhiyetini gerek müctemi'ân ve gerek münferiden hâ'iz olmağa Zât-ı Padişâhî Osmanlı zırlı donanmasının Ruslara terki ve Rus 'asâkîrinin Pâyitaht-ı Saltanat-ı Seniyye'ye duhûlî mesâ'ilinde olduğu misillü yalnız Devlet-i Osmâniyye'nin nâmûsu tehlikede bulunmak gibi fevkâlade vahîm âhvâldedir ki efkâr-ı vükelâyâ muhâlefetle bir karar-ı zâtî itihâz ederek şân ve nâmûs-ı devleti ve hukûk-ı saltanatı muhâfaza buyurmuşlardır. Halbuki 3 Haziran tarihinde Zât-ı Padişâhî ile vukû' bulan mülâkât-ı 'aliyye-i sefirânelerini yine olağanüstü gün ta'kîb eden mülâkât-ı husûsiyyede taraf-ı sefirânelerinden der-miyân edilen husûsât hakkında taraf-ı Eşref-i Padişâhî'den talep buyurulan izâhâtı hâvî mülâkâtdan iki gün sonra vârid olan birinci mektûbunuzda, 9 Haziran tarihli ikinci mektûbunuzda Hâkimiyyet-i Şâhâne'den bahs eden sözleriniz Hukûk-ı Celile-i Şâhâne'ye külliyyen muhâlif olduğundan âkvâl-i mezkûreyi Kıbrıs 'ahidnâmesine istinâden der-miyân ettiğiniz takdîrde nefs-ül-emre muvâfık görülmediğinden kat'ıyyen reddini ihtiyâr eder ve bu bâbda bir husûs-ı mühimmi hâtur-ı sefirânelerine getürmek üzere 'ahidnâme-i mezkûrun taraf-ı padişâhîden sûret-i tasdikîyle Sir Henry Layar'ın (Layard) imzâsını hâvî olan senedin zîrde muharer sûreti üzerinde nazar-ı dikkat-i asîlânelerini celb eylerim.

(.....)

Sûret-i Sened

Hukûk-ı Şâhâneme aslâ hâlel gelmemek şartıyla muâhedenâmeyi tasdik eylerim.

3 Temmuz 94 Abdülhâmid¹⁴⁹

Görüldüğü gibi İngiltere'nin fevkâlade elçisi Goschen adına, fakat İngiltere nâmına yazılan mektup, oldukça ilginçtir. Bu mektup, her şeyden önce cevabî bir mektuptur. Bunu, belgenin ilk cümlesinden anlamak mümkündür. Belgede, ayın dokuzunda (9 Haziran 1880), İngiliz Elçisi Goschen tarafından gönderilen mektubun, Bâb-ı Âliye verildiği anlaşılmaktadır. 9 Haziran tarihli bu mektuba, cevabî mektup olarak, 20 Haziran 1880 tarihinde İngiliz Elçisi Goschen'e bir

mektup verilmiştir. Bu mektubun içeriği şu şekilde özetlenebilir:

Osmanlı Padişahı Abdülhâmid II., İngiliz Hükûmeti'nin Berlin Kongre'sinde, tarafsız menfaatten arî olması, ayrıca Osmanlı Devleti'ne yardım edeceğine dair duyular almasının, memnuniyet verici olduğunu değerlendirmektedir. Abdülhâmid II., bu hususla ilgili olarak Büyük Britanya Kraliçesi'ne teşekkür etmeyi uygun görmektedir.

Kanûn-ı Esâsî'de, padişaha verilen önemli bir hak vardır. Bu hususla ilgili olarak padişaha, 113. maddeye göre, sürgüne gönderme hakkının verildiği belirtilmektedir. Bunun, manevî bir sorumluluk olduğunu ve kendi müddet-i saltanatı boyunca, bunu uygulamaktan geri kalmadığını ifade etmektedir. Bu mevzu ile ilgili olarak batılı elçilerin eleştirilerini, kesinlikle reddettiğini de vurgulamaktadır. Kaldı ki Abdülhâmid II., dünyanın en geniş özgürlüklerin olduğu, kanunlarının en iyi uygulandığı memlekelerde dahi, Harp Divanı ve mahkemelerin, kesin kararlar aldıklarını ve bunun, tek düzen olduğunu belirtmektedir. Alınan kararlarını, asayiş ve emniyetin sağlanmasında tek ve gerekli yol olduğunu ifade eden Abdülhâmid II., devlet bünyesinde faciaya neden olan çalışmaların vuku bulması ve bunların idâre-i örfiyyenin ilân edildiği zamana denk gelmesinden, üzüntü duyduğunu da ayrıca belirtmektedir.

Hemen akabinde durum değerlendirmesi yapan Abdülhâmid II., Gülhane Hatt-ı Hümayûnu'na ve Kanûn-ı Esâsî'ye gerekli olan yeni kanunların, bizzat kendi vekillerinin çalışmasıyla ortaya çıktığını ve bu vekillerin yaptığı müzakerelerde, hiç bir kısıtlama ve zorlamaya tâbi tutulmadıklarını ifade etmektedir. Aynı zamanda vekillerinin, devlet işleriyle alâkalı her hususu, tek ya da toplu lâyhalar halinde tasdik edilmesi için padişaha verdiklerini işaret etmektedir. Dolayısıyla Abdülhâmid II., kanun dışı hiç bir davranışa mahal verilmediğini ispat etmeye çalışmaktadır.

Bununla birlikte Osmanlı donanmasının Ruslara terk edilmek zorunda kaldığı, hatta ve hatta Rus askerlerinin, Osmanlı Devleti'nin başkenti olan İstanbul'u alabilecek mesafede bulunduğu (Çatalca) ifade edilerek, Devletin namus ve şerefine tehlikede olduğu belirtilmiştir. Buna karşın vekillerin, devletin şan ve namusu ile birlikte, saltanatın hukuk düzenini koruma gayretlerinin olduğu da ayrıca belirtilmektedir. Bunun akabinde Abdülhâmid II.'nin, 3 Haziran 1878 tarihli hadiselerden bahsederek, durumu netleştirmeye çalıştığı görülmektedir.

O dönemde, İngiltere'nin İstanbul Elçisi Sir Henry Layard, Abdülhamid II. ile yaptığı özel bir mülakatta, karşılıklı olarak durum değerlendirmesi yapıldığını ve bu suretle Abdülhâmid II.'in, değerli fikirlerinin öğrenildiğini belirtilmektedir. Bu görüşmelerden sonra, İngiliz Hükûmeti, Osmanlı Devleti'ne resmî olarak biri 3 Haziran, diğeri 9 Haziran 1878 tarihli olmak üzere, iki mektup vermiştir.

Muhtevası bakımından 9 Haziran 1878 tarihli mektup, Osmanlı Devleti ve İngiliz Hükûmeti'nin, Kıbrıs anlaşmasına karşı bakış açısını ortaya koymasından

dolayı çok önemlidir.

Her şeyden önce İngiliz Hükûmeti, Osmanlı Devleti'nin hukuk sistemine tamamen karşı çıkıyorsa da diğer toplulukların (İngiltere ve Osmanlı Devleti dışındakiler kastediliyor) Kıbrıs Antlaşması'na istinaden, buna benzer bir anlaşmanın yapılması ile ilgili olarak ortaya çıktıkları takdirde, bu anlaşmanın başanya ulaşmasını beklemek hatalı olacağından, bunu, açıkça reddetmektedir. Bundan hareketle Osmanlı Devleti, zamanın İngiliz elçisine önemli bir belge vererek, bu belgenin üst tarafına "*hukûk-ı şâhâneme aslâ hâlel gelmemek şartıyla muâhedenâmeyi tasdik eylerim*" ibaresini yazmış ve bu şekilde elçiye vermiştir. Bütün bu hadiseler Osmanlı Devleti tarafından, Goschen'in dikkatine çekilmiş ve gerekli olan her şey, bilgisine sunulmuştur.

Bununla birlikte, aykırı olan icraatların süratle düzeltileceği ve askıda kalmış meselelerin, Bâb-ı Âli tarafından başarılı bir şekilde tasfiye edileceği, taahhüt edilmiştir. Bunun yanı sıra Bâb-ı Âli, askıda kalmış meselelerle ilgili olarak, gerekli emirleri verdiğini belirterek, Vekiller Heyeti'ne de daha çok çalışmalarını için tavsiyede bulunduğunu, ifade etmiştir.

Yukarıda da görüldüğü gibi Osmanlı Devleti'nin, daha çok savunma amacıyla kaleme aldığı bu mektup, siyasî olarak içinde bulunduğu zorluğu göstermektedir.

Bunun haricinde belgede, İngiltere'nin, Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs'taki hükûmranlık haklarına, herhangi bir kısıtlama getirmeyeceğine dair taahhüt verdiği görülmektedir.

Nitekim Savunma Antlaşması'nın tasdik edilmesiyle ilgili olarak 15 Temmuz 1878 tarihinde, İngiltere'nin İstanbul Elçisi Sir Henry Layard tarafından bir taahhütnâme verilmiştir. Bu taahhütnâme aynen şu şekildedir:

"15 Temmuz 1878 tarihli muâhede-i tedâfü'ye tasdiknâmesinde Zât-ı Şevketsemât-ı Şâhâne'nin zâhit oldukları vechile hukûk-ı mülûkâneleri kat'a ihlâl olunmak dâ'iyesinde bulunmayacağını İngiltere Sefir-i Kebîri beyân eder. Trabya (Thèrapia) 15 Temmuz 1878 Layar (Layard)

*Süferâ-i Osmâniyye'den
Rûm Beg-oğlu Fahreddîn*

*Bâb-ı Âli 1 Eylül 1334
Roma Sefir-i Kebîri
Mehmed Nâbi" 150*

15 Temmuz 1878 tarihinde, Sir Henry Layard tarafından hazırlanıp, Osmanlı Devleti'ne verilen taahhütnâme, 1 Eylül 1334 (1918) tarihinde tekrardan gündeme gelmiş ve siyasî alanda adı geçen bir belge olmuştur. 1 Eylül 1334 (1918) tarihinde, Roma Büyükelçisi Mehmed Nâbi ve Osmanlı sefirlerinden Rum Beyoğlu Fahreddîn'in şahadetnâmeleri ile tekrardan gündeme gelen bu

taahhütnâmenin, Kıbrıs'ın Osmanlı Devleti'nin bir parçası olmasına sebep teşkil edecek bir durum arzemediği görülmektedir. Dolayısıyla denilebilir ki İngiltere'nin İstanbul Büyükelçisi Sir Henry Layard tarafından verilen, fakat İngiltere Hükûmeti'ni bağlayan taahhütnâmenin, hiç bir değer ve önem taşımadığı ortaya çıkmıştır. Bu tarihten yaklaşık iki ay kadar bir süre sonra 30 Ekim 1918 tarihinde, İtilâf Devletleri ile Osmanlı Devleti arasında I. Dünya Savaşı'nı sona erdiren Mondros Mütarekesi imzalanmıştır. Bilindiği gibi bu mütarekeyi, İtilâf Devletleri nâmına İngiltere'nin Akdeniz Kuvvetleri Komutanı Amiral Arthur Calthorpe ile Osmanlı Devleti nâmına Bahriye Nazırı Rauf Orbay imzalamışlardır. Amiral Calthorpe, Mondros Mütarekesi'nin ağır şartları altında ezileceğini gören Türk murahhaslarının talepleri üzerine, 15 Temmuz 1878 tarihinde olduğu gibi bir taahhütnâme vermiştir. Calthorpe, bu taahhütnâmede, İtilâf Devletleri'nce İstanbul'un işgal edilmeyeceğini, işgal kuvvetlerinin içinde Yunan alayının bulunmayacağını taahhüt etmişse de bu taahhütlerin hiç birinin gerçekleşmediği görülmüştür. Devletler hukukunda, şahısların verdiği sözler, mektuplar veya taahhütnâmelerin geçersiz olduğu, ilgili devlet veya devletleri bağlamadığı bilinmektedir. Bundan hareketle, 15 Temmuz 1878 tarihinde, Sir Henry Layard tarafından, Osmanlı Devleti'ne verilen taahhütnâmenin ne anlama geldiğini, daha iyi kavrayabiliriz.

SONUÇ

Bugüne kadar Kıbrıs'ın siyasî tarihi ile ilgili yapılan araştırmalarda, sentezden çok analize önem verildiği bilinmektedir. İlmî metodolojinin bir gereği olarak senteze ulaşmanın, en az analiz kadar önemli olduğu bir gerçektir. Bundan hareketle adı geçen belge üzerinde yapılan çalışmalarda, oldukça ilginç sentezlere varılmış, bütün bunlar, bir sistem halinde sıralanmaya çalışılmıştır.

"*Kıbrıs Meselesi*" olarak adlandırılan ve Osmanlı Devleti'nin Hariciye Nezareti tarafından bastırılan bu çalışmaya konu edilen kitapçıkta, Kıbrıs'ın Türkler tarafından fethediliş tarihine kadar kısa bir bilgi verilmektedir. Lâkin üzerinde önemle durulan husus, 1878 yılında Ada'nın İngiltere'ye terkedilmesi hadisesinin, diplomatik yönden ele alınmasıdır. Bununla ilgili olarak kitapçıkta, fekâlade önemli belgeler yer almaktadır ki, bunların bazıları orijinaldir. Bunun yanı sıra adı geçen kitapçıkta, bir çok anlaşma maddesi olup, bu maddelerin tamamı için ayrıca Fransızca tercüme yapılmıştır. O devrin diplomasi dilinin Fransızca olmasından ötürü, bu tür uygulamalara gidilmesi, pek tabii karşılanmalıdır.

Kıbrıs ve onu çevreleyen Doğu Akdeniz havzası, XIX. yüzyıl başlarından itibaren, devletlerarası siyasî, ekonomik ve ticarî çıkarların çatışma alanı olmuştur. İngiltere'nin, XIX. yüzyılın başından itibaren özellikle büyük bir sömürge

imparatorluğu haline gelmiş olması, Ön Asya ve Asya sömürgelerinin devamı, gelişmesi ve emniyeti için kendine Doğu Akdeniz'de üs niteliğinde yer alması, Kıbrıs meselesinin doğmasına yol açmıştır. İngiltere'de, XVIII. yüzyıl başlarından itibaren, kendilerine sağlayacağı yararlar dolayısıyla, Kıbrıs'ın ele geçirilmesi fikri ortaya atılmıştır. Fakat, hemen belirtilmesi gerekir ki, Kıbrıs Antlaşması, sadece Yakın Doğu'daki İngiliz-Rus rekabetinin tabii bir sonucu olarak ortaya çıkmamıştır. Bu itibarla meseleye daha geniş bir perspektiften bakmak lâzım gelir.

Bilindiği gibi İngiltere'nin, Kıbrıs'ı idarî yönden egemenliği altına alabilmesi, 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi'nden hemen sonra gerçekleşmiştir. Bir başka deyişle, 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi'yle oldukça önemli mevkiiler kazanan Rusya, Osmanlı Devleti'ni Ayastefanos Muahedenâmesi'ni imzalamaya mecbur etmiş ve bu anlaşmanın getirdiği siyasî ortam, İngiltere'ye, fiilî ve siyasî olarak harekete geçme imkânı vermiştir. Bundan hareketle İngiltere, 1878 yılının Mayıs ayından itibaren, kendi siyasal iradesiyle, Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya karşı koruyucu ve savunucu rolünü üstlenmiştir. İşte bütün bunlar, 25 Mayıs 1878 tarihinde İngiltere Hükûmeti'nin, Osmanlı Devleti'nden Kıbrıs Adası'nı istemesine ve Kıbrıs meselesinin resmen başlamasına neden olmuştur.

İngiltere'nin, Osmanlı Devleti'nden Kıbrıs'ı almak hususunda geliştirdiği diplomasi atağı bir yana, Rus Çarlığı ile yakın bir siyasi münasebet de kurmuştur. Bu yüzden bir taşla iki kuş vurmak isteyen İngiltere, 30 Mayıs 1878 tarihinde Rusya ile bir protokol imzalayarak, siyasî ve iktisadî menfaatlerini koruma yoluna gitmiştir. Osmanlı Devleti, İngiltere ve Rusya arasında, adı geçen bu protokolün imzalandığından haberdar olmuş olsa idi, İngiltere'nin Kıbrıs Antlaşması hakkındaki tekliflerini reddedebilirdi. Lâkin bütün bunlardan habersiz olan Osmanlı Devleti, İngiltere'yle 4 Haziran 1878 tarihinde, iki maddeden oluşan bir anlaşma imzalamıştır. Adı geçen anlaşmanın birinci maddesi asıl şartları, ikinci maddesi ise anlaşmanın onaylanma süresi belirtilmiştir.

Bu anlaşmaya göre İngiltere, Osmanlı Devleti'ne Doğu Anadolu topraklarında meydana gelecek yeni bir Rus Saldırısına karşı, silahla yardım etmeyi taahhüt altına almıştır. Bunun yanı sıra Osmanlı Devleti, İngiltere'ye, Doğu Anadolu'da yaşayan hıristiyanların ve diğer uyrukların buldukları yerde, ıslahat yapmayı vaat etmiştir.

Bu anlaşmayla İngiltere, bundan böyle Sultan'ın Asya'daki eyaletlerinin içişlerine, konsolosları vasıtasıyla karışma hakkına sahip olmuştur. Aslında bu husus, Abdülhamid II.'nin kabul ettiği anlaşmada taahhüt ettiği reformlardan kaynaklanmıştır. Bununla birlikte anlaşma metninde, "*Rusya'nın Doğu Anadolu'da ele geçirdiği yerleri iadesi halinde, Kıbrıs'taki İngiliz işgalinin kendiliğinden sona ereceği*" ibaresinin bulunduğu görülmektedir. Lâkin, Yüksek Akit Taraflar arasında imzalanan bu belgeden sonra, "*Ada'nın geçici olarak İngiliz yönetimine devredildiği*", hemen hemen her belgede belirtilmiştir. Özellikle

Buna, 1 Temmuz 1878 tarihli Ek anlaşmanın 6. maddesi, kesinlik ve hukukîlik kazandırmıştır. Hatta Kıbrıs'taki İngiliz işgali, Doğu Anadolu'da Rus işgali altında bulunan toprakların, Anavatan'a iadesiyle sınırlı kaldığı görülmektedir.

Osmanlı Devleti, adı geçen her iki anlaşmada da Ada üzerindeki hak ve yetkilerinin devam ettiğini, İngiltere Hükûmeti'ne kabul ettirmiştir. Tarafların Ada üzerindeki yetkileri sınıflandırılması gerekiyorsa, hukuk yönünden Osmanlı Devleti'ne bağlı kalmakla birlikte, idarî ve tasarrufî hakların kullanılması, İngiltere Hükûmeti'ne devredilmiştir. Bâb-ı Âli, Kıbrıs üzerinde meşru haklarını garanti altına alabilmek için İngiltere'nin İstanbul Büyükelçisi Sir Henry Layard tarafından taahhûnâme (garanti belgesi) alınmıştır. Böylelikle Osmanlı Devleti'nin, Kıbrıs Adası'nı geçici olarak İngiltere'ye devrettiği görülmüştür. Böylece, İngiltere'ye devredilen Ada, 306 sene, 8 ay ve 19 gün Osmanlı Devleti'nin idaresinde kalmış ve İngiliz işgali, anlaşma tarihinden 1914 yılındaki I. Dünya Savaşı'na kadar 36 sene sürmüştür. Bu tarihten sonra Kıbrıs'ın tek taraflı olarak İngiliz yönetimine bağlanması, hukuk yönünden gayri nizamî bir davranış olmuş ve 1923 yılının 24 Temmuz'una kadar sürmüştür. Bu itibarla İngiltere'nin Ada üzerindeki hakimiyeti, hukukî olarak lafzî ve itibarîdir diyebiliriz. Bundan hareketle Kıbrıslı Türkler için 4 Haziran 1878 tarihli anlaşma, Kıbrıs meselesinin sonu değil, daha tehlikeli duruma girildiği bir dönem olmuştur.

Aslında Osmanlı Devleti, 4 Haziran 1878 tarihli anlaşmayı imzalarken, o günün şartları altında, özellikle Rusya'ya karşı İngiltere vasıtasıyla bir denge kurmayı ve Berlin Kongresi'nde güçlü bir destek sağlamayı amaç edinmiştir.

Bâb-ı Âli, Ayastefanos Muahedenâmesi'nin bunaltıcı şartlarını, her ne pahasına olursa olsun hafifletmek maksadıyla, İngiliz elçisinin teklif ettiği ittifak anlaşmasına hemen yanaşmış, lâkin bunun, resmen tasdikini bir pazarlık konusu haline getirerek, mümkün olabilecek tavizleri elde etmeye çalışmıştır. İngiltere ise Ayastefanos Muahedenâmesi'nde prensip olarak istediği tâdillere karşılık, Orta Doğu'da büyük çıkarlar sağlamayı gaye edinmiştir.

Bunun yanı sıra İngiltere, Kıbrıs Antlaşması'yla, Osmanlı Devleti'nden kopartılacak yeni toprakların, büyük çapta bir savaşa yol açabileceğini ve böyle bir savaşta kendisinin geniş askerî gücü ve kaynaklarının kaale alınması gerektiğini, Rusya'ya hatırlatmak istemiştir.

İngiltere'nin, 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi'nden sonra Kıbrıs'ı işgal etmesi, 1882'de Mısır'a asker çıkarması, Rusya'ya karşı durumunu büsbütün kuvvetlendirmiş ve Rus-İngiliz rekabeti daha da artmıştır. Bu suretle İngiltere, Rusya'ya karşı Hindistan Yolu'nu (İmparatorluk Yolu) tam anlamıyla kontrol ve güvenlik altına almıştır.

Tesbit edilmesi gereken bir husus daha vardır:

İngiltere'nin Berlin Kongresi'nde yapılacak değişikliklerde ısrar edeceği ve bunlar değişmeden anlaşmayı kabul etmeyeceği muhakkaktır. Çünkü, İngiltere'nin menfaatlerinin bu yönde geliştiği görülmektedir. Buna karşılık

Fransa, Avusturya-Macaristan ve İtalya'nın diğer değişiklikler lehinde, Rusya ile Almanya'nın değişikliklerin olmaması yönünde faaliyet sarfedecekleri bir gerçektir. Bu suretle, konferansta değişiklik yapılması yönünde oy kullanacak olanların çoğunlukla bulunduğu, açıkça görülmektedir. Bundan da 4 Haziran 1878 tarihindeki anlaşmanın imzalanmasında, oldukça acele edildiği, pazarlığın imzadan sonra değil, imzadan evvel yapılmasında, Osmanlı Devleti için büyük fayda sağlayacağı anlaşılmaktadır.

Bütün bunlara rağmen İngiliz Hükûmeti, anlaşmanın onaylanmasının, Berlin Kongresi sona ermeden mümkün olamayacağını anlayınca, Osmanlı Devleti'ne yaptığı baskı ile bundan böyle sert ve haşin bir politika takip edeceğini belirtmiştir. Bundan hareketle İngiltere, padişahın fermanına istinaden, 12 Temmuz 1878 tarihinde Kıbrıs'a asker çıkarmış ve Ada'nın yönetimini ele geçirmiştir. Ne kadar ilginçtir ki, bu tarihten üç gün sonra yani, 15 Temmuz 1878 tarihinde, asıl anlaşma onaylanmıştır.

İngiltere, anlaşmayı daha ilk günlerden itibaren zorlayarak, Ada'ya, sadece siyasî ve askerî yönlerden değil, hukukî, iktisadî, ticarî ve kültürel yönlerden de sahip olmaya çalışmıştır. Bu, İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne her yıl vermesi gereken vergiyi, Osmanlı'nın dış borçlarına mansup saydığı için hiçbir zaman vermemesinden anlaşılmaktadır. Bu husus, 1878'den, Ada'nın tek yanlı olarak İngiltere'ye ilhâk edişine kadar (1914) sürmüştür. Bu tarihten sonra İngiltere'nin, Ada'nın İngiliz egemenliğinde bulunduğu iddiası ile, Osmanlı Devleti'ne hiçbir vergi vermemesi, düz mantık çerçevesinde pek tabii karşılanmalıdır.

İngiliz Hükûmeti'nin, Kıbrıs'ı işgal etme şekil ve usûllerinin fevkâlade tutarsız olması, gerek İngiliz kamuoyunda, gerekse Avâm Kamarası'nda büyük tepkilere yol açmıştır.

Bununla birlikte Osmanlı Devleti'nin maddî ve manevî yetersizliklerin bir sonucu olarak Kıbrıs Adası'nın dolaylı olarak elden çıkması, devletin emniyeti ve bütünlüğü bakımından, aleyhte bir gelişme olmuştur. Bundan dolayıdır ki Osmanlı Devleti, Kıbrıs'ı kaybetmekle, devletin emniyet ve bütünlüğü ile ilgili tehlikelerin, Doğu'ya kaydığını görmüştür. Bir başka deyişle Şark Meselesi'nden doğan tehlike, çok yönlü bir şekil alarak, Osmanlı Devleti'nin tamamını tehdit etmeye başlamıştır.

Bütün bunlardan sonra ezcümle denilebilir ki, Osmanlı Devleti'nin Hariciye Nezareti tarafından neşredilen bu kitapçık, analiz ve senteze tâbi tutulduğu zaman, hadiseye, hem yeni bir boyut getirilmiş, hem de onlardan istifade edilerek bazı önemli tesbitlerde bulunulmuştur. Dolayısıyla, Osmanlı Devleti'nin, Kıbrıs meselesine karşı resmî devlet görüşünü belirten bu kitapçık, Kıbrıs'ın İngiltere'ye devredilmesi ve ondan sonra gelişen siyasî hadiselerle karşı bakış açısını ortaya koyması bakımından, önem taşımaktadır.

NOTLAR VE KAYNAKLAR:

1. DURANT Will - DURANT Ariel. (Çev. Bozkurt Güvenç) *Tarihten Dersler*, İstanbul, 1992, s.37.
2. DURANT Will-Ariel, ibid., s.102.
3. Osmanlı Devleti, muamelât ve kuyudâtında, Malî Sene adı ile anılan ve Hicrî 1089'dan itibaren resmen, fakat mahdut ve malî hususlarda kullanılmaya başlanmış olduğu görülen ve H. 1256'dan itibaren ve tatbik sahası daha genişleyerek, resmen malî sene adı verilen takvim esasına göre yazılmış tarihlerin de, bilhassa XIX. asırdan başlayarak, eski vesika ve kayıtlarımızda, yakın devre kadar önemli bir yer tuttuğu gibi, resmî ve ilmî hiçbir maliyeti bulunmamakla beraber zamanımızda da duvar ve cep takvimlerinde, hâlâ Rumî Sene adı altında yer almakta ve devam ettiği görülmektedir.. Bkz... UNAT, Faik Reşit; *Hicrî Tarihleri Milâdî Tarihe Çevirme Kılavuzu*, (7. Baskı), T.T.K. Yay., Ankara, 1994, s.XIII.
4. SONYEL, Salâhi R.. "In The Light of British Foreign Office Documents: How Abdülhamit, The Ottoman Sultan, Leased Cyprus To Britain Within Forty-Eight Hours", *Belleten*, XLII (1978), sayı:168, s. 743-759.
5. SERTOĞLU, Mithat. "1878 Osmanlı-İngiliz Antlaşması'na Dair Bazı Yeni Belgeler", VII. Türk Tarih Kongresi, Ankara: 25-29 Eylül 1970, Kongreye Sunulan Bildiriler, C. II., T.T.K. Yay., Ankara, 1973, s. 601-615.
6. ALASYA, Halil Fikret. *Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'ta Türk Eserleri*, T.K.A.E. Yay., Ankara, 1964, s. 106-112.
7. GÜRSOY, Cevat; İNALCIK, Halil; KURAN, Ercüment; ALASYA, H. Fikret. *Kıbrıs İdaresinin İngiltere'ye Terki, Kıbrıs ve Türkler*, T.K.A.E. Yay., Ankara, 1964, s.59-67
8. HILL, George, *A History of Cyprus*, C. IV., 1940-1957, Cambridge, 1952.
9. NORADOUNGHIAN, Gabriel. *Recueil d'Actes Internationaux de L'empire Ottoman 1897-1903, C. III*, Paris, 1897.
10. ZİA, Nâsim, *Kıbrıs'ın İngiltere'ye Geçışı ve Adada Kurulan İngiliz İdaresi*, T.K.A.E. Yay., Ankara, 1975, s. 38-48.
11. UÇAROL, Rifat, *1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı-İngiliz Anlaşması (Ada'nın İngiltere'ye Devri)*, İstanbul, 1978, s. 37-101.
12. ALTAN, Mustafa Haşim. *Belgelerle Kıbrıs Türk Vakıflar Tarihi (1571-1974)*, C. I., Dilman Ofset, Lefkoşa, 1986, s. 267-282.
13. LUKE, Harry, *Cyprus Under The Turks 1571-1878*, (3. Edition), London, 1986, s.252-272.
14. ZİA, a.g.e., s.5.
15. Daha geniş bilgi için bakınız: ALASYA Halil Fikret,a.g.e., s.36-38; Zia, a.g.e.,

- s.5.; YÜCEL Celâlettin, *Dış Türkler*, Hun Yayınları, İstanbul, 1976, s.116; ALTUĞ Yılmaz, *Kıbrıs Anlaşmazlığı*, İstanbul, 1979, s.26; SPYRIDAKIS C., *A Survey of The History of Cyprus*, Geka Press, Nicosia, 1962, s.14-17.
16. Bâb-ı Âli Hariciye Nezareti. *Kıbrıs Meselesi*, İstanbul, 1335, s.4.
 17. *Kıbrıs Meselesi*, s.4.
 18. Daha geniş bilgi için bakınız... ATEŞ, Toktamış; *Siyasal Tarih*, Der Yayınları, İstanbul, 1994, s.394-395.
 19. UÇAROL, a.g.e., s.24 ve 30-37; ARMAOĞLU Fahir, *20. Yüzyıl Siyasî Tarihi 1914-1980*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1989, s.4.
 20. ALTUĞ, a.g.e., s.28.
 21. TAMÇELİK Soyalp. "Kıbrıs Adası'nın Jeopolitik ve Stratejik Önemi", *Türk Kültürü*, XXXIII, Haziran 1995, 386, s. 322. Aynı görüş Yılmaz Altuğ'un eserinde (Bkz. ALTUĞ, a.g.e.) de vardır. Lâkin Altuğ, bunu "Key to Western Asia", yani "Batı Asya'nın Anahtarı" olarak ifade etmiştir. Kanaatimiz odur ki, bunun "Batı Asya" değil, "Ön Asya" olması, mantığa daha uygundur.
 22. POTYEMKIN Vladimir. *Uluslararası İlişkiler Tarihi- Başlangıçtan Bugüne Diplomasi Tarihi, C.II.*, (Çev. Atilla Tokatlı), May Yayınları, İstanbul, 1978, s. 488.
 23. SÖNMEZOĞLU Faruk. "Tanzimat'tan Lozan'a Kıbrıs Sorunu", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, C. II.*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s. 309.
 24. SÖNMEZOĞLU, ibid., s. 309.
 25. DERİNGİL Selim. "II. Abdülhamit'in Dış Politikası", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, C.II.*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s. 305.
 26. Daha geniş bilgi için bakınız: KARAL Enver Ziya, *Osmanlı Devleti, C.VII.*, (3. Baskı), T.T.K. Yayınları, Ankara, 1983, s.22.
 27. SERTOĞLU Mithat. "1878 Osmanlı-İngiliz Antlaşması'na Dair Bazı Yeni Belgeler", *VII. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler, C.II.*, T.T.K., Yay., Ankara, 1973, s.602-604.
 28. POTYEMKIN, a.g.e., s. 133; KURAT Akdes Nimet, *Türkiye ve Rusya*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990, s.97 ve 599; SERTOĞLU, a.g.e., s.602-604.
 29. *Kıbrıs Meselesi*, s.4.
 30. *Kıbrıs Meselesi*, s.5.
 31. *Kıbrıs Meselesi*, s.6.
 32. Daha geniş bilgi için bakınız: UÇAROL, a.g.e., s.41; TAMÇELİK, a.g.e., s.321-330.
 33. *Kıbrıs Meselesi*, s.6.

34. *Kıbrıs Meselesi*, s.6.
35. *Kıbrıs Meselesi*, s.6.
36. *Kıbrıs Meselesi*, s.7-8.
37. Bu hususla ilgili olarak daha geniş bilgi için bakınız... POTYEMKİN, ibid., s.141 vd.; SERTOĞLU: a.g.e., s.604; ALASYA, a.g.e., s.106 vd.; DANIŞMEND İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, C.IV*, İstanbul, 1955, s. 315-316; *Resimli Haritalı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, C.VI*, İstanbul, 1963, s.3337; KURAT, a.g.e., s.97 vd.; KARAL Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi, C.VIII*, (2. Baskı), T.T.K. Yay., Ankara, 1983, s.66 vd..
38. *Resimli Haritalı Mufassal Osmanlı Tarihi*, op.cit., s.3337.
39. KURAT, a.g.e., s.97.
40. POTYEMKİN, ibid., s.141.
41. *Kıbrıs Meselesi*, s.6.
42. Daha geniş bilgi için bakınız.... ATEŞ, a.g.e., s.398-399; *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi, C. XII*, Çağ Yayınları, İstanbul, 1993, s.85-90 ve 146-152.
43. *Kıbrıs Sorunu*, s.7.
44. Daha geniş bilgi için bakınız: GÜREL Şükrü S., *Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika, C.I*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1984, s.17-29.
45. KITSİKIS, Dimitri. *Yunan Propagandası*, Meydan Neşriyat, İstanbul, Tarih (?), s.326.
46. MERAM, Ali Kemal. *Belgelerle Türk-İngiliz İlişkileri Tarihi*, Kitaş Yayınları, İstanbul, 1969, s.152.
47. *Kıbrıs Meselesi*, s.8.
48. CELÂLEDDİN, Mahmud. *Mir'at-i Hakikât, C.III*, İstanbul, 1327, s.136.
49. Daha geniş bilgi için bakınız: ÖZORAN Beria Remzi: "Kıbrıs'ın Kraliçe Viktorya Namına Devranılması", *Türk Kültürü, X*, şubat 1972, 112, s.256 vd.
50. *Kıbrıs Meselesi*, s.8.
51. *Kıbrıs Meselesi*, s.8.
52. CELÂLEDDİN, a.g.e., s.143... Bununla ilgili olarak KARAL, a.g.e., C.VIII., s.73'de de aynı materyal bulunabilir.
53. *Kıbrıs Meselesi*, s. 8-9.
54. HILL, George. *A History of Cyprus, C.IV*, London, 1952, s.288.
55. *Kıbrıs Meselesi*, s.9.
56. *Kıbrıs Meselesi*, s.9.
57. *Kıbrıs Meselesi*, s.9.

80. *Kıbrıs Meselesi*, s.41.
81. SONYEL: a.g.e., s.136.
82. SONYEL: a.g.e., s.136-137.
83. SONYEL, a.g.e., s.137.
84. SONYEL, a.g.e., s.137.
85. SONYEL, a.g.e., s.137.
86. Değişik kaynaklarda bu rakamın, bkz.: aynı olduğu belirtilmiştir. *Kıbrıs Meselesi*, s.13; LUKE, ibid., s.216; ZİA, a.g.e., s.41; UÇAROL, a.g.e., s.70; GÜREL, a.g.e., s.25 1878 tarihinde yazılan "Cyprus" adlı eserin 39. sayfasında, bu miktar "11.468.000 piastres (kuruş)" olarak ifade edilirse de bu rakamın, 22.936 keseye denk geldiği sanılmaktadır.
87. SONYEL: a.g.e., s.754.
88. Bu husus için bkz.: MISIRLIOĞLU Kadir, *Lozan Zafer Mi Hezimet Mi ?*, Sebil Yayınevi, İstanbul, 1973, s.66-67; ALASYA Fikret, *Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'taki Türk Eserleri*, s.112; "Kıbrıs", *Türkiye Ansiklopedisi, C.III.*, s.412.
89. "Alithia Gazetesi'nin Taşkınlıkları", Halkın Sesi Gazetesi Özel Arşivi, 4 Ocak 1955, s.2.
90. LUKE, ibid., s.262.
91. ZİA, a.g.e., s.42.
92. SONYEL: a.g.e., s.135.
93. Daha geniş bilgi için bkz.: ALASYA Halil Fikret, "Niçin Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti?", *Türk Kültürü*, XXII (Kasım 1984) 259, s.754 v.d.; SONYEL; a.g.e., s.135.
94. Arazi ve köy hudutlarının yeniden tesbiti ile ilgili kanun.
95. SİBER, Hasan Rifat. *Köycülüğümüzün Dünü-Bugünü*, İstanbul, 1990, s.106.
96. SİBER, a.g.e., s. 106.
97. Samuel Perkes, Londra'da yayımlanan *Daily New Gazetesi* muhabiri Augustus Perkes'in kardeşidir. Hindistan'da görev yaptıktan sonra Kıbrıs'a yerleşmiş, İstanbul'daki Büyükelçi Lord Lyons aracılığıyla, Bâb-ı Âli'den bir ferman alarak, Ada'nın kuzeydoğu yöresinde, Osmanlı yönetiminden arazi satın almış ve Kıbrıs antikitelere büyük ilgi göstermiştir. Samuel Perkes, 1 Mayıs 1880 tarihinde İngiliz Başbakanı Gladstone'e yazdığı mektupta, bu durumu açıkça gözler önüne sermektedir. Bkz.: SONYEL: a.g.e., s.140.
98. SONYEL: a.g.e., s.140.
99. DESCHAMPS, Hubert. *Sömürge İmparatorluklarının Çöküşü*, (Çev. Oktay Akbal), İstanbul, 1966, s.31.
100. Ayrıntılar için bkz.: KURAT, a.g.e., s.652-958; BİLGE A. Suat, *Türkiye-Sovyetler*

Birliği İlişkileri 1920-1964 Güç Komşuluk, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1992, s.18-24; ERİM Nihat, *Devletler Arası Hukuk ve Siyasî Tarih Metinleri*, Ankara Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1953, s.503-517.

101. *Kıbrıs Meselesi*, s.13.
102. ZİVER, *Kıbrıs Tarihi*, Zaman Matbaası, Lefkoşa, 1312, s.98-100.
103. KAPANİ, Münci. *Politika Bilimine Giriş*, (4. Baskı), Bilgi Yayınevi, Ankara, 1988, s.46.
104. KAPANİ, a.g.e., s.48.
105. Yani, ülkenin bütününe kapsamaktadır.
106. KAPANİ, a.g.e., s.48.
107. Demokratik rejimlerde bu üstünlük "mutlak" değil, "nisbî" bir üstünlüktür.
108. KAPANİ, a.g.e., s.49.
109. KAPANİ, a.g.e., s.49.
110. SARIBAY, Ali Yaşar. *Siyasal Sosyoloji*, (2. Baskı), Der Yayınları, İstanbul, 1944, s.179.
111. KAPANİ, a.g.e., s.49.
112. SARIBAY, a.g.e., s.49.
113. Daha geniş bilgi için bkz.: ZİA, a.g.e., s.59-62.
114. KAPANİ, a.g.e., s.49.
115. KAPANİ, a.g.e., s.56.
116. KAPANİ, a.g.e., s.56.
117. KAPANİ, a.g.e., s.57.
118. KAPANİ, a.g.e., s.57.
119. Daha geniş bilgi için bkz.: BİLGE, a.g.e., s.16-24.
120. *Kıbrıs Meselesi*, s.14.
121. GÜREL, a.g.e., s.65.
122. *Kıbrıs Meselesi*, s. 14.
123. *Kıbrıs Meselesi*, s.14.
124. *Kıbrıs Meselesi*, s.15.
125. UÇAROL, a.g.e., s.87.
126. *Kıbrıs Meselesi*, s.16.
127. *Kıbrıs Meselesi*, s.15.
128. *Kıbrıs Meselesi*, s.16.

129. *Kıbrıs Meselesi*, s.16.
130. *Kıbrıs Meselesi*, s.16-17.
131. *Kıbrıs Meselesi*, s.17-18.
132. *Kıbrıs Meselesi*, s.18.
133. *Kıbrıs Meselesi*, s.18.
134. *Kıbrıs Meselesi*, s.18.
135. *Kıbrıs Meselesi*, s.18.
136. *Kıbrıs Meselesi*, s.19-20.
137. *Kıbrıs Meselesi*, s.19-20.
138. KURAT, Y. K., a.g.e., s.104; Gürel, a.g.e., s.28; Uçarol, a.g.e., s.108.
139. *Kıbrıs Meselesi*, s.20. Bununla ilgili olarak Nasim Zia'da da aynı husus ifade edilmiştir... Bkz.: a.g.e., s.43.
140. *Kıbrıs Meselesi*, s.20.
141. *Kıbrıs Meselesi*, s.21.
142. ZİA, a.g.e., s.49.
143. Daha geniş bilgi için bkz.: *Kıbrıs Meselesi*, s.49-59; GÜREL, a.g.e., s.29-33.
144. *Kıbrıs Meselesi*, s.21.
145. *Kıbrıs Meselesi*, s.23.
146. *Kıbrıs Meselesi*, s.23.
147. KARAL, a.g.e., C VIII., s. 413.
148. İngiltere'nin İstanbul'da "*Fevkâlade Elçisi*" sıfatı ile bulunmuştur.
149. *Kıbrıs Meselesi*, s.24 - 25.
150. *Kıbrıs Meselesi*, s.25.

THE EVALUATION OF FOREIGN AFFAIRS MINISTRY
DOCUMENT RELATED TO ANNEXATION OF CYPRUS
TO UNITED KINGDOM, FROM THE POINT OF LEGAL
PROCEDURE AND POLITICAL HISTORY

ABSTRACT

There is abundant literature and research done on the "Cyprus Problem". The aim of this paper is to analyse a 25 page booklet called *Kıbrıs Meselesi*, 1919 (The Cyprus Problem, 1919). In this analysis the booklet is carefully analysed as an important document reflecting the perspective of the Ottoman Ministry of Foreign Affairs of the time.

Most of the previous attempts studying the political history of Cyprus are of analytical nature. This study, on the other hand, presents a synthetic approach and hence arrives at a number of systematic generalisations. Such an approach is a new dimension in the field and makes the study an original and interesting one.

YAZARLARA DUYURU

1. Dergimizde yayımlanacak yazılar Türkçe veya İngilizce olabilir ve üç kopya halinde aşağıdaki adrese gönderilir:

İsmail Bozkurt
Kıbrıs Araştırmaları Merkezi
Doğu Akdeniz Üniversitesi
Gazimağusa
Mersin 10 - Turkey.

2. a) Dergiye gönderilen yazılar, başka bir yerde yayımlanmamış veya yayımlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır. Yazılar yayımlanmak üzere kabul edildiği takdirde, Kıbrıs Araştırmaları Dergisi bütün yayın haklarına sahip olur.

b) Gönderilen yazılar yayımlansın ya ya yayımlanmasın geri verilmez.

c) Yazılardaki düşünce, görüş, varsayım, tez ya da savlar yazarlarına aittir. Doğu Akdeniz Üniversitesi ile Kıbrıs Araştırmaları Merkezi'ni bağlamaz.

d) Yazılar, kaynak gösterilerek (Yazar, başlık, cilt, sayı, yıl ile Dergi'nin, Merkez'in ve Üniversite'nin adları) aktarılabilir.

3. Yazılar kâğıdın bir yüzüne çift aralıklı yazılmalıdır. Başlıklar ve alt başlıklar kısa olmalıdır. Notlar, kaynaklar, tablolar ve şekiller ayrı sayfalara yazılmalıdır. Yazının ilk sayfasında şu bilgiler olmalıdır: (i) yazının başlığı; (ii) yazar(lar)'ın bağlı oldukları kuruluşlar; (iii) en çok 100 kelimelik Türkçe özet; (iv) en çok 150 kelimelik İngilizce özet; (v) varsa, yazar(lar)ın yardımlarını gördüğü kişi ve/veya kurumlara teşekkür. Aynı sayfadaki bir dipnotta, iletişim kurulacak yazarın adı, kurumu belirtilmelidir.

4. Tablo ve figürlere başlık ve sıra numarası verilmeli, başlıklar tablo ve figürlerin üzerinde yer almalı, kaynaklar ve figürlerle ilgili notlar ise alta yazılmalıdır. Denklemlere sıra numarası verilmelidir. Sıra numarası parantez içinde ve sayfanın sağ tarafında yer almalıdır. Denklemlerin türetilişi kısa olarak gösteriliyorsa, hakemlere verilmek üzere türetme işlemi bütün basamaklarıyla ayrı bir sayfada gösterilmelidir.

Yazılarda dipnotlarına yer vermektense olabildiğine kaçınılması ve burada söyleneceklerin metin içine yedirilmesi yeğlenmelidir. Zorunlu olarak verilecek dipnotlarla kaynakların numaralanması ve ayrı bir sayfada "Notlar" veya "Notlar ve Kaynaklar" başlığı altında toplanması gereklidir.

Dipnotlar az sayıda ise, sayfa altında da verilebilir. Gönderme yapılan dergi

ve derlemelerdeki makalelerin sayfa numaraları kesinlikle belirtilmelidir

Kaynaklarda aşağıda örneklenen biçim kurallarına uyulmalıdır:

Kitaplar

Yazarın Soyadı (büyük harflerle), Adı. Kitabın Adı, Yayımlandığı Kent, Yayınevi Tarihi, (Eğer ilk baskı değilse önce ilk baskı tarihi ve parantez içinde kullanılan nüshanın baskı tarihi)

Dergiler:

Yazarın Soyadı (büyük harflerle), Adı. Yazının Başlığı, Derginin Adı, Derginin Cildi/sayı, Yayımlandığı Kent, Yayınevi, Tarihi.
Sayfa numarası her iki halde de en sonda verilir.

Aynı kaynak ikinci kez verildiği zaman, yazarın soyadı ve a.g.e. (kitap için) veya a.g.m. (yazı için) ile sayfa numarası (gerekirse), İngilizce olarak da ibid sözcüğü yazılır.

6. Yazıların bir kopyasının bilgisayar dosyası şeklinde gönderilmesi tercih edilmektedir. Dosya tercihen DOS formatında, 5.25" veya 3.5" diskete kopya edilmelidir. Disketteki dosya ile yazının aynı olması gerekmektedir. Disket ile birlikte kullanılan yazının programı, bilgisayar ismi ve dosya ismi gönderilmelidir.
7. Bu duyuruda belirtilen kurallara uymayan yazılar, gerekli düzeltmelerin yapılması için yazar(lar)a geri gönderilebilir.

ABONELİK KOŞULLARI:

Kıbrıs Araştırmaları Dergisi, yılda dört kez yayımlanır. Abonelik koşulları, için "Yazarlara Duyuru"nun 1 inci maddesinde sözü edilen adres ya da (392) 366 1999 ve (392) 366 6588 No.lu telefonlar veya (392) 366 1604 No.lu faks aracılığı ile Kıbrıs Araştırmaları Merkezi'ne başvurulmalıdır.

NOTICE TO CONTRIBUTORS

1. Papers either in English or Turkish are accepted. Papers for publication should be send in triplicate to:

İsmail Bozkurt
Centre For Cyprus Studies
Eastern Mediterranean University
Gazi Mağusa
Mersin 10 Turkey.

2. a) Submission of a paper will be held to imply that it contains original unpublished work and is not been submitted for publication elsewhere. Upon acceptance of an article, author(s) will be asked to transfer copyright of the article to Journal For Cyprus Studies.
- b) Manuscripts submitted to the Journal For Cyprus Studies will not be returned, regardless whether or not they are accepted for publication.
- c) All of the ideas, views, thoughts and theories published in the Journal For Cyprus Studies are the sole responsibility of the authors and do not reflect the views, beliefs or policies of Eastern Mediterranean University or The Centre For Cyprus Studies.
- d) Articles published in the Journal For Cyprus Studies may be cited as references, provided full bibliographical credit is given as listed: Author, title, names of the Journal, Centre and University; issue; volume; year.
3. Manuscripts should be typed double spaced on one side of the paper. Titles and subtitles should be short. Notes, references, tables and figures should be printed on separate pages. The first page should include (i) the title of the manuscript; (ii) the name of the author(s); (iii) institutional affiliation(s) of the author(s); (iv) an abstract of not more than 100 words; and (v) acknowledgments, if any. A footnote on the same sheet should give the name and address of the corresponding author.
4. Tables and figures should be numbered consecutively and titled. The number and title should appear at the top; the sources and notes about figures at the bottom. Equations should be numbered consequently. Equation numbers should appear in parentheses at the right margin. In cases where the derivation of formulae has been abbreviated, it is of great help to the referees if the full derivation can be presented on a separate sheet (not to be published). Footnotes should only be used if absolutely essential. Footnote and references should be numbered and typed on a separate

page under the heading "Notes" or "Notes and References". If the footnotes are not too much, maybe shown underneath of the page(s). Ensure that the page numbers for periodicals and collections are included.

5. References should appear follows:

I Books

Surname(s) of Author(s) in block letters, Name(s) of Author(s).
The name of the Book, Place, Press, Year.

I Periodicals

Surname(s) of Author(s) in block letters, Names(s) of Author(s).
The Title of Manuscript, Name of Periodical, Number of Periodical,
Place: Press, Date.

The page number(s) should appear at the end.

If any reference should appear once again, only the surname of the author, the word *ibid* and the page number(s) (if necessary) should be cited.

6. Submission of accepted papers as electronic manuscripts is encouraged. The preferred storage medium is 5.25 or 3.5 inch disk in DOS format. Authors are requested to make absolutely sure that the files on the disk and the printout are identical. Please specify the software and hardware used as well as the title of the file to be processed.
7. Any manuscript which does not conform to the above instructions may be returned for the necessary revision before publication.

CONDITIONS OF SUBSCRIPTION

Journal for Cyprus Studies is published in one volume for four issues per year. For subscription please apply to the address mentioned on page (1) or telephone No.'s (392) 366 6588, (392) 366 1999, fax No. (392) 366 1604.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin
Demografik Yapısı

Feridun Kemal FERİDUN

Kıbrıs Türkleri'nde İngiliz Sömürge
Yönetimi'ne Karşı Destanlarla Direnme

İsmail BOZKURT

Adult Education And Training In The TRNC:
Present Limitations And Some Recommendations
For Future Development

Engin TEZCAN
Paul LARBALESTIER

Satış Elemanlarının Yönetimi Ve Bu Alanda
Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Yapılmış
Olan Bir Saha Çalışması

Halil NADİRİ

Hariciye Nezareti Arşivi'ne İstinaden,
Kıbrıs'ın İngiltere'ye Devredilmesi ile İlgili Belgenin
Hukuk ve Siyasi Tarih Açısından Değerlendirmesi

Soyalp TAMÇELİK

Printing : Eastern Mediterranean University Printinghouse
Baskı : Doğu Akdeniz Üniversitesi Baskı İşleri Birimi

Ederi: 400.000 TL
Price: 400.000 TL

